

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BRICS ÜLKELERİNİN AFRIKA POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH ENES YELEK

TEMMUZ 2020

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BRICS ÜLKELERİNİN AFRİKA POLİTİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH ENES YELEK

DANIŞMAN

PROF.DR. ÖZDEN ZEYNEP OKTAV

TEMMUZ 2020

İMZA SAYFASI

Fatih Enes Yelek tarafından hazırlanan ‘BRICS Ülkelerinin Afrika Politikaları’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

[Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

Üyeler:

[Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Doç. Dr. Armağan Emre ÇAKIR]

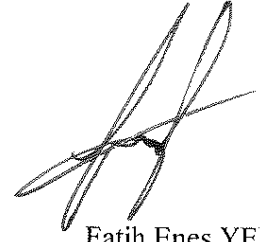
Kurumu: Marmara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 13/07/2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Fatih Enes YELEK

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 21. yüzyılın başlamasıyla 90'lı yıllarda Afrika kıtasına yönelik olumsuz tablonun yerini “Yükselen Afrika” gibi olumlu söylem ve anlatılara bırakmasının BRICS grubunun yükselişiyle ilişkilendirilmesi bağlamında bu oluşumun Afrika ile ilişkileri ele alınmakta; kıta ile artan irtibatlarının bu coğrafyaya yönelik yeni kalkınma fırsatları mı sunduğu, yoksa sömürgecilikten bu yana var olan yapıyı devam mı ettirdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Üzerinde dikkatle durmaya gayret ettiğimiz bu konu ile ülkemizin akademik zenginliğine ve bu alanda yapılan çalışmalara naçizane bir katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Yüksek Lisans ders dönemi ve tez yazımı sürecinde engin bilgi birikimleri ve tecrübeleriyle her türlü desteği sunan tez danışmanım Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav’a ve Prof. Dr. Ahmet Kavas’a bu süreçte şahsıma gösterdikleri sabır ve ilgi için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, tezimin nihai aşamasında değerli katkılarını sunan ve tezimin olgunlaşmasına katkı sağlayan Doç. Dr. İsmail Ermağan’a ve Doç. Dr. Armağan Emre Çakır’a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, tez yazım süresince destekleriyle beni motive eden değerli aileme ve ismini tek tek zikredemeyeceğim çok kıymetli arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Fatih Enes Yelek

İstanbul 2020

ÖZET

BRICS ÜLKELERİNİN AFRIKA POLİTİKALARI

Yelek, Fatih Enes

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Temmuz, 2020. 101 Sayfa

Bu çalışmada, 21. yüzyılın başından itibaren Afrika kıtasında görülen ve “Yükselen Afrika” gibi söylemlere yol açan olumlu ekonomik tablonun, yükselen ekonomileriyle dikkatleri çeken BRICS grubuyla ilişkilendirilmesi kapsamında, grubun Afrika ile ilişkileri ele alınarak; kıtanın kalkınmasına yönelik fırsatlar mı sundukları yoksa sömürgecilik döneminden kalan yapıyı devam mı ettirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Afrika ve BRICS üzerine yazılmış İngilizce ve Türkçe kitaplar, makaleler, tezler, haber kaynakları, uluslararası kuruluşların kaynakları ve internet belgeleri olmak üzere birincil ve ikincil kaynakların tarandığı bu tez 3 farklı başlık altında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, birinci bölümde Afrika Kıtasının dış aktörlerle ilişkileri tarihsel perspektiften ele alınarak sömürgecilik döneminde ve sonrasında ortaya çıkan yapının günümüze bıraktığı izler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise 2000’li yıllarda global düzende artan çeşitlilik kapsamında yükselen güçler hikayesinde ön plana çıkan BRICS kavramı ekonomik ve politik açıdan incelenerek; grubun kapasitesi, global düzene yaklaşımı ve söylemleri incelenmiştir. Son bölümde ise, BRICS’in Afrika kıtasıyla olan ilişkileri; kıtaya yönelik yaklaşımları, söylemleri ve uygulamaları açısından incelenerek; kıtanın kalkınmasına yönelik fırsatlar mı sundukları, yoksa sömürgecilikten kalan yapıyı devam mı ettirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Yükselen Afrika, Sömürgecilik, BRIC, BRICS, Yükselen Güçler, Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Güney Afrika

ABSTRACT

AFRICAN POLICIES OF BRICS COUNTRIES

Yelek, Fatih Enes

Master's Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

July 2020. 101 Pages

In this research, the positive economic indicators that have been seen in the African continent since the beginning of the 21st century and led to discourses such as "Rising Africa" have been handled in the context of identification with BRICS which is attracted attention with their rising economies. It is tried to be understood whether the BRICS group offers opportunities for the development of the continent, or they maintain the structure remaining from the colonial period continues. This thesis, which includes primary and secondary sources, including English and Turkish books, articles, theses, news sources, sources of international organizations and internet documents written on Africa and BRICS, has been evaluated under three different titles. Accordingly, In the first part, the relations of the African Continent with the external actors are handled from the historical perspective, and the traces left by the structure that emerged during and after the colonialism are discussed. In the second part, BRICS concept, which came into prominence in the story of rising powers within the scope of increasing diversity in the global order in the 2000s, was handled economically and politically; the capacity of the group, its approach to the global order and its discourses are examined. In the last part, BRICS' relations with the African continent; by examining the approaches, discourses and practices towards the continent; It is tried to be understood whether they offer opportunities for the continent's development or they maintain the structure left from colonialism.

Key Words: Africa, Rising Africa, Colonialism, BRIC, BRICS, Rising Powers, China, India, Brazil, Russia, South Africa

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Fatih Enes Yelek

Uyruğu: T. C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 16.08.1992, Üsküdar/İstanbul.

Elektronik Posta: feyelek@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Fatih Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler (İngilizce)	2015
Yüksek Lisans	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2020

YABANCI DİLLER

İngilizce (İleri)

İÇİNDEKİLER

İMZA SAYFASI.....	I
BİLDİRİM	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖZGEÇMİŞ.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. AFRİKA KITASININ DIŞ AKTÖRLER İLE ETKİLEŞİMİ	5
1.1. SÖMÜRGEÇİLİK ÖNCESİ DÖNEM.....	6
1.2. SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİ.....	7
1.2.1. Berlin Konferansı.....	7
1.2.2. İşgal Hareketlerinin Başarılı Olmasının Sebepleri.....	9
1.2.3. Sömürgeci Güçlerin Politikaları.....	11
1.2.4. Bağımsızlık Süreci	13
1.3. BAĞIMSIZLIK SONRASI AFRİKA.....	15
1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi.....	18
1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem	23
İKİNCİ BÖLÜM	26
2. BRICS	26

2.1. BRIC KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GOLDMAN SACHS TEOREMİ.....	29
2.2. EKONOMİK AÇIDAN BRICS	31
2.3. POLİTİK AÇIDAN BRICS.....	37
2.3.1. BRICS'in Kurumsallaşması.....	41
2.3.2. BRICS Zirveleri	44
2.3.3. BRICS Ne İfade Ediyor?	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
3. BRICS ÜLKELERİNİN AFRİKA POLİTİKALARI.....	52
3.1. BRICS ÜLKELERİNİN AFRİKA KITASINA GENEL YAKLAŞIMI.....	53
3.1.1. Güney Afrika'nın Gruba Dahil Edilmesi	56
3.2. BRICS - AFRİKA İLİŞKİLERİ	59
3.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti ve Afrika.....	62
3.2.2. Hindistan ve Afrika	67
3.2.3. Brezilya ve Afrika	70
3.2.4. Rusya ve Afrika.....	73
3.2.5. Güney Afrika ve Afrika.....	76
3.3. YÜKSELEN AFRİKA	78
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Berlin Konferansı Öncesinde Afrika'da Hakimiyet Haritası.....	7
Şekil 2. Afrika Sömürge Haritası.....	9
Şekil 3. Bağımsızlık Sonrası Afrika Haritası.....	17
Şekil 4. Soğuk Savaş Dönemi İttifak Haritası.....	20

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFRODAD	: The African Forum and Network on Debt and Development
ASA	: The Africa-South America Summit
BASIC	: Brezilya, Güney Afrika, Hindistan, Çin
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BNDES	: Brezilya Kalkınma Bankası
BRIC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CPLP	: Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu
CRA	: Koşullu İhtiyat Fonu Düzenlemesi
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
FOCAC	: Çin-Afrika İşbirliği Forumu
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
G7	: Group of Seven
G20	: Group of 20
IBSA	: Hindistan, Brezilya, Güney Afrika
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MOFCOM	: Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı
NEPAD	: New Partnership for Africa's Development
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SADC	: Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

30 milyon km²'yi aşan yüzölçümüyle Dünya'nın en büyük ikinci kıtası olan Afrika, resmi rakamlara göre 1,2 milyarın üzerinde nüfusuyla birlikte dünya nüfusunun da % 15'inden fazlasını bünyesinde barındırmaktadır. Kuzeyinde Akdeniz, güneydoğusunda Hint Okyanusu, batısında Atlas Okyanusu bulunan kıta, bu bölgeler arasında bağlantıyı sağlayan; kuzeybatı ucunda Cebeli Tarık Boğazı, Süveyş Kanalı ve Babülmendeb Boğazı gibi önemli jeostratejik noktalara da sahiptir. Doğal kaynak bakımından da dünyanın en zengin bölgesi olan Afrika; petrol, krom, koltan, kobalt, uranyum, platin, altın ve elmas gibi bir çok madenin önemli miktarda rezervlerine sahiptir (Bayram, 2018: 93). Ayrıca, siyasi açıdan bakıldığında zaman, günümüzde dünya üzerindeki 194 ülkenin 54'ünü bünyesinde barındıran Afrika kıtası, uluslararası organizasyonlarda önemli bir oy gücüne de sahiptir. Diğer bir ifade ile, Afrika ülkeleri birlikte hareket ettiği zaman uluslararası politikada önemli bir etki gücüne sahiptir.

Ekonomik, siyasi, ve coğrafi açıdan bir çok avantaja ve zenginliğe sahip olan Afrika kıtası, tüm bu zenginlik ve avantajlara rağmen; yoksulluk, ekonomik, siyasi ve insani krizler olmak üzere sürekli sorunlarıyla gündeme gelmektedir. Tüm bu zenginliklerine rağmen, dünya üzerindeki en yoksul 49 ülkeden 34'ü Afrika'da yer almaktadır. Yoksulluk, açlık, iç savaşlar, terör gibi sorunların yanı sıra, AIDS gibi bir çok sağlık problemiyle boğuşan kıtada nüfusun önemli bir kısmı günlük 1 dolardan az bir kazanç ile yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar (Tandoğan, 2018: 18).

Afrika'nın sahip olduğu bu zengin kaynaklar, Güney Afrika, Nijerya, Cezayir, Mısır gibi bazı devletlerin ekonomilerine önemli katkılar sağlamış olmasına rağmen, genellikle kıtanın başına bela olmuştur. Zira, Afrika'nın hem doğal kaynak bakımından hem de insan kaynağı bakımından bu derece zenginliklere sahip olması, geçmişten günümüze kadar küresel güçlerin ilgisini kıtaya yöneltmiştir.

Bu bağlamda, kıtanın dış aktörler ile ilişkilerinde sömürülmeye giden süreç ilk olarak 16. yüzyılda Avrupalı güçlerin kıtanın insan kaynağını sömüren köle ticareti ile başlamış ve devam eden süreçte 1884-1885 yılında Berlin konferansı ile birlikte Afrika kıtası Avrupalı güçler arasında paylaşılma noktasına gelmiştir. Berlin Konferansı; ekonomik, siyasi, coğrafi ve kültürel açıdan bir çok zenginliğe sahip

olan Afrika kıtasının tarihinin değiştiği, günümüzde Afrika ile ilgili akla gelen bir çok olumsuz düşüncenin ve yaşanan problemlerin dayanak noktası olmuştur.

Berlin Konferansıyla birlikte başlayan süreçte Afrika kıtası Avrupalı güçlerin sömürgesi haline getirilmiş; kıtanın tüm kaynakları, yer altı ve yer üstü zenginlikleri tümüyle dış aktörlerin çıkarlarına hizmet eder hale gelmiştir. Öyle ki, sömürgecilik dönemindeki uygulamaların neticesinde Afrikalı devletler ucuz ham madde ihracatına dayalı ve çeşitliliği olmayan bir ekonomik yapıyla karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca, sömürgecilik döneminde kıtanın coğrafı, etnik ve kültürel yapısından bihaber çizilen sınırlar birçok ekonomik sorun ile birlikte etnik ve siyasi birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, Avrupalı güçlerin sömürgecilik döneminde kıtadaki uygulamalarının bıraktığı izler bağımsızlık sonrası dönemde Afrika kıtasında ekonomik, siyasi ve kurumsal açıdan yetersiz devletlerin ortaya çıkmasına yol açmış; bağımsızlık sonrası dönemde de kıtayı ekonomik ve siyasi açıdan sömürgeci ülkelere ve dış aktörlere bağımlı kılmaya devam etmiştir.

Bu bağlamda, ekonomik, siyasi ve kurumsal açıdan yetersiz olan Afrikalı devletler, bağımsızlıklarını yeni kazandıkları bir ortamda sömürgecilik döneminden kalan problemleriyle mücadele ederken bir taraftan da kendilerini  etin Soğuk Savaş mücadelesinin ortasında bulmuşlardır. Sömürgecilik döneminden miras kalan birçok problem ile mücadele etmekte güçlük yaşayan Afrikalı devletler ekonomik sebeplerden ötürü Soğuk Savaş'ın tarafı olmak durumunda kalmışlardır. Zira, Soğuk Savaş'ın iki önemli gücü olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğinin de kıtaya yaklaşımı bu dönemdeki mücadelelerinde etki alanlarını genişletmek doğrultusunda ilerlemiş, kıta ülkelerine geniş maddi ve askeri destekler sağlamışlardır. 1945 sonrası dönemdeki bu durum, kıtada sömürgecilikten kalan yapının giderek derinleşmesine neden olmuştur.

Gelişmiş bir sanayiye ve çeşitli ekonomik kalemlere sahip olmayan Afrikalı  lkeler bu dönemde Soğuk Savaş'ın iki kutbundan gelen yardımlara bağlı kalmışlar ve bu dönemde yaşanan ekonomik krizlerden en çok etkilenen ülkeler olmuşlardır. Bağımsızlıklarını yeni kazandıkları bu dönemde ağır bir borç yükünün altına giren Afrikalı devletler bu seferde IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların tahakkümüne girmek durumunda kalmışlardır. IMF ve Dünya bankası gibi

uluslararası kuruluşların kıtaya sundukları reçeteler batılı güçlerin çıkarlarını koruyan ve daha da derinleştiren nitelikte reçeteler olmuştur. Zira, yapısal uyum paketleriyle birlikte kıtanın sömürgecilikten miras kalan ucuz ham madde ve tarımsal ürün ihracatçısı olma rolü giderek kalıcı hale gelmeye başlamıştır. Ayrıca, kıtada canlanmaya başlayan sanayi ve üretim gibi sektörler yapısal uyum paketlerinin içerdiği reformlar ile birlikte büyük darbe almıştır. Bu doğrultuda, Afrika kıtası bağımsızlık sonrası dönemde de dış aktörlerin mücadele alanı olmuş; sömürgecilik döneminden kalan ekonomik, siyasi vb. birçok sorun derinleşerek devam etmiştir.

1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla tek kutuplu bir yapıya bürünen uluslararası düzende Afrika kıtası; devletlerin dış politikalarında, özellikle batılı güçlerin politikalarında değer görmeyen bir konuma gelmiştir. Diğer bir ifade ile, yapısı değişen uluslararası düzende devletler politikalarını gözden geçirme ve kendilerini yeni düzene göre konumlandırmak ile meşgul olurken; bu dönemde problemler yumağı haline getirdikleri Afrika kıtasına olan ilgileri azalmıştır.

Ancak, 1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yılların başlarında Çin Halk Cumhuriyeti başta olmak üzere; Hindistan, Brezilya, Rusya gibi ülkelerin yaşadıkları ekonomik dönüşüm 2000'li yılların başında çok kutuplu bir uluslararası düzeni meydana getirmiştir ve bu durumdan Afrika kıtası da etkilenmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzende ortaya çıkan mutlak Amerikan hegemonyasının zayıfladığı, aktörleri çeşitlenen uluslararası düzenin yeniden dizayn edilmesi gerektiği gibi söylemler ön plana çıkmıştır. Bu durum akademik literatürde de karşılık bulmuş 2000'li yılların başlarında yükselen güçler ilgi çeken bir konu olmuştur. Bu doğrultuda, BRIC gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Brezilya, Rusya, Çin ve Hindistan'dan oluşan ve Goldman Sachs baş analisti Jim O'Neill tarafından ortaya atılan bu kavramın içerdiği bu ülkelerin gelecek 30-40 yılda dünya ekonomisinde başat rolü oynayacakları iddia edilmiştir. Zira, bu ülkeler yaşadıkları ekonomik kalkınmayla birlikte global ekonomi, siyaset, yatırım ticaret gibi bir çok alanda etkinliklerini arttırmışlar ve uluslararası düzende önemli birer aktör haline gelmişlerdir.

Aktörleri çeşitlenen ve çok taraflı bir yapıya bürünen uluslararası düzende Afrika kıtasının da bu durumdan nasibini alması kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda,

Afrika kıtası da aktörleri çeşitlenen bir ortama bürünmüştür. Başta Çin olmak üzere; Hindistan, Brezilya, Rusya gibi devletler yükselen ekonomilerini beslemek ve yeni pazarlar elde etmek adına arayışlara girmişlerdir. Doğal kaynak ve insan kaynağı bakımından oldukça zengin olan Afrika kıtası, bu devletlerin uğrak noktası olmuştur. Bu çerçevede, 2000’li yılların başında global anlamda yaşanan gelişmeler Afrika kıtasına yönelik ilgiyi yeniden ortaya çıkarmıştır. Özellikle, Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya gibi BRICS grubunun içerdiği ülkelerin kıta ile olan ilişkilerinde önemli bir artış gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, 2000’li yıllarda Afrika kıtasında da görülen önemli ekonomik büyüme rakamları dikkatleri çekmiş ve bu durum kimi çevreler tarafından bu ülkelerin kıtada artan etkinliği ile ilişkilendirilmiştir. Bu minvalde, BRICS ve Afrika ilişkileri akademik alanda dikkat çeken bir konu olmuş ve önemli incelemelere tabi tutulmuştur.

Temel olarak BRICS ülkelerinin Afrika politikalarını inceleyeceğimiz bu çalışmada, ilk olarak Afrika kıtasının dış aktörler ile ilişkilerini tarihsel perspektiften inceleyeceğiz. Bu bölümde temel olarak kıtanın sömürgeleşme süreci, sömürgecilik dönemi ve bu dönemin kıtada bıraktığı kalıcı izler doğrultusunda bağımsızlık sonrası dönemde kıtanın 2000’li yıllara kadar dış aktörler ile olan ilişkileri genel olarak ele alınacaktır. Sömürgecilik döneminin kıtada bıraktığı izler Afrika kıtasının dış aktörler ile olan ilişkilerinin seyrini belirlemiş, bu bağlamda bu bölüm BRICS-Afrika ilişkilerini anlamamız içinde büyük öneme sahip olacaktır. İkinci bölümde ise BRICS kavramının ortaya çıkışı incelenip; kavram ekonomik ve politik açıdan ele alınacaktır. Kurumsallaşmaya giden süreci ve sonrasında zirveler incelenerek bu oluşumun hem kapasitesi hem de uluslararası düzene yaklaşımı idrak edilmiş olacaktır. BRICS’in kapasitesi ve uluslararası düzene yaklaşımı; Afrika ile ilişkilerinin kapasitesi ve kıtaya yaklaşımlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda, üçüncü bölümde BRICS ülkelerinin Afrika’da artan etkinlikleri ve kıtaya yönelik politikaları incelenerek; BRICS gibi aktörlerin artan etkinlikleri, Afrika’yı doğal kaynaklarının sömürüldüğü yeni bir talana açıp uluslararası aktörlerin mücadele alanına mı dönüştürüyor? yoksa Afrikalı ülkelerin ekonomik kalkınmasına yönelik fırsatlar mı sunuyor? sorularının cevabı aranacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AFRIKA KITASININ DIŞ AKTÖRLER İLE ETKİLEŞİMİ

Günümüzde sürekli olumsuzluklar ile anılan Afrika kıtası siyasi, etnik, kültürel vb. açıdan binlerce yıllık köklü bir tarihe sahiptir. Her ne kadar bu denli köklü bir geçmişe sahip olsa da özellikle uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi perspektifinden yapılan çalışmalar genellikle sömürgecilik dönemine ve bu dönemde Avrupalı güçlerin kıtadaki faaliyetlerine odaklanmıştır. Bunun nedeni olarak; günümüzde Afrika’da yaşanan birçok savaşın, krizlerin ve sorunların kaynağının bu döneme dayanması gösterilebilir.

Günümüzde Afrika kıtasında yaşanan problemler sömürgecilik faaliyetlerinin ürünleri olarak nitelendirilebilir. Zira sömürgecilik öncesinde Afrika kıtasının genel yapısına baktığımızda; çok köklü bir tarihe sahip, aynı zamanda etnik, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan birçok zenginliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu dönemde birçok etnik unsur, kültür, devlet, kabileler vs. kıta içerisinde kendilerine has yöntemlerle var olmuşlardır. Diğer bir ifade ile kıta içerisindeki her devlet, kabile veya toplum kendi yönetim unsurlarını, hukuksal yapılarını belirleyebilmiştir. Bir tanesi tarafından bir diğerine dayatma olmadan bu şekilde kendilerine has yöntemler ile kıtada bu zenginlikler var olmuştur.

Sömürgecilik dönemiyle birlikte Afrika kıtasında büyük değişimler yaşanmış ve günümüzde Afrika adına literatüre giren her olumsuz kavram bu dönemin eseri olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sömürgeleşme dönemi ve bu dönemde Avrupalı güçlerin kıtadaki faaliyetleri sadece uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi açısından değil birçok disiplin açısından önem kazanmıştır. Aslında kıtanın kaderini değiştiren bir dönem olmuştur ve etkileri günümüze dek devam etmektedir. Afrika kıtasının dış aktörler ile olan münasebetleri Avrupalı devletler ile başlamamıştır veya sadece Avrupalı devletlerden ibaret değildir. Birçok farklı kıta ve ülke ile ilişkiler

kurulmuştur. Ancak, kıtanın parçalanmasına, yağmalanmasına ve sömürgeleşmeye giden süreç Avrupalı güçler ile kurulan ilişkiler ile başlayan bir süreç olmuştur. Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümünde, Afrika kıtasının sömürgeleşme tarihini ve dış aktörler ile olan ilişkilerini genel itibarıyla inceleyeceğiz ve günümüze kadar kıtaya bıraktığı etkilere değineceğiz.

1.1.SÖMÜRGEÇİLİK ÖNCESİ DÖNEM

Avrupalı güçlerin Afrika kıtasına yönelik yaptıkları sömürgeleştirme hamlesinin en önemli nedenlerinden birisi olarak; 15. yüzyılda başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere Müslüman devletlerin güçlerinin zirvesinde olmaları ve o dönemde dünya ticareti için önemli olan bir çok noktayı hakimiyet altında bulundurmaları gösterilebilir. Bu bağlamda, hem siyasi hem de ticari açıdan dar bir boğaza giren Avrupa devletleri çıkarlarına uygun yeni sömürge alanları aramaya koyulmuşlardır (Kavas, 2006: 103). 15. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler ile birlikte Afrika kıtasının Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesine giden süreç başlamış oldu.

İki kıta arasındaki ilk ilişkiler ticari temaslar vasıtasıyla gelişmiştir. 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Afrika'nın kıyı şeritlerine Avrupalılar tarafından kurulan bir çok ticaret kolonileri bulunmaktaydı. Bu dönemde köle ticareti, bazı değerli madenlerin ticareti ve bu değerli madenlerin Avrupa kıtasına taşınması odak noktasıydı (Thomson, 2010: 12).

Bu şekilde başlayan ilişkilerin seyri 18. yüzyılın sonlarına doğru önemli ölçüde değişmeye ve sömürgeleşme süreci hızlanmaya başlamıştı. Bu tarihlerden itibaren Avrupalı devletlerin kıtaya olan ilgileri giderek artmaktaydı. Bu döneme kadar Afrika içlerine girmeye cesaret edemeyen Avrupalı kaşifler 18. yüzyılın sonlarına doğru ve 19. yüzyılda kıtanın iç kısımlarına gitmek ve bu bölgeleri tanımak için adımlar atmaya başladılar (Ajayi, 1989: 6). Bu girişimler Avrupalı devletler tarafından da teşvik edildi ve bu yolculuklara çıkan kaşiflere ödüller verildi (Kavas, 2006: 105).

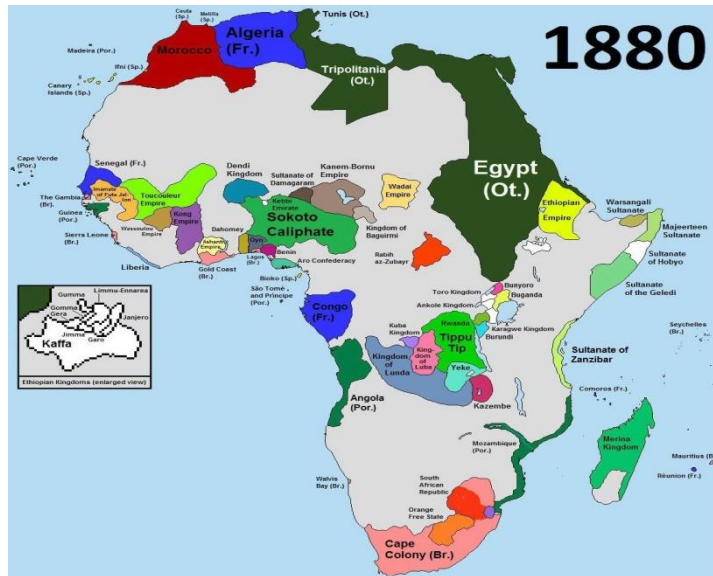
19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Avrupalılar ulaşım ve sağlık gibi alanlarda yaşanan önemli gelişmeler ile birlikte bu keşif hareketlerinde eskiye göre daha etkili ve özgüvenli bir şekilde hareket etmişlerdir. Özellikle sıtma hastalığına karşı kininin bulunması Afrika kıtasının bütününün keşfedilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Uzoigwe, 1985: 39).

Ham madde ve pazar arayışında olan Avrupalılar, aralarındaki bu mücadeleyi somut bir şekilde Afrika'ya taşımışlardı. Zamanla giderek artacak olan bu mücadelenin ilk somut örnekleri olarak Fransa'nın Mısır'ı işgalini, İngiltere'nin Ümit Burnunu ele geçirmesini ve bu iki devletin birbirlerinin yayılma politikalarını engellemeye çalışmalarını gösterilebiliriz. 19. yüzyılın başlarından itibaren Afrika'ya nüfuz ve yayılma politikaları kendini gösterir nitelikteydi (Ajayi, 1989: 6-7).

1.2.SÖMÜRGEÇİLİK DÖNEMİ

1.2.1. Berlin Konferansı

19. yüzyıldaki bir çok girişime rağmen 1880 yılına gelindiğinde, kıtanın %80'i hala Afrikalıların hakimiyetindeydi.

Şekil 1. Berlin Konferansı Öncesinde Afrika'da Hakimiyet Haritası

Kaynak: (<https://mapsontheweb.zoom-maps.com/post/167902732046/before-the-scramble-for-africa-1880> Erişim Tarihi: Şubat 2019)

19. yüzyılın son 20 yılında bu şekilde olan kıtadaki hakimiyet durumu 1880 yılından sonra hızlı bir değişim göstermeye başlamıştı. Diğer bir ifadeyle 1880 yılından sonra kıtanın kaderi tamamen değişmişti. Yukarıda vermiş olduğumuz kıtadaki hakimiyet oranı 1914 yılına gelindiğinde tam tersine dönmüştü.

19. yüzyılın son çeyreğinde Afrika kıtasını sömürgeleştirmek adına artan mücadele, kıtayı Avrupalı güçlerin rekabet merkezi haline getirdi. Bu durum sömürgeci güçler arasında kıtadaki hakimiyet alanları üzerinde birçok anlaşmazlığa yol açtı. Bu bağlamda, Afrika kıtasındaki bu gelişmeleri ve anlaşmazlıkları düzenlemek amacıyla Avrupalı güçler Berlin Konferansında bir araya geldiler.

Berlin Konferansını Afrika kıtasının Avrupalı güçler arasında bölüştürülmesini belirleyen konferans olarak ifade edebiliriz. Diğer bir ifade ile gelecek yıllarda yapılacak işgal girişimlerini bir dizi kural altına koyan anlaşma olarak da nitelendirilebilir. Avrupalılar açısından ise; bir kıtayı parçalamayı kendilerince meşru hale getirdikleri bir anlaşmadan ibaretti (Boahen, 1985: 1). 1884 yılının Kasım ayında başlayan Berlin Konferansındaki görüşmeler, 1885 yılı Şubat ayında tamamlandı. Konferansta genel olarak; Kongo Havzasında yaşanan anlaşmazlıklar, Nil Nehri çevresindeki topraklar üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar ve sömürgeci güçlerin tüm kıtadaki etki alanlarının belirlenmesi gibi konular görüşüldü (Smith, 1987: 44-45). Özellikle kıta üzerinde kimin nereyi alacağına dair yapılan sözlü sahiplenmeler Avrupalı sömürgeci devletleri birbirleriyle çatıştıracak boyutlara ulaşmıştı. Burada aralarında yaklaşık beş aylık görüşmelerle gerçekleştirdikleri uyum neticesinde artık her ülke kendi payı için düşündüğü yerleri fiilen işgal edip sömürgesi ilan etmeye başladı.

Berlin anlaşmasına gelen süreçte Avrupalı güçler belirledikleri bölgelere gerek yerleşme siyasetiyle, gerek ticaret merkezleri kurarak veya bu bölgelerdeki yöneticilerle çeşitli anlaşmalar yaparak etki alanlarını belirlemişlerdi. Özellikle Afrikalı yöneticiler ile Avrupalıların aralarında yaptıkları koruma anlaşmaları gibi anlaşmalar Berlin Konferansında ve sonrasındaki süreçte etki alanlarının belirlenmesinde en önemli unsurlar olmuştu. Aynı şekilde Berlin Konferansını takip eden süreçte Avrupalı güçlerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar kağıt üzerinde

sebebiyet verebilir. Aslında bir çok Afrikalı devlet, kabile vs. bu dönemde Avrupalıların işgaline karşı önemli direnişler göstermişlerdir. Bunlardan Somali, Tanzanya, Gine, Çad Gölü havzasının birçok yerel idaresi, sonradan Libya adını alan Trablusgarp, Gine, Mali ve Etiyopya'yı başarılı örnekler olarak da gösterebiliriz. Ancak, 1880 yılından sonra kıta hızlı bir şekilde sömürgeci güçlerin hakimiyeti altına girmiştir. Bu bağlamda, Afrika kıtasının Avrupalılar tarafından bu derece hızlı şekilde işgal edilmesinin ve parçalanmasının bir dizi sebeplerinden bahsedebiliriz.

İlk olarak, 1880 yılından sonra hız kazanan sömürgecilik hareketlerinde; Avrupalıların Afrika ile ilgili yapmış olduğu keşif hareketlerinden edindikleri bilgiler Avrupalı güçlerin elini önemli derecede güçlendirmişti. Bu keşif hareketleriyle birlikte daha önce gitmeye cesaret edemedikleri bölgelere kadar gidip kıtanın iklimi, coğrafyası, ekonomisi, kaynakları gibi bir çok konu hakkında detaylı bilgiler toplamışlardı. Ayrıca medikal alanda yaşanan gelişmeler, özellikle sıtmanın ilacının bulunması bu keşif ve işgal hareketlerinin başarılı olmasındaki en önemli unsulardan bir tanesiydi. Avrupalıların medikal alanda yaşadıkları gelişim ve ulaşım alanında yaşadıkları gelişim, ayrıca deniz aşırı seferleri düzenleyecek ekonomik durumları sömürgecilik hareketlerine hız kazandırmıştı.

Diğer taraftan Avrupalılar siyasi olarak da avantaja sahip konumdaydılar. Zira, Avrupalı güçler kendi aralarında yaşadıkları bir çok sorunu ve anlaşmazlığı bir kenara bırakmışlardı. Tam tersi şekilde Afrikalıların kendi aralarında yaşadıkları bazı sorunlar ve kıta içi çekişmeler bu dönemde Avrupalıların elini güçlendirir nitelikteydi. Böyle bir ortamda, Avrupalılar gelişmiş orduları ve dönemin son teknolojisi silahları ile birlikte Afrika'yı işgal hareketlerine başlamışlardı.

Ancak aynı alanlarda Afrikalıların durumlarına baktığımızda tam tersi bir durum söz konusuydu. Uzun süreli bir askeri harekatı veya savaşı kaldırarak ekonomik durumu olmayan Afrikalı devletlerin bir çoğunun aynı zamanda daimi ve düzenli bir ordusu da bulunmamaktaydı. Bununla birlikte 1890 Brüksel Konferansı ile birlikte Afrika'ya silah satışının yasaklanması Afrikalı devletlerin elini iyice zayıflatmıştı. Ekonomik, teknolojik, siyasi, ve askeri alanlarda bir çok dezavantaja sahip olan Afrikalı devletler 1890 Brüksel Konferansı ile birlikte eski ve çağın gerisinde kalmış silahlar ile Avrupalı güçlerin kıtayı işgal ve parçalama girişimlerine karşı koymaya

çalışmışlardır. Avrupalıların yaşadıkları ekonomik, teknolojik, askeri, siyasi ve medikal dönüşümler Afrika kıtasını da tam tersi şekilde dönüşüme uğratmış ve sömürgeci güçlerin elini güçlendirmişti. (Uzoigwe, 1985: 39-42)

1.2.3. Sömürgeci Güçlerin Politikaları

Berlin Anlaşmasından sonra tamamen işgal edilen ve sömürgeci güçler arasında paylaşılan Afrika'da, sömürgeci güçlerin kıtaya nüfuzu başka bir boyuta geçmişti. Kimi yerlerde Avrupalı yerleşimcilerin kıtaya göçleri artmıştı. Kıta üzerindeki en verimli araziler Afrikalıların ellerinden alınıp sömürgeci ülkenin vatandaşlarına veriliyordu. Bu toprakların asıl sahipleri ise işçi durumuna getirilmişti (Bragança ve Wallerstein, 1982: 8).

Kendi zenginliklerini kendileri için kullanamayan Afrikalılar; bununla birlikte kendilerini sömürenler için zorla çalıştırılır hale gelmişlerdi. Sömürgeci düzenin Afrikalılar için getirdiği zorluk ve zorbalıklardan bir tanesi de “zorla çalıştırma” uygulamasıydı. Özellikle 1. Dünya Savaşında yüzbinlerce Afrikalı farklı cephelerde ve işlerde kullanılmak üzere Avrupalılar tarafından cephelere taşındılar (Iliffe, 2007: 203). Ayrıca, sömürgeci güçlerin şirketleriyle birlikte kıtanın tüm sektörlerini istila etmesi ucuz işçi ihtiyacını büyük oranda arttırmıştı. Sömürgeci güçler bu alanlarda çalıştırmak üzere Afrikalıları kullanmışlardı. Afrikalılar ya “zorla çalıştırma” ya da düşük ücret ile çalıştırılma politikalarına maruz kalmışlardır. Ücreti karşılığında çalıştırılan bir Afrikalı işçinin aldığı ücret, hayatını idame ettirebilmesi açısından oldukça yetersizdi (Rodney, 1982: 149) Bu dönemde, sömürgeci güçler için çalışmayı kabul etmeyen milyonlarca Afrikalı bunun bedelini ya hayatlarıyla ya da sakat kalarak ödemekteydiler (Carmody, 2016: 3).

Sahip oldukları verimli arazileri ellerinden alınan, zorla veya hayatını idame ettiremeyecek kadar düşük maaş ile çalıştırılan Afrikalılar, birde ağır vergi yüküne maruz bırakılmışlardı. Afrikalılar kendi sahip oldukları zenginliklerin vergilerini bir başkasına ödüyorlardı (Iliffe, 2007: 203). Aynı zamanda Afrikalıların çalışabilecekleri iş imkanları da kısıtlıydı. Diğer bir ifade ile, düşük profilli işlerde istihdam edilmekteydiler. Yüksek profilli olarak tanımlayabileceğimiz tüm işlerde

sömürgeci ülkelerin vatandaşları çalışmaktaydı. Aynı zamanda Afrikalı bir işçi ile Avrupalı bir işçinin kazandığı ücret arasında uçurum bulunmaktaydı. Daha önce belirttiğimiz üzere, Afrikalı bir işçinin aldığı maaş hayatını idame ettiremeyecek kadar azken, bir Avrupalının aldığı maaş aynı ölçüde yüksekti. Diğer bir ifade ile; Sömürgeci güçler kıtanın tüm zenginliklerini kendi topraklarına taşımakla kalmıyor, kalanları da kıta içerisinde kendi vatandaşlarına paylaşıyordu (Rodney, 1982: 151-152).

Sömürgeci ülkelerin etkisi siyasetten ekonomiye sosyal yaşama kadar sömürgeleştirilen ülke içerisinde her alanda kendisini hissettiriyordu. Afrikalılar eğitimden sağlığa kadar bir çok insani haklarından mahrum bırakılmışlardır. Bir Afrikalının iyi bir eğitim alması bu dönemde hayal edilmesi çok güç bir durumdu. Aynı şekilde kendi topraklarında bir devlet görevi yahut bir mülk sahibi olmaları mümkün gözükken bir durum değildi (Odukoya, 2018: 182). Sadece Avrupalılar tarafından seçilen ve sömürgeci ülkenin çıkarlarına hizmet edeceklerine inandıkları kişiler bu imkanlardan belli ölçülerde faydalanabilmişlerdir.

Sömürgeci güçler kıtaya getirdikleri, kendi çıkarlarını koruyan otoriter yönetimler ile Afrika kıtasını her türlü baskı altına almışlardı. Afrikalılar en temel insani haklarından bile faydalanamaz hale gelmişlerdi. Bu bağlamda, Avrupalıların Afrika'ya bakış açıları temel olarak incelendiğinde bu zorba ve zalimce uygulamaların nedenlerini anlamamız mümkündür. Zira, Avrupalılar, Afrika'ya ve insanlarına karşı ırkçı bir yaklaşım içerisindeydiler. Onlara göre; Afrikalılar insanlık hiyerarşisinin en alt tabakasındaki kimselerdi (Mpofu, 2018: 89-90). Bu bağlamda, Avrupalılar kendilerince ilkel gördükleri Afrika'yı uygarlaştırma misyonu adı altında yağmalamaya başlamışlardı. Uygarlaştırma maskesi altında yapılan insanlık dışı uygulamalar Avrupalılar tarafından meşru görülmekteydi (Harlow ve Carter, 2003: 13-14).

Kıtaya ve insanına bu şekilde bir bakış açısına sahip Avrupalılar; başta kıtanın en önemli kaynağı olan insan kaynağı olmak üzere tüm zenginliklerini sömürmüşlerdir. Sömürgecilik yönetimleri yüz yıldan az bir süre Afrika topraklarında hüküm sürse de, kıtaya bıraktığı izler günümüze kadar sürecek nitelikteydi. Afrika kıtasının tüm zenginlikleri günümüze dek sömürgeci güçleri besleyecek şekilde dizayn edilmiştir.

Bu bağlamda, kıtanın sahip olduğu tüm zenginlikler sömürgeci güçleri zenginleştirirken Afrika'yı fakirleştirmiştir (Carmody, 2016: 1).

1.2.4. Bağımsızlık Süreci

Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere sömürgeci dönemin uygulamaları kıta üzerinde günümüze kadar sürecek etkiler bırakmış; kıtanın tüm zenginlikleri sömürülmüş ve Afrika'yı fakirleştirmişti. Tüm bunların yanı sıra, Afrikalılara yapılan kötü ve küçük düşürücü muameleler, Avrupalıların; Afrika halkının istek ve ihtiyaçlarını göz ardı eden, acımasız ve vahşi uygulamaları bağımsızlık hareketlerinin temelini oluşturmaktaydı (Odukoya, 2018: 173).

Bu bağlamda, bağımsızlık düşüncelerinin Afrika insanında ilk filizlendiği dönem olarak 1. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönemden bahsedebiliriz. 1. Dünya Savaşında “zorla askere alma” uygulaması Afrikalılar arasında bağımsızlık düşüncelerinin ortaya çıkmasındaki önemli nedenlerden birisidir. Ayrıca savaşa gidip sağ olarak geri dönen Afrikalılar, Dünya siyaseti hakkında bilgi edinmişler ve sömürgeciliğin ülkelerinde yapmış olduğu yıkımı daha iyi anlamışlardır. Diğer taraftan, Afrika insanında hakim olan; Avrupalıların “mutlak üstünlüğü” düşüncesi zayıflamıştı. Yaşanan bu fikirsel dönüşümler, Birinci Dünya Savaşından sonra daha baskıcı ve otoriter yönetimlere maruz kalan Afrikalıların bağımsızlık hareketlerinin temellerini oluşturmuştu (Erol ve Bingöl, 2014: 192).

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme ise 1930 yılında yaşanan ekonomik bunalım süreciydi. Sömürgeci güçler yaşanan bu ekonomik bunalımdan oldukça etkilenmişlerdi. Bu doğrultuda, bu ülkeler sömürgelerine yönelik politikalarını tekrar gözden geçirmeye başlamışlardı. Zira yaşanan ekonomik bunalım ile birlikte sömürgecilik hareketleri Avrupalılar için ağır bir maliyet oluşturmaya başlamıştı.

Daha sonra devam eden süreçte İkinci Dünya Savaşının meydana gelmesi, Birleşmiş Milletlerin kurulması, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabul edilmesi sömürgecilik hareketlerinin sonunu getiren önemli gelişmelerdi (Odukoya, 2018: 174). 1941 yılında yayınlanan Atlantik Bildirisi ve self determinasyon hakkının ortaya çıkması, İkinci Dünya Savaşından sonra iki kutuplu Dünya düzeninin

meydana gelmesi ve Avrupalı güçlerin uluslararası sistemdeki etkinliklerini kaybetmeye başlamaları bu süreci hızlandıran önemli etkenler arasındaydı. İkinci Dünya savaşının bitimiyle, Asya ve Afrika'da bağımsızlık hareketleri hız kazanmış, 1947 yılında Britanya Hindistan'a bağımsızlığını vermişti. Aynı zamanda Fransızların ve Hollandalıların Asya'da yaşadıkları yenilgiler diğer bağımsızlık hareketlerine güç kazandırmıştı (Woodruff, 2002: 228).

Tüm bu gelişmeler ile birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan milliyetçilik hareketleri Afrikalı ulusların bağımsızlık mücadelelerinin başlamasına katkı sağlamıştır. Bu etkenlerin bir araya gelmesiyle 1960'lı ve 1970'li yıllarda Afrikalı ulusların bağımsızlıkları kaçınılmaz olmuştur.

Sömürgelerini ellerinden kaybeden Avrupalılar ise bu kaçınılmaz durumun farkına vararak çıkarlarını korumak adına bağımsızlık hareketlerini ve sonrasını kendi kontrolleri altında tutmaya yönelik politikalar uygulama çabası içine girdiler (Schmidt, 2013: 6-7).

Bu bağlamda, her bir sömürgeci güç, ekonomik, siyasi ve sosyal etkenlere göre kendi stratejisini belirledi. İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan ilk bağımsızlık hareketlerine karşı tüm sömürgeci güçler bu hareketleri bastırma yolunu tercih etmişlerdir. Özellikle sömürgeci yerleşimcilerin olduğu yerlerde bağımsızlık mücadeleleri çok kanlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Cezayir, Angola, Mozambik, eski ismiyle Rodezya olarak bilinen Zimbabve gibi Afrika ülkeleri uzun ve şiddetli bağımsızlık mücadelelerine örnek olarak gösterilebilir. Özellikle ekonomik ve politik açıdan Fransa ve İngiltere'ye göre daha zayıf olarak nitelendirebileceğimiz Belçika ve Portekiz bağımsızlık hareketlerine karşı askeri yöntemleri kullanmayı tercih etmişlerdir.

Bağımsızlık mücadelelerine karşı uzlaşma yöntemini ilk tercih eden sömürgeci güç olarak Britanya'yı gösterebiliriz. Zira, bağımsızlık hareketlerini askeri yöntemler ile bastırmanın maliyetinin farkına varmışlardır. Ayrıca, yukarıda bahsettiğimiz tüm etkenler ile birlikte Afrikalı ulusların bağımsızlıklarının kaçınılmaz olduğu aşıkardı. Bu bağlamda, Britanya kendi etki alanındaki ülkelerde yönetimin kendi çıkarlarına uygun kimselere devredilmesini sağlayarak bu ülkelerde bağımsızlık sonrasında da etki ve çıkarlarını korumayı hedefledi.

Fransa ise bağımsızlık hareketlerine karşı şiddet ve baskı ile karşı koymayı uzun süre sürdürdü. Daha sonra sömürge topraklarında bir takım reformlar yaparak bu bölgeleri kontrol altında tutma politikası izlese de Afrikalı ulusların bağımsızlıklarını elde etmeleri Fransa içinde kaçınılmaz olmuştur ve bir çok sömürgesine bağımsızlıklarını vermek zorunda kalmışlardır (Schmidt, 2013: 18-20).

Sonuç olarak, yukarıda bahsetmiş olduğumuz uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ve milliyetçi hareketlerin etkisiyle Afrika’da adalet, özgürlük ve bağımsızlık düşünceleri artık somut bir hal almaya başlamıştı (Odukoya, 2018: 174). Sömürgeci güçler bağımsızlık hareketlerini her ne kadar kontrol altında tutmaya çalışsalar da bağımsızlık Afrikalı uluslar için artık kaçınılmaz bir hal almıştı. Bu bağlamda, bağımsızlık hareketleri ilk olarak 1940 yılında İtalyanların Etiyopya’dan atılmasıyla başlamış; Libya’daki bağımsızlık hareketleriyle devam etmiş; Tunus ve Fas’ın bağımsızlıklarını elde etmesiyle devam eden bir sürece girmişti (Woodruff, 2013: 228). 90’lı yıllara kadar devam eden bu süreç kimi yerlerde barışçıl yollar ile gerçekleşirken kimi yerlerde kanlı ve yıkıcı bir süreç olarak gerçekleşmiştir. Her ne şekilde olursa olsun sömürgecilik faaliyetleri Afrika ulusları için uzun yıllar üstesinden gelinemeyecek sorunları Afrika kıtasına miras olarak bırakmıştır.

1.3.BAĞIMSIZLIK SONRASI AFRİKA

1960’larda tamamına yakını bağımsızlıklarını kazanan bugünkü birçok Afrika ülkesi sömürge döneminde yaşanan bir çok sıkıntının biteceğini; özgürlük, adalet ve refahın bağımsızlıkla birlikte ülkelerine geleceğini umuyordu. Ancak, bağımsızlık sonrası Afrika’da sömürgecilik teorik olarak bitmiş gözükse de gerçekte kıtanın yakasını bırakmamıştır. Diğer bir ifade ile, Afrika’da bağımsızlık tam manasıyla ortaya çıkmamıştır. Bu dönem, Gana’nın ilk devlet başkanı olan Kwame Nkrumah’ın (1960-1966) tanımlamasıyla resmi olarak siyasi bağımsızlığın elde edildiği ancak, ekonomik ve gerçek manasıyla iktidarın sömürgeci güçlere hizmet ettiği “neocolonial” dönem olarak adlandırılmaktadır (Carmody, 2016: 3).

Bağımsızlık sonrası Afrika devletlerinde, sömürgecilik döneminde devlet kadrolarında yer alan, dil bilen ve sömürgecilerin değerlerini benimsemiş kimseler yönetim kadrolarında bulundular. Bu bağlamda, bir çok Afrika devleti, siyasi ekonomik vb. açıdan sömürgeci devletlere bağlı kalmışlardır (Bayram, 2018: 122-123). Ayrıca, sömürgecilik dönemi yeni bağımsızlıklarını kazanmış Afrika Devletlerine bir dizi problemler bırakmıştır. Bu problemler kıtayı günümüze dek sürecek siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara sürüklemiştir.

Daha öncede bahsettiğimiz üzere, Avrupalılar kıtanın başta insan kaynağı olmak üzere tüm zenginliklerini sömürmüşler, kendi refah ve gelişimleri için kullanmışlardır. Afrikalılar bağımsızlıklarını elde ettiklerinde talan edilmiş ve zayıf devletler olarak ortaya çıktılar. Bu bağlamda, sömürgecilik döneminin kıtaya bıraktığı miras, siyasi ve ekonomik olarak, zayıf devlet yapılarının oluşmasına neden olmuştur.

Afrika kıtası sömürgecilik döneminde, bedava işçi çalıştırılan, Avrupa'ya gönderilmek üzere tarım ürünlerinin üretildiği ve sadece ucuz ham madde ihraç eden bir bölge haline getirilmişti (Bayeh, 2015: 91). Afrikalılar bağımsızlıklarını elde ettiklerinde sömürgeci ülkelere entegre ve bağımlı hale gelmiş ekonomiler ile karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle ham madde ihracatı yapan Afrikalı ülkeler ham madde fiyatlarının düşmesiyle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamışlardır. Ayrıca, ekonomik olarak başka sektörlerin gelişmemesinden de oldukça etkilenmişlerdir (Thomson, 2010: 19-20). Diğer bir ifade ile, Afrikalı ülkelerin ekonomileri tek bir kaleme bağlı kalmış, üretime veya başka sektörlerin gelişmesine dair her hangi bir yatırım olmamıştır.

Bunların yanı sıra, sömürgeci güçler altyapı, eğitim ve sağlık gibi alanlarda kıtaya yok denecek kadar az düzeyde yatırım yapmışlardır. Yapılan yatırımlarda kendi düzenlerinin işleyişine yönelik yatırımlardır. Kıtada bir çok ülkede okul, hastane ve doktor sayısı yok denecek kadar az sayıydı. Bu bağlamda, eğitim sağlık vb. alanlarda yaşanan yetersizlikler ekonomik kalkınmayı engelleyen önemli sebepler olarak gösterilebilir (Wengraf, 2018: 43-45).

Bağımsızlık sonrası Afrika'da sadece ekonomik anlamda değil siyasi anlamda da bir çok problem mevcuttur. Sömürgecilikten önce siyasi yönetim ve devlet yapısı

Kıtanın gerçekliklerinden uzak çizilen bu sınırlar sonucunda denize kıyısı olmayan, etrafı komşu ülkeler ile çevrili ülkeler ortaya çıkmıştır. Bu durum bu ülkeler için ekonomik zorlukları beraberinde getirmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere, zaten ekonomik kalemleri oldukça kısıtlı olan kıta ülkeleri bu durumla birlikte ithalat ve ihracat noktasında komşu ülkelere bağlı kalmışlardır (Griffiths, 1986: 204).

Çizilen bu sınırlar aynı zamanda siyasi ve sosyal problemler de meydana getirmiştir. Kültürel ve etnik açıdan oldukça zengin olan Afrika'da, aynı kabileye veya aynı etnik gruba mensup bir çok insan farklı ülkelere ayrılmış oldular. Bu durum ülkelerin hem iç siyasetinde hem de aralarında bir çok probleme, kimi zaman savaşımlara yol açmıştır. Burkina Faso-Mali, Libya-Çad, Somali-Etiyopya arasında yaşanan savaşımlar bu duruma örnek gösterilebilir (Yoon, 2014: 76-78).

1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi

Bağımsızlıklarını elde eden Afrikalı uluslar yukarıda bahsedildiği üzere sömürgecilik döneminden kalan bir çok önemli problemle karşı karşıya kalmışlardı. Bu problemler ile mücadele eden Afrikalılar bu dönemde kendilerini birde Soğuk Savaş mücadelesinin ortasında bulmuşlardı. Soğuk Savaş döneminin iki büyük gücü olarak ortaya çıkan Sovyet Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanan güç mücadelesi Afrika kıtasına da yansımıştır. Bağımsızlık sonrası ekonomik ve politik açıdan eski sömürgeci ülkelerinden kopamayan Afrika ülkeleri bağımsızlık döneminde ve sonrasında uluslararası arenada yeni güçlerin ortaya çıkmasıyla, aktörlerin giderek çeşitlendiği bir mücadele alanı olmaya devam etti. Amerika ve Sovyet Rusya bölgede siyasi, ekonomik ve askeri açıdan bir rekabete giriştiler.

Amerika Birleşik Devletleri bu dönemde dış politikasının merkezine komünizmi çevreleme politikasını yerleştirmiştir. Bu bağlamda, sadece batı Avrupa'da değil tüm kıtalarda komünizmin yayılmasını engellemek adına politikalar izlemiş ve müttefikler edinme yoluna gitmişlerdir. Bu politikalardan Afrika kıtası da nasibini almış; Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaş döneminde Afrika'da milliyetçi hareketleri ve komünizmin yayılmasını kontrol etmeye ve engellemeye çalışmıştır (Thomson, 2010: 160).

Sovyetler Birliği'nin dış politikasının merkezinde ise komünizmin yayılması yer almaktaydı. Bu bağlamda, Afrika kıtasında sömürge karşıtı, milliyetçi ve bağımsızlık yanlısı hareketlere destek oldular (Schmidt, 2013: 7). Berlin Konferansıyla birlikte kıtanın parçalanması ve sömürgeleştirilmesi sürecinde Çarlık Rusya'nın yer almamış olması, diğer bir ifadeyle Sovyetler Birliğinin bu bölgede sömürgecilik geçmişi olmaması kendilerine büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu durum milliyetçi ve sömürge karşıtı hareketleri Sovyetler Birliği'nin tarafına çekmiştir.

Temel olarak iki süper güçte kendi ideolojilerinin yayılmasına yönelik politikalar izlemiştir. Afrika kıtası, Soğuk Savaş döneminde her iki süper gücünde politikalarının merkezinde yer almamasına rağmen bu dönemde iki süper gücün kıtaya yönelik politikaları kıta üzerinde önemli etkiler bırakmıştır (Thomson, 2010: 158).

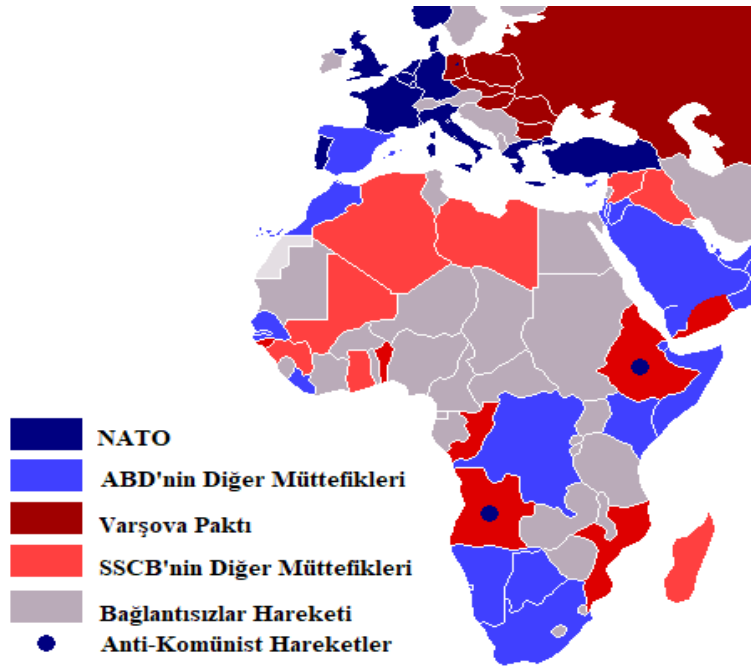
Hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği kıta üzerinde çıkarlarını tesis etmek adına Afrika ülkelerine milyarlarca dolar yardım sağlamışlardır. 1967-1978 yılları arasında sadece askeri anlamda Sovyetler Birliği 2.8 milyar dolar silah yardımını kıtadaki müttefiklerine tahsis etmiştir. Aynı şekilde bu periyotta Amerika Birleşik Devletleri 1.6 milyar değerinde silah yardımını kıta üzerindeki müttefiklerine tahsis etmiştir. Ekonomik ve diğer alanlarda yapılan yardımlar ile kıta üzerinde kendilerine alan açan iki süper güç, askeri yardımlar ile de kıta üzerindeki çıkarlarını güvence altına almayı hedeflemişlerdir. Ekonomik ve askeri alan başta olmak üzere bir çok alanda yapılan bu yardımlar Afrika'yı bu iki süper güce iyice bağımlı hale getirmiştir. Diğer bir ifade ile, kıta ülkeleri ve bu yardımları yapan ülkeler bu yardımlar vasıtasıyla bir "hamilik" ilişkisi içerisine girmişlerdir. Bu durum kıta da başta siyasi ve ekonomik olmak üzere bir çok sorunu beraberinde getirmiştir.

Kıtanın devam eden dışa bağımlılığının yanı sıra, Soğuk Savaş gerilimi kimi zaman Afrika kıtası üzerinde iki süper gücün doğrudan karşı karşıya gelmediği, ancak çıkarlarının çatıştığı sıcak çatışmalara dönüşmüştür. Kimi yerlerde iki süper güç tarafından desteklenen farklı gruplar uzun yıllar karşı karşıya gelmiş ve bu durum bir çok yerde iç savaşlara dönüşmüştür. Aynı zamanda, Afrika ülkelerinin iç sorunlarının uluslararası boyuta taşındığı bir dönem olmuştur. Diğer bir ifade ile, Afrikalı yerel unsurların kolayca çözebileceği sorunlar, iki süper gücün çıkarları

uğruna uluslararası boyutu olan meselelere dönüştürülmüş ve kıta için yıkım düzeyinde sonuçlar meydana getirmiştir (Thomson, 2010: 164-165).

Diğer taraftan, Afrikalı devletler sömürgecilik döneminden kendilerine kalan yapısal problemler ile birlikte bu yeni dünya düzeninde kimi zaman güvenlik sebepleriyle kimi zaman ideolojik eğilimler ile kimi zamanda ekonomik ve siyasi sebepler ile bu iki gücün etkisi dışında kalmayı başaramamışlardır. Bunlara rağmen Afrikalı devletlerin önemli bir kısmı “Bağılantısızlar Hareketi” olarak bilinen, Amerika ve Sovyet Rusya arasındaki mücadelenin dışında kalıp kendi gelişimlerine odaklanmayı hedefleyen bu gruba dahil olmuşlardır. Ancak yukarıda bahsetmiş olduğumuz sömürgecilik döneminden kalan problemler, güvenlik kaygıları, ekonomik ve siyasi kırılganlıklardan dolayı bu politikalarını uzun süre devam ettirememişler ve diğer Afrika ülkeleri gibi bir bloğa dahil olmak durumunda kalmışlardır (Bayram, 2018: 124-125).

Özellikle ekonomik açıdan çıkmazda olan Afrika ülkelerinin ekonomik yardım arayışları “Bağılantısızlar Hareketi” gibi oluşumları zayıflatmıştı. 1980’lere gelindiğinde daha önce bu yönde politika izlemeye çalışan bir çok Afrikalı devlet çıkarlarına göre bir tarafa entegre olmuştur (Wright, 1987: 2-3).

Şekil 4. Soğuk Savaş Dönemi İttifak Haritası

Kaynak: (<http://www.origins.osu.edu/fr/article/5810/maps> Erişim Tarihi: Şubat 2019)

Bağımsızlık sonrasında sağlam bir ekonomik yapı kuramayan Afrikalı devletler sömürge döneminde olduğu gibi ucuz ham madde ihraç edip işlenmiş sanayi ürünleri ithal etmeye devam etmekteydiler. Bunun yanında gelişmiş bir sanayisi olmayan ve farklı ekonomik kalemlere sahip olmayan Afrikalı ülkeler, Soğuk Savaş ortamında ekonomik krizlerden en çok etkilenen ülkeler olmuşlardır. Özellikle 1970’lerde ve 1980’lerde yaşanan ekonomik krizlerden geniş dış yardımlara rağmen oldukça etkilenmişlerdir. Yabancı bankalardan ve devletlerden borç alarak ağır borç yükü altına giren Afrikalı ülkeler, bu borç krizini çözmek adına Uluslararası Finansal Kuruluşlara yöneldiler. IMF ve Dünya Bankası gibi batı hegemonyasındaki kuruluşlar kapitalizmin ilkelerini içeren yapısal uyum paketlerini Afrika ülkelerine empoze ettiler (Schmidt, 2013: 195-197).

Diğer bir ifade ile, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar aracılığıyla Afrika kıtası batılı ülkelerin kendi ekonomik çıkarlarına ve yatırımlarına uygun hale getirilmiştir. Bu bağlamda, kıtaya olan nüfuz başka bir boyuta geçmiştir. Bağımsızlıklarını elde eden Afrikalı ülkeler sömürgecilik döneminden kalan bir çok problemle mücadele ederken birde Amerika ve Sovyet Rusya’nın başını çektiği Soğuk Savaş mücadelesinin ortasında kalmış ve kendilerine “çare veya çözüm” olarak sunulan her bir politika Afrikalı ülkeler için aşılması güç sorunları beraberinde getirmiştir. Yada kıtanın problemlerini çözme vaadiyle gelen her aktör aslında sorunların ta kendisi olmuştur. Bu bağlamda, IMF ve Dünya Bankasının sunmuş olduğu bu ekonomik kalkınma programları da kıtada aşılması güç derin problemler meydana getirmiştir (Wengraf, 2018: 33-34).

Yapısal uyum reformlarıyla birlikte kıta ülkelerine yalnızca ham madde ve tarımsal ürün ihracatına dayalı ekonomi modeli zorunlu kılınmıştır. Tamamen bu ürünlerin ihracatına dayalı bir ekonomi meydana gelmiştir. Ekonomik olarak belli ham madde ve tarımsal ürünlerin ihracatına bağımlı olan Afrika tıpkı sömürgecilik döneminde olduğu gibi batıdan ithalat yapmaya mecbur bırakılmıştır. Ayrıca, ihracatını yaptıkları ham maddelerin fiyatlarında yaşanan kırılganlıklardan oldukça etkilenmişlerdir. Böylelikle, farklı sanayi alanlarının ve sektörlerin yanı sıra teknolojiye yönelik yatırımların oluşmasına engel teşkil edilmiştir (Wengraf, 2018: 74-75).

Yeni ortaya çıkmakta olan veya gelişmeye açık sanayi alanlarına yönelik koruma politikalarının ortadan kaldırılması, kamuya ait tüm sanayi ve hizmet kuruluşlarının özelleştirilmesi ve eğitim, sağlık gibi alanlarda yapılan yatırımların sınırlandırılması gibi bir çok politika yapısal uyum programları aracılığıyla Afrika ülkelerine empoze edilmiştir (Wengraf, 2018: 69). IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların sunduğu bu reçeteler kıtayı kalkındırmak bir kenara, kıtayı daha kötü bir duruma doğru sürüklemiştir. 1970'lerde Afrika'nın % 3.5 olan büyüme hızı, 1980'li yıllarda ortalama % 2.5'e düşerken, 1990'lı yıllara gelindiğinde % 2.0'a gerilemiştir (Wengraf, 2018: 72).

Afrika'nın 1974 yılında toplamda 14.8 milyar dolar olan borcu 1992 yılına gelindiğinde 150 milyar dolara ulaşmıştı. 1980 yılında toplam borcun %19'unu, 1992'de %28'ini, 1996 yılında ise %32'sini Uluslararası Finansal Kuruluşlara olan borçlar oluşturmaktaydı. Borç krizini çözüme kavuşturması ve Afrika'ya kalkınma reçeteleri sunması beklenen Uluslararası Finansal Kurumlar, Afrika'yı politikalarına bağımlı hale getirmişlerdi. Öyle ki, 1978 yılında sadece iki Afrika devleti IMF ile anlaşmaya sahipken, 1990 yılına gelindiğinde 28 Afrika ülkesi IMF ile anlaşmaya sahipti. 1999 yılında IMF anlaşmalarının % 41'ini Afrikalı devletler ile yapılan anlaşmalar oluşturmaktaydı (Callaghy, 2009: 42-43).

Tıpkı sömürgecilik döneminde de olduğu gibi kıta için sunulan reçeteler kıtanın gerçeklerinden tamamen uzak ve kıta insanının ihtiyaçları dikkate alınmadan hazırlanmıştır. Diğer bir ifade ile, Afrika'ya sunulan kalkınma çözümleri ve programları kıta dışı aktörlerin ihtiyaçlarını ve çıkarlarını önceleyen, Afrika'yı yeni bir talana açar nitelikteydiler. Soğuk Savaş döneminde de Afrika kıtası çeşitli aktörlerin mücadele alanı olmuş ve çıkar çatışmalarının yaşandığı bu mücadeleden tek zararlı çıkan Afrika kıtası olmuştur. Kıta yine ekonomik ve siyasi krizler ile birlikte iç savaşlar, açlık ve sağlık sorunları gibi pek çok insani krizler ile baş başa bırakılmıştır. Afrika'yı baş başa bıraktıkları bu sorunları, daha sonra kıtayı istedikleri gibi dizayn etmek amacıyla kullanmayı da ihmal etmemişlerdir. Müsebbibi oldukları sorunların çözümünü bir çok kez bahane ederek kimi zaman insani yardım adı altında kimi zaman barış gücü adı altında çıkarları doğrultusunda kıtaya bir çok kez müdahalede bulunmuşlardır. Diğer bir ifade ile, sömürgecilik döneminde

“uygarlaştırma” adı altında sömürgecilik faaliyetlerine kılıf uyduran küresel güçler, bu dönemde de kıtayı talan etme faaliyetlerine bu şekilde kılıflar hazırlamışlardır.

1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte sona eren Soğuk Savaş dönemi uluslararası ilişkilerin seyrini değiştiren en önemli gelişme olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemin sona ermesiyle uluslararası düzen Amerika’nın tek güç olduğu tek kutuplu bir düzene dönüşmüştür. Bu doğrultuda, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bir çok ülke; güvenlik, ekonomi, siyaset olmak üzere bir çok alanda politikalarını gözden geçirmek durumunda kalmış; önceliklerini ve stratejilerini yeniden belirmişlerdir. Tüm dünyayı etkileyen bu gelişmeler doğal olarak Afrika kıtasında da bir takım etkiler oluşturmuştur.

Soğuk Savaş’ın bitip Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte batı bloğunun tehdit algıları değişmiş; bu durum Amerika Birleşik Devletleri’nin ve müttefiklerinin kıtaya olan ilgisini azaltmıştır. Afrika kıtası Soğuk Savaş’tan sonraki dönemde uluslararası sistemde diğer devletler tarafından değer görmeyen bir hale bürünmüştür (Callaghy, 2009: 40). Batı Bloğu için Doğu ve Batı Avrupa’nın yeniden birleşmesi ve Sovyet Rusya himayesindeki bu devletlerin kapitalist ekonomiye entegre edilmesi çok daha önemli ve öncelikli konular olarak göze çarpmaktaydı (Arnold, 2017: 846).

Afrika kıtası süper güç rekabetinin olmadığı bir ortamda önemini kaybetmiş ve batı bloğu sadece ekonomik çıkarlarının korunmasına yönelik sınırlı politikalar uygulamıştır. 1992 yılında Polonya’nın borçlarının %50 oranında düşürülüp, aynı yaklaşımın Afrikalı ülkelere karşı sergilenmemesi Batı bloğunun Soğuk Savaş sonrasında kıtaya olan bakışını açıklayan önemli bir örnektir. Aynı şekilde, kıtaya yapılan geniş yardımlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde oldukça azalmış ve bu dönemde yardımlar şekil değiştirmiştir. Daha öncesinde Amerika ve müttefiklerinin yaptığı yardımlar komünizmin yayılmasını engelleme amacına bağlıyken; Soğuk Savaş sonrası bu durumun ortadan kalmasıyla siyasi şartlara bağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Soğuk Savaş döneminde batı bloğunda yer almayı tercih eden tüm ülkelere koşulsuz yardımlar yapan Amerika’nın başını çektiği batı bloğu, yeni dönemde

demokratik reformları şart koşarak yardım yapma politikası izlemeye başlamışlardır. Bu doğrultuda, daha önce değindiğimiz üzere Soğuk Savaş'ın son döneminde IMF ve Dünya Bankası gibi Amerika ve Batılı müttefiklerinin egemen olduğu uluslararası kuruluşların artan etkinliği Afrika kıtasında belirli ölçüde devam etmiştir.

Batı Bloğu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan boşluğu uluslararası finansal kuruluşlar ile doldurmaya çalışmıştır. Batı bloğu tarafından kıtaya yapılan bu yardımlar her ne kadar şekil değiştirse de aslında aynı amaca hizmet etmektedirler. Zira, Soğuk Savaş döneminde bir çok baskıcı ve dikta yönetimiyle iş birliği yapan Amerika'nın başını çektiği batı bloğu; yaptığı yardımlar ile kıtanın kalkınmasını hedeflememiştir. Komünizmin yayılmasının engellenmesi ve bu bağlamda çıkarlarının korunması adına kıtaya bu yardımları yapmışlardır. Soğuk Savaş sonrası dönemde de benzer şekilde kıtanın kalkınması ve demokratik değerler ajandasıyla kıta ülkelerinin batı ekonomik modeline entegre edilerek kıta üzerindeki çıkarlarının korunması ve daha da arttırılması hedeflenmiştir (Arnold, 2017: 848-849).

Tıpkı önceki dönemlerde gördüğümüz gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de Afrika'ya siyasi, ekonomik, etnik ve sosyal olmak üzere bir çok problem miras kalmıştır ve kıta ülkeleri bu problemler ile baş başa bırakılmıştır. Daha önce bahsettiğimiz üzere, 1980'li yılların son dönemlerinde IMF ve Dünya Bankası gibi Uluslararası Finansal Kuruluşların sunmuş olduğu reçeteler Afrika'daki ekonomik durumu daha kötü bir hale sokmuş ve bir çok Afrika ülkesinde insanlar protesto amacıyla sokaklara dökülmüştür. Yukarıda bahsedildiği üzere Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte batı bloğunun tehdit algılarının değişmesi ve kıtaya olan ilgisinin azalması, kıtaya yönelik diplomatik, ekonomik ve askeri yardımların kesilmesine neden olmuştur. Bu yardımlar olmadan ayakta duramayacak olan bir çok Afrika hükümeti bu protestolara karşı koyamamış ve bir çok Afrika ülkesinde yönetimlerin değiştiği görülmüştür (Schmidt, 2013: 197-198).

Tıpkı önceki dönemlerde görüldüğü gibi kıtada yaşanan ekonomik sıkıntılar zayıf ve işlevsiz devletleri meydana getirmiştir. Bu durumda güç ve otorite boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Oluşan bu güç ve otorite boşluğu savaş ağaları ve bir takım gruplar tarafından doldurulmuş ve kıtada etnik, dinsel ve ırksal temelli bir çok sorun bu gruplar tarafından ateşlenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, 1990'lı

yılların henüz başında kıtada ortaya çıkan bu durumu Soğuk Savaş döneminden kalan geniş silah yardımlarıyla birlikte düşündüğümüz zaman kıta için yeni felaketlerin ortaya çıktığını anlamak hiçte zor olmayacaktır. Zira, bu dönemde bir çok Afrika ülkesinde yaşanan bu protestolar gruplar arasında çatışmalara ve kimi yerlerde iç savaflara dönüşmüştür (Schmidt, 2013: 193).

Kıtada yaşanan bu iç karışıklıklar Batı'nın bu dönemde kıtaya yönelik politikalarını anlamamızda çok büyük fayda sağlayacaktır. Özellikle Somali iç savaşı ve Ruanda soykırımı, başta Amerika olmak üzere batılı devletler için adeta bir sınav niteliğinde olmuştur. Amerika ve müttefiklerinin bu sınavdan geçemediklerini rahatlıkla söylememiz mümkündür. Somali ve Ruanda gibi insani boyutu olan krizler bile Batı'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde Afrika'yı dış politikalarının merkezine almalarına sebep olmamıştır (Thomson, 2010: 167). 1990'lı yıllarda Afrika küresel güçler tarafından bu şekilde ele alınmış ve öncelikli bir dış politika alanı olarak görülmemiştir.

Ancak, 90'lı yılların sonlarından itibaren ve 2000'li yılların başlamasıyla birlikte iyice belirgin hale gelen Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya gibi ülkelerin ekonomik yükselişleri uluslararası düzende çeşitliliği meydana getirmiş; Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın tek güç olarak ortaya çıktığı uluslararası düzen yerini yeni aktörlerin meydana çıktığı bir yapıya bırakmıştır. Bu doğrultuda, 2000'li yıllarda uluslararası düzende çeşitliliğin meydana gelmesinin ve 90'lı yıllarda kıtaya yönelik politikaların asgari düzeye indirilmesinin sonucu olarak, Afrika kıtasında yeni aktörler ortaya çıkmış ve kıtaya yönelik ilgi yeniden artmıştır. Bu bağlamda, 2000'li yıllarda özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin başını çektiği ve yükselen güçler hikayesinin en dikkat çeken ülkeleri olan BRICS'in mutlaka incelenmesi gerekmektedir. Ardından BRICS'in Afrika politikalarını inceleyerek 2000'li yıllar Afrika'sı hakkında bilgi edinmenin önemi ortaya çıkacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BRICS

Soğuk Savaş döneminde gördüğümüz çift kutuplu dünya düzeni, 1991 yılında Sovyetlerin dağılıp Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Amerika'nın tek güç olduğu tek kutuplu bir düzen haline gelmiştir. Ancak, 1990'lı yılların son dönemlerinden itibaren, özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin yükselişi, Brezilya, Rusya ve Hindistan gibi başka bir çok devletin yaşadığı ekonomik kalkınma; Amerikan hegemonyasının zayıfladığı, yeni güç ve aktörlerin ortaya çıktığı, çok kutuplu bir dünya düzeninin günümüzde hakim olduğu söylemlerini arttırmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren bu ülkelerin yükselişi uluslararası ilişkilerin ve uluslararası ekonominin yeniden tanımlanması gerektiği söylemlerini arttırmıştır (Christensen ve Xing, 2016: 3).

Geçmişten günümüze, uluslararası sistemde gelişmekte olan ülkelerin ve yükselen güçlerin etkisi her geçen gün artmaktadır. 1980'li yıllarda yükselen ve gelişmekte olan ülkeler, satın alma paritesine göre; Dünya üretiminin %36'sını ekonomik büyümenin de %43'ünü oluşturmaktaydılar. 2010-2015 yılları arasındaki periyotta ise, dünya üretiminin % 56'sını büyümenin de % 79'unu karşılar hale gelmişlerdi (Gu ve diğerleri, 2016: 5).

Yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin ortaya koydukları bu ekonomik göstergeler dikkatleri üzerlerine çekmelerini sağlamıştır. Özellikle 2008'de yaşanan global finansal krizde, gelişmiş ülkelerin bu krizden derin bir şekilde etkilenmeleri ve buna karşın yükselen ekonomilerin bu krize karşı sağlam bir görüntü çizmeleri; yükselen güçlerin uluslararası sistemdeki etkinliklerini giderek artırmakta olduğunu ve aynı zamanda uluslararası sistemde yeni güç ve aktörlerin ortaya çıkmakta olduğu görüşünü sağlamlaştırmıştır.

2000’li yılların başından itibaren yaşanan bu gelişmeler; yeni aktör ve güçlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bu gelişmeler akademik literatüre de yansımıştır. Bu bağlamda, BRICS gibi yükselen güçleri ifade eden kavramlar literatüre girmiştir. Aynı zamanda, BRICS gibi yükselen güçlerin uluslararası sistemde etkinliklerini arttırmalarıyla birlikte bu ülkelerin, mevcut uluslararası düzene yönelik eleştirileri de beraberinde gelmiştir. Genel olarak, daha eşit ve adil bir uluslararası düzen söylemini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, BRICS, günümüzde Amerikan ve batı hegemonyasına karşı, daha eşit ve adil bir düzen söylemlerinin odak noktası haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle bu söylemler bu oluşum ile vücut bulur hale gelmiştir (Dilek, İstikbal ve Yanartaş, 2018: 9).

Sonuç olarak, uzun yıllardır devam eden uluslararası sistemdeki hegemonya tartışmaları, uluslararası sistemde yeni güç ve aktörlerin ortaya çıkması, daha eşit ve adil bir düzen arayışı BRICS gibi kavramların oluşmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu kavramlar sadece akademik ve teorik düzlemde kalmamış pratikte de vücut bulmuştur. Diğer bir ifadeyle, Soğuk Savaş’ın bitmesiyle başlayan mutlak Amerikan ve Batı hegemonyasının etkisini koruduğu ancak aktörlerin çeşitlendiği, BRICS gibi farklı aktörlerinde etkinlik kazandığı bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.

Yükselen güçler hikayesi uluslararası literatüre girdiğinden bu yana BRICS gibi bir çok kavram, akademik literatürde üretilmeye çalışılmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutupluluk uluslararası sistemin merkezinde olmuş ve potansiyel olarak görülen ülkelerinde bu kapasiteye sahip olmamaları, kendi içlerinde yaşadıkları sorunlar bu oluşumların teoriden pratiğe geçmesini engellemiştir. Zira, detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz BRICS içerisinde de bu sorunların bir kısmı mevcuttur. İç siyaset problemleri, yoksullukla mücadele, eğitim problemleri, ve ortak politik, kültürel ve tarihsel değerlere dayanan bir temellerinin olmaması güçlü bir oluşum meydana getirmelerine ve güçlü bir duruş sergilemelerine zaman zaman engel teşkil etmektedir (Stuenkel, 2015: 4-5).

Ancak, Jim O’neill’in 2001 yılında BRIC olarak ortaya çıkardığı ve gelecek 30-40 yılda dünya ekonomisinde G7 olarak adlandırılan ülkelere çok daha önemli bir konumda olacaklarını ve global anlamda söz sahibi olacakları tezini ileri sürdüğü ve günümüzde Güney Afrika’nın katılmasıyla BRICS halini alan bu kavram bir çok

yönden öncekilerden ayrılmaktadır. Öncelikle 2001’de ortaya çıkan bu kavram teorik olarak kalmamış pratiğe dönüşerek hem ekonomik hem de politik bir oluşum haline gelmiştir. 2009 yılından bu yana düzenlenmekte olan yıllık zirveler ve bu zirvelerde oluşan geniş işbirlikleri, Güney Afrika’nın gruba dahil edilmesi, Yeni Kalkınma Bankası ve Koşullu İhtiyat-Fonu Düzenlemesi gibi, Dünya Bankası ve IMF’ye alternatif iki finansal oluşumun meydana getirilmesi bunun en önemli göstergeleridir. BRICS’i önceki denemelerden ayıran bir diğer önemli özelliği de; kendi aralarındaki problemler ve anlaşmazlıklara rağmen ortak bir dünya vizyonu ile günümüze kadar birlikteliklerini sürdürebilmeleridir. Diğer bir ifadeyle, Amerikan ve Batı hegemonyasına karşı daha adil ve eşit bir düzen arayışları için; bu ülkeler bir araya gelebilmekte ve bu farklılık ve sorunlarını görmezden gelebilmektedirler.

Amerikalı ve Batılı müttefiklerinin hegemonyasının hakim olduğu ve liberal demokratik değerlere dayanan günümüz dünya düzeninin dışında kalan BRICS ülkeleri, liberal düzenin ekonomik kısmına kolayca ve başarılı bir şekilde entegre olmuşlardır. Bu sistemin ilkeleri olan; piyasa odaklı ekonomik büyüme, serbest piyasa, ekonomik özgürlük gibi ilkelere ulusal ekonomilerini kolayca entegre ederek hızlı bir ekonomik gelişme gerçekleştirdiler. Yakaladıkları bu ekonomik gelişmenin ve liberal ekonomik düzene başarılı bir şekilde entegre olmalarının da katkısıyla daha çok ekonomik bir incelemeye tabi tutuldular (Coning, Mandrup ve Odgaard, 2015: 1-2).

Ancak, 2009 yılında düzenledikleri ve yıllık zirvelerinin ilki olan Yekaterinburg zirvesi kurumsallaşma ve politik bir olguya dönüşmelerinde önemli bir etken olmuştur. Ayrıca ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz Güney Afrika’nın dahil olmasıyla BRIC’ten BRICS’e dönüşen kavram politik tarafını da tam anlamıyla kazanmış oldu. Zira, Güney Afrika’nın katılması bu kavramın teorik olarak ortaya çıkmasında büyük öneme sahip olan GSYİH, büyüme, nüfus gibi temel verilerin ötesinde sebepler ile açıklanmaktadır.

Bu şekilde ekonomik ve politik bir oluşuma dönüşen BRICS, global finansal krizinde etkisiyle, global düzende bir alternatif olarak düşünölmeye başlandı. Ticaret yatırım, yoksullukla mücadele, gibi batılı güçlerin egemen olduğu alanlarda kendilerini göstermeye başladılar ve giderek etkinlik kazandılar. Bu alanlarda kazandıkları

etkinlik bu oluşuma Asya’da, Latin Amerika’da, Afrika’da görünürlük kazandırdı ve yeni alanlar oluşturdu (Gu ve diğerleri, 2016: 5). Grubun kavram olarak ortaya çıktığı günden bu zamana çok önemli bir yol kat ettiğini ve uluslararası alanda önemli bir oluşum haline geldiğini söylemek mümkündür. Günümüzde, %42’nin üzerinde bir nüfusu, dünya topraklarının %30’unu ve küresel ekonominin %23’ünü oluşturan bir yapıyı bünyesinde barındırmaktadır (BRICS Brasil, 2019). Ortak bir kimliğe veya değere dayanmasalar da, global düzene karşı ortak bir bakış açısı oluşturarak ve bünyesinde Asya, Latin Amerika ve Afrika’dan ülkeler ile birlikte çok sesli, daha eşit ve adil bir düzen söylemleriyle, ekonomik ve siyasi açıdan ortak hareket etme gayesi taşımaktadırlar. Bu bağlamda tezimizin bu bölümünde; BRICS kavramının ortaya çıkışı incelenip; kavramın ekonomik ve politik tarafları ortaya konacaktır.

2.1. BRIC KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GOLDMAN SACHS TEOREMİ

Kavram ilk olarak 2001 yılında Goldman Sachs baş ekonomisti Jim O’Neill tarafından yazılan bir makale ile “BRIC” olarak ortaya çıktı. O’Neill 2001’de yatırım yapmaya değer, gelişmekte olan ekonomiler olarak Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ülkelerini bu isim altında topladı ve bu ülkelerin gelecek 30-40 yılda dünya ekonomisinde G7 olarak adlandırılan ülkelere çok daha önemli bir konumda olacağı tezini ileri sürdü (Singh ve Dube, 2014: 5).

O’Neill’in temel olarak Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin’in ekonomik göstergelerine odaklanması sebebiyle BRIC kavramı uluslararası ilişkilerde ve akademik alanda genel olarak ekonomik bir kavram olarak algılandı ve bu doğrultuda incelendi. Diğer bir ifadeyle O’Neill bu kavramı oluştururken, kavramı herhangi bir tarihi, kültürel veya ortak değerler üzerine inşa etmemiştir ve politik tarafına pek odaklanmamıştır (Beausang, 2012: 2). Kavramın ortaya çıkmasından sonraki süreçte; 2006 yılında bu dört ülkenin dış işleri bakanlarının bir Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda bir araya gelmesiyle politik bir anlam kazanmanın adımları atılmış oldu (Scaffardi, 2014: 141).

Belirttiğimiz üzere Goldman Sachs'ın ortaya çıkardığı BRIC kavramında ekonomik göstergeler ön plana çıkmaktaydı. Jim O'Neill, bu kavramdan ilk olarak bahsettiği "Building Better Global Economic BRICs," isimli makalesinde GSYİH, ve nüfus büyüklüğü gibi verilere odaklandı. BRIC ülkelerinin ve özellikle Çin'in gayri safi milli hasıla bazında Dünyada ki ağırlığının artacağını belirtti. "Building Better Global Economic BRICs," isimli makalesinde verdiği rakamlarda Satın Alma Gücü Paritesine göre 2000 yılı itibariyle, Çin Dünya'nın en büyük 2. Ekonomisi, Hindistan 4. Büyük ekonomisi olarak karşımıza çıkmaktaydı. Ayrıca bu dört ülkenin her biri bu verilere göre Kanada'dan daha büyük ekonomiler olarak gözükmekteydi. Bu verilerden hareketle, global ekonomide temsiliyet noktasında önemli değişikliklere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktaydı.

O'Neill'a göre; eğer G7 global ekonominin şekilleneceği bir platform olacaksa, İtalya ve Kanada'ya kıyasla Çin ve Hindistan'ın bu grup içerisinde yer alması daha doğru ve adil bir ekonomi yönetimini ortaya koyacaktı. Özellikle Çin'in bu grup içerisinde olmasıyla, G7'nin çok daha etkili ve önemli bir platform olacağına vurgu yapmaktaydı. Zira İtalya ve Çin'in ekonomileri arasında basit bir karşılaştırma yapıldığı zaman bile ikincinin ekonomisi global ölçekte birincisinininkinden çok daha büyük bir önem ve etkiye sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Çin'de yaşanacak herhangi bir ekonomik gelişmenin global ölçekte çok daha fazla etkiye sahip olacağı dile getirilmiştir. Ayrıca 2000 yılı sonunda dünya ticaretindeki paylarına baktığımız zaman Çin'in İtalya ve Kanada'dan daha fazla bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. O'Neill, gelişmiş ülkeler olarak kabul edilen G7 ülkelerinin büyüme rakamlarının da oldukça düşük oranda olacağını ifade etmektedir. İleri ekonomilerin aksine yükselen ekonomilerde güçlü büyüme oranları dikkatleri çekmektedir. Özellikle BRIC ülkelerinde artan bu büyüme trendinde başı Çin'in çekeceği öngörülmekteydi.

21. yüzyılın başında bu şekilde çerçevelendirilen dünya ekonomisinin gelecek yıllarda da yükselen güçlerin daha etkin olduğu bir ortam haline gelmesinin kaçınılmaz olduğu Goldman Sachs ekonomistleri tarafından çokça vurgulanmıştır. Goldman Sachs ekonomistlerinin ortaya koyduğu gelecek projeksiyonlarına göre, BRIC ülkelerinin ekonomik büyümelerini bu şekilde devam ettirmeleri durumunda, 21. yüzyılın ilk 10 yılı sonunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin en az Almanya kadar

büyük bir ekonomi olacağı, Hindistan ve Brezilya'nın da İtalya'yı yakalaması kaçınılmaz olarak gözükmekteydi. Bu bağlamda, O'Neill, global ekonominin geleceğine dair ortaya koyduğu projeksiyonlar ile birlikte global ekonomide önemli değişiklikler yapılması gerektiği fikrini savunmuştur. Günümüzde Güney Afrika'nın dahil olmasıyla birlikte BRICS olan bu kavram ilk olarak O'Neill'in bu tezleriyle ortaya çıkmıştır (O'Neill, 2001: 4-6).

2.2.EKONOMİK AÇIDAN BRICS

Goldman Sachs ekonomistleri daha sonra yayınladıkları makalelerde bu ülkelere yönelik gelecek projeksiyonlarını ortaya koymuşlardır ve bu ülkelere yönelik tahminlerini güncellemişlerdir. Goldman Sachs bir sonraki yayınladığı makalede ise; geçtiğimiz 50 yılda dünya ekonomisinin değişimler yaşadığını ve gelecek 50 yılda da önemli değişimlerin olacağını varsaymıştır. Bu varsayımla birlikte gelecek 50 yılın projeksiyonunu bizlere sunmuştur.

Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan BRIC grubunun bu süreçte dünya ekonomisinde daha etkin ve önemli bir güce sahip olacağı varsayılmıştır. Buna göre; Hindistan'ın 2032'ye gelindiğinde Japonya'dan daha büyük Çin'in ise 2041'de Amerika'dan daha büyük bir ekonomi olacağı tahmin edilmekteydi. Aynı şekilde yine Çin'in 2016 yılına gelindiğinde Amerika'nın ardından 2. Büyük ekonomi olacağı tahmin edilmiştir (Wilson ve Purushothaman, 2003: 3). Nitekim, 21. yüzyılın ilk 10 yıllık dilimi geride kalırken grup ülkeleri Goldman Sachs'ın tahminlerini fazlasıyla karşılamıştır. 2010 yılı itibarıyla; Çin Halk Cumhuriyeti dünya'nın en büyük 2. ekonomisi olmuş ve Goldman Sachs ekonomistlerinin tahminlerinin çok ötesinde bir hızla bunu gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan Brezilya ve Hindistan dünyanın en büyük ilk 10 ekonomisi içerisindeki yerlerini almışlar ve Rusya ise dünyanın en büyük 11. Ekonomisi olmuştur (Wilson, Burgi ve Carlson, 2011a: 1).

Goldman Sachs uzmanlarına göre; BRIC ülkeleri sağlam politikalar izledikleri takdirde bu tahminler çok uzak ihtimaller olarak gözükmemekteydi. Gelecek 50 yılın

projeksiyonlarını ortaya koyan bu makalelerinde; Brezilya'nın gelecek 50 yılda büyüme oranının ortalama 3.6 % olması öngörülmektedir. 2025'de Fransa, 2031'de İngiltere, 2036'da Almanya ekonomisini geçeceği tahmin edilmektedir. Çin'in 8%'lere kadar çıkan büyüme hızı 2020'li yıllarda 5%'lere, 2040'da 3%'lere düşeceği varsayılrsa da 2041 yılında dünyanın en büyük ekonomisinin Çin olacağı tahmin edilmektedir. Hindistan'ın ise gruptaki diğer ülkelerden farklı olarak büyüme hızının uzun yıllar % 5'in üzerinde seyredeceği öngörülmektedir. Ayrıca nüfus artışının da devam etmesi tahmin edilmektedir ve bu Hindistan'a bir avantajda sağlamaktadır (Wilson ve Purushothaman, 2003: 10).

Diğer bir ifadeyle, Hindistan'ın büyüme hızının uzun yıllar %5'lerin üzerinde seyredecek olmasının önemli nedenlerinden bir tanesi nüfus artışıyla birlikte çalışma çağındaki nüfusun azalmasının grubun diğer ülkelerinden çok daha sonra gerçekleşecek olmasıdır (Cheng ve diğerleri, 2007: 144). Rusya ise grup içerisindeki diğer ülkelere göre bir takım dezavantajlara sahiptir. Özellikle nüfus yönünden diğer ülkelere göre dezavantajlı bir durumdadır (Wilson, Burgi ve Carlson, 2011b: 2). Ancak gelecek 50 yıl projeksiyonunda İtalya, Fransa ve Almanya gibi ülkeleri geride bırakacağı öngörülmektedir.

BRIC ülkelerinin ekonomileri ile ilgili bu olumlu tahminler Goldman Sachs ekonomistleri tarafından ortaya konulmuştur. Ancak, bu ülkelerin istikrarlı büyümeyi devam ettirebilmeleri ve olumlu tahminleri gerçekleştirebilmeleri için Goldman Sachs ekonomistleri bir takım unsurların yerine getirilmesi gerektiğine de vurgu yapmaktaydılar. Sağlam makro ekonomik politikalar ve sağlam makroekonomik bir temel, güçlü siyasi kurumlar, ticaret ve dış yatırıma açık olma ve yüksek eğitim seviyesi gibi unsurları yerine getirmeye yönelik sağlam politikalar izlendiği takdirde, grup ülkeleri için yapılan gelecek projeksiyonlarının gerçekleşmesi ve istikrarlı bir büyümenin muhtemel olduğu belirtilmekteydi (Wilson ve Purushothaman, 2003: 14).

Goldman Sachs ekonomistleri bu unsurların yerine getirilmesine önemle dikkat çekmekteydiler. Ayrıca, yükselen ekonomiler içerisinde bu unsurları yerine getirebilecek potansiyele sahip en güçlü ülkelerin bu 4'lü olduğu bu kavramın ortaya çıkmasında oldukça etkili olmuştur. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in ekonomik gelişim hızlarının ve potansiyellerinin yanı sıra nüfus ve toprak büyüklüğü gibi

kendilerine özgü önemli ve ayırt edici özelliklerinin olması da önemli etkenlerdir (O'Neill ve diğerleri, 2005).

BRIC ülkelerinin ekonomileri hakkında bu şekilde olumlu tahminler ve veriler ortaya konulurken bu ülkelerde yaşayan bireyler açısından aynı olumlu tahminler ve veriler söz konusu değildi. 2010 yılına gelindiğinde Çin'in en büyük 2. ekonomi olması, Brezilya, Hindistan ve Rusya'nın da İspanya, Kanada ve İtalya gibi ekonomileri yakalaması veya geride bırakması gibi grup ülkeleri adına önemli gelişmelere sahne olmuştur. Ancak aynı olumlu tabloyu bu ülkelerdeki yaşam şartları açısından ve kişi başına düşen GSYİH yönünden incelediğimiz zaman durum çok farklı gözükmekteydi. Ülke ekonomisi olarak yakaladıkları ve hatta geride bıraktıkları bazı G7 ülkelerindeki yaşam koşulları açısından çok uzaktaydılar. Günümüzde, yaşam şartları açısından önemli gelişmeler yaşasalar da, G7 ülkelerinin hala çok uzağında olduklarını söyleyebiliriz (Wilson, Burgi ve Carlson, 2011a: 3).

Jim O'Neill'in gelecek 30-40 yılda BRIC ülkelerinin dünya ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olacağı tezi kısa sürede yankı bulmuştu ve dikkatleri çekmişti. Zira rakamlara bakıldığı zamanda, bu ülkelerin etkilerini kısa sürede global ölçekte bir çok alanda gösterdiği görülmektedir. 2000-2005 yılları arasında global büyümenin 28%'i grup ülkelere aittir. Satın Alma Paritesi baz alınarak bakıldığında ise bu oran 55%'e ulaşmaktaydı. Global ticarete olan katkıları da önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca kendi aralarındaki ticarete de kavramın ortaya çıkmasından sonra artış yaşanmıştır. 2005 yılı itibarıyla dünya para rezervinin 30%'u yine bu oluşumun paydaşlarına aitti. Burada en önemli pay sahibi Çin olarak gözükmektedir. Doğrudan Yabancı Yatırımları incelediğimiz zaman 2000-2005 yılları arasında yabancı yatırım oranı 15% gibi önemli bir rakama ulaştı. Ayrıca grup ülkelerinin yaptığı dış yardımlar önemli rakamlara ulaştı ve bu ülkelerin şirketleri global alanda varlıklarını arttırdılar (O'Neill ve diğerleri, 2005: 5).

Öte yandan, bu ülkelerin artan enerji talepleri de önemli bir pazar haline gelmelerine yol açtı. Özellikle Hindistan ve Çin'deki artan enerji talebi bu alanda önemli etkiler oluşturacaktır. BRIC ülkelerinin yükselişi dünyadaki tüketim ve üretim eğilimlerini de değiştirdi. Özellikle Çin'de cep telefonu ve araba gibi dayanıklı tüketim mallarına yönelik taleplerdeki artışlar buna önemli bir örnektir. 21. yüzyılın ilk on yılı

itibariyle küresel otomobil pazarındaki büyümenin %70'ini grup ülkelerinin oluşturması beklenmekteydi. Burada yine Çin %42 gibi bir rakamla önemli paya sahip olacaktır. 2050 projeksiyonuna bakıldığında ise en büyük pazarın Hindistan olması beklenmektedir (O'Neill ve Stupnytska, 2009: 24).

Ayrıca, ekonomilerinin gelişmesiyle birlikte bu ülkelerde yaşayan insanların ekonomik durumlarında değişimler olacaktır (Wilson, Kelston ve Ahmed, 2010: 1). Çin'in 1990'lı yıllarda küresel orta sınıfa katkısı çok düşük bir oranda seyrederken 2015 yılında %16'lara kadar çıkmıştır. Aynı şekilde Hindistan 90'lı yıllarda Çin ile benzer bir durum sergilerken 2015 yılında %8'lere çıkmıştır. 2030 yılına kadar 350 milyon Çinlinin ve 380 milyon Hindistanlının orta sınıf gelire ulaşması beklenmektedir (Bremmer, 2017). Gelişen yaşam şartları ve ekonomik durumlarıyla bu ülkelerde yaşayan milyonlarca insanında global ölçekte üretimi ve tüketimi etkilemesi kaçınılmazdır.

2008'de yaşanan global ekonomik krize baktığımız zaman; BRIC ülkeleri önemli bir direnç göstermişlerdir. Global ölçekte yaşanan bu kriz gelişmiş ekonomileri çokça etkilemişti. Grup içerisinde Rusya kötü bir performans sergilese de diğerleri bu krizi iyi bir şekilde atlattımlardır. Özellikle Çin ve Hindistan ufak çaplı düşüşler yaşasalar da yine yüksek büyüme hızlarını korumaya devam ettiler. Finansal Krizden gelişmiş ekonomilere nazaran çok daha iyi bir şekilde çıkan BRIC ülkeleri, Rusya'nın oluşturduğu hayal kırıklığına rağmen Goldman Sachs'ın ortaya koyduğu 50 yıllık ekonomik projeksiyonları doğrular nitelikteydi (O'Neill ve Stupnytska, 2009: 4).

2008'de yaşanan bu finansal kriz bize açık bir şekilde global ekonominin yeniden şekillendiğini göstermektedir. Zira gelişmiş ekonomiler ve yükselen ekonomilerin krizden etkilenme ölçekleri ve krize verdikleri ekonomik reaksiyonlar bunu açıkça ortaya koymaktadır. 2000 yılından krize kadar olan döneme baktığımızda rakamlarda bize global ekonomide yaşanan değişimi göstermektedir. BRIC bu dönemde global ekonomiye %30'luk bir katkı sağlamıştır. Diğer taraftan G7 ülkelerinin global ekonomiye katkısı 1990'larda % 70'lerde iken bu dönemde % 40'lara gerilemiştir (O'Neill ve Stupnytska, 2009: 6).

Yukarıda verilen ekonomik verilere göre BRIC ülkelerinin global ekonomide ne denli önemli ve etkili bir konumda olduklarını anlamak mümkündür ve gelecekte de

bu önemlerini ve etkilerini arttırarak devam ettirecekleri aşikârdır. Bu noktada bu ülkeleri diğer yükselen güçlerden ve gelişmekte olan ülkelere ayırmak gerekmektedir. Zira, global anlamda ekonomik bir etkiye sahip olma ve gelişmiş ülkelerin hegemonyasına karşı bir güç olarak ortaya çıkmada en fazla potansiyele sahip olan ülkeler olarak görülmüşlerdir. 2000 yılında gelişmiş ekonomiler olarak adlandırdığımız 7 büyük ekonomi bu dörtlünün ekonomilerinin toplamından 10 kat daha büyük durumdaydı. Ancak hızlı gelişen ekonomileriyle grup ülkeleri aradaki bu farkı önemli ölçüde kapatmaya başladı. 2010 yılına gelindiğinde G7 ülkelerinin toplam ekonomik büyüklüğü BRIC'ten 3 kat daha fazlaydı. 10 yıl gibi kısa bir sürede aradaki fark hızlı bir şekilde kapatmışlardı (Steinbock, 2018). Diğer bir ifade ile; grup ülkelerinin toplam GSYİH 'sı 10 yıllık süreçte 3 trilyon dolardan 12 trilyon dolara gelerek 4 katına çıkmıştı. Bu rakamlar Jim O'Neill'in da bu ülkeler ile ilgili beklentilerini karşılamıştı (O'Neill, 2011: 4).

BRIC olarak ortaya çıkan, 2011 yılında Güney Afrika'nın katılımıyla BRICS olan bu oluşumun teorik olarak meydana gelmesinde ekonomik büyüme bir mihenk taşı olmuştur diyebiliriz. Zira, bu ülkeler güçlü büyüme oranlarıyla dikkat çekmişlerdir (Global Times, 2016). 2008'de yaşanan global finansal kriz, özellikle Rusya'yı, kısmen Brezilya ve o dönemde grubun bir parçası olmayan Güney Afrika'yı etkilemiştir. Bu üç ülkede ekonomik durgunluk yaşanıp negatif büyüme oranları ortaya çıksa da, kısa sürede tekrar toparlanmışlar ve pozitif büyüme rakamlarına ulaşmışlardır. Bu noktada Çin ve Hindistan'ı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Zira, ekonomik krizden günümüze kadar Çin ve Hindistan'ın büyüme oranları %5'in üzerinde devam etmiş, kimi zaman %10'ları bulmuştur (IMF DataMapper, 2019). Bu oluşumun paydaşları, zengin doğal kaynakları, geniş insan kaynakları ve iç pazarlar gibi önemli avantajlara sahiptirler. Bu nedenle, doğru politikalar ile birlikte bu büyüme trendinin devam edeceği uzmanlar tarafından öngörülmektedir (Global Times, 2016).

Elbette, bu olumlu tahminlerin yanı sıra BRICS ülkeleri için bir takım olumsuzluklar ve mücadele edilmesi gereken önemli sorunlar mevcuttur. Doların uluslararası para sisteminin hegemonik para birimi olması, ABD Merkez Bankasının para politikalarının ekonomiler üzerindeki etkileri bu ülkeler için ve başka bir çok ülke için olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Grup ülkelerinin sahip olduğu zengin doğal

kaynak avantajı dolarında etkisiyle zaman zaman dezavantaja dönüşebilmektedir (Yifan, 2018). Brezilya, Rusya ve Güney Afrika gibi doğal kaynak zengini olan ve ekonomilerinin önemli kısımlarını bu doğal kaynaklardan karşılayan ülkeler ham madde fiyatlarında yaşanan düşüşler ile birlikte büyük ekonomik sıkıntılar yaşayabilmekteler (Bremmer, 2017). Bu duruma örnek verecek olursak; 2015 ve 2016 yılında Rusya ve Brezilya'da negatif büyüme oranları ortaya çıkmıştır (IMF DataMapper, 2019). Bu iki ülkede yaşanan iç siyasi olumsuzlukların yanı sıra ham madde fiyatlarının düşmesi de bu negatif görüntüde oldukça etkili olmuştur.

Öte yandan, batı merkezli uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının kimi zaman tarafsızlıktan uzak değerlendirme ve tahminleri BRICS dahil olmak üzere bir çok ülkeyi olumsuz etkilemektedir (Dilek, İstikbal ve Yanartaş, 2018: 16). Bunların yanı sıra Amerika-Çin arasında yaşanan ticaret savaşları, Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, Hindistan'ın yoksullukla mücadelesi ve Brezilya'da ki iç siyasetin durumu gibi aşılması gereken sorunlarda mevcuttur (Steinbock, 2018).

Doların negatif etkisini azaltmak ve diğer sorunlar ile mücadele BRICS'in geleceği açısından önemli olacaktır. Zira, bu grup ile ilgili ortaya konulan gelecek projeksiyonlarının gerçekleşmesi için bu problemlerin çözülmesine yönelik politikalar geliştirilmesi büyük önem teşkil etmektedir.

Sonuç olarak günümüze geldiğimizde bir takım avantaj ve dezavantajlarıyla; Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan BRICS toplamda 3 milyarın üzerinde nüfusuyla dünya nüfusunun %42'sini oluşturmakta, dünya topraklarının %30'unu ve küresel ekonominin %23'ünü oluşturmaktadır (BRICS Brasil, 2019). Ayrıca, 2016 yılında grubun küresel ekonomik büyümeye katkısı % 60 civarında olmuştur (Yifan, 2018). Kavram ortaya çıktığından bu güne kadar ortaya konulan projeksiyonlar ve bu rakamlar bu oluşumun global anlamda ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca ileri ekonomiler olarak nitelendirilen ülkeler ile aralarındaki makas giderek daralmaktadır. Çin, satın alma gücü paritesine (SAGP) göre ABD'yi geride bırakmış ve 2030 yılı itibariyle grubun diğer ülkelerinin de G7 ülkelerinin önemli bir kısmını geride bırakacağı tahminleri ekonomistler tarafından dile getirilmeye devam etmektedir (Dilek, İstikbal ve Yanartaş, 2018: 10).

Daha öncede belirtildiği üzere; sağlam makro ekonomik politikalar, güçlü ve istikrarlı kurumlar, yüksek ve kaliteli eğitim seviyesi gibi önemli unsurlar yerine getirildiği ve bu yönde politikalar izlendiği taktirde BRICS için yapılan bu ekonomik projeksiyonların gerçeğe dönüşmesi muhtemel görülmektedir.

21. yüzyılın ilk 10 yılında BRIC ile ilgili yapılan analizler, ortaya konulan veriler ve göstergeler genel olarak tahminler ile örtüşmüş ve öngörülen bu zaman dilimi bittiğinde kavram artık farklı bir noktaya gelerek pratikte de karşılık bulmuştu. İlerleyen bölümde daha detaylı anlatacağımız yıllık zirvelerin ilki Rusya ev sahipliğinde 2009 yılında yapılmış ve en önemlisi 2011 yılında BRIC kavramı Güney Afrika'nın dahil edilmesiyle BRICS'e dönüşmüştü ve bu tarihten sonra ekonomik rakamlardan öte politik açıdan incelemeye tabi tutulmaya başlamıştır.

2.3. POLİTİK AÇIDAN BRICS

Bir önceki bölümde de belirttiğimiz üzere, BRIC kavramı literatüre girdiği ilk zamanlar sadece ekonomik bir kavram olarak incelendi ve bu şekilde algılandı. Bunun sebepleri olarak; hem Jim O'Neill'in kavramın sadece ekonomik yanlarını ortaya koyması, hem de grup ülkelerinin, temelinde liberal demokratik değerlerin olduğu günümüz dünya düzeninin ekonomik kısmına kolayca ve başarılı bir şekilde entegre olmaları gösterilebilir. Liberal ekonomik düzene başarılı bir şekilde entegre olmalarıyla ve yakaladıkları hızlı ekonomik gelişim ile birlikte bu ülkeler dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Yakaladıkları bu hızlı ekonomik gelişim ile birlikte global meselelerde kendilerini göstermeye başladılar. Ticaret yatırım, yoksullukla mücadele ve global yönetim gibi batılı güçlerin egemen olduğu alanlarda kendilerini gösterdiler. Bu sayede global alanda görünürlük kazandılar ve en önemlisi belli alanlarda bir alternatif olarak görülmeye başlandılar. Özellikle 2008 yılında yaşanan global finansal kriz ve bu ülkelerin bu krize karşı gösterdikleri direnç ve tam tersi şekilde Amerika ve batılı müttefiklerinin bu krizden derin bir şekilde etkilenmeleri ve hakim oldukları uluslararası ekonomik kuruluşların bu krize karşı etkili bir yönetim ortaya koyamamaları bu görüşü güçlendirdi. Bu bağlamda ekonomik açıdan yaşanan bu gelişmeler BRIC grubuna aslında politik bir anlam da kazandırmış oldu.

Ayrıca, hemen ertesi yıl düzenlenen ve bu oluşumun ilk yıllık zirvesi olan buluşmanın gerçekleşmesi ve 2011 yılında Güney Afrika'nın gruba dahil edilerek kavramın BRICS'e dönüşmesi grubun politik ve kurumsal tarafının oluşmasına katkı sağladı ve bu grubu ekonomik bir terimden politik bir gerçekliğe dönüştürdü (Mielniczuk, 2013: 1075).

Günümüzde, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan BRICS grubu bünyesinde barındırdığı 3 milyardan fazla nüfusla Dünya'da %40'ın üzerinde bir nüfusu, dünya topraklarının yüzde 30'unu ve küresel ekonominin %23'ünü ve global ticaretin de %18'ini oluşturmaktadır (BRICS Brasil, 2019). Ayrıca bu önemli rakamların yanı sıra, dünyanın en geniş ormanlarına sahip olan ve en önemli tarımsal tedarikçisi olarak nitelendirilen Brezilya, gaz tedarikçisi Rusya, iş dünyasında arka ofis işleri olarak isimlendirilen ve iş dünyası için büyük öneme sahip bu sektörün en önemli merkezi Hindistan, dünyanın fabrikası; yani üretim merkezi olarak nitelendirilen Çin ve son olarak, dünyanın maden ve ham madde açısından en zengin ülkelerinden Güney Afrika, grubun dikkat çeken diğer bir önemli tarafı olarak göze çarpmaktadır (Petropoulos, 2015: 167).

BRICS ülkelerinin sahip olduğu bu önemli özelliklerin yanı sıra, Asya, Latin Amerika ve Afrika'dan devletlerin grup içerisinde yer alması bu gruba Dünya üzerinde önemli bir temsiliyet ve meşruluk kazandırmaktadır. Diğer bir ifade ile, grup içerisindeki bu çeşitlilik, yükselen güçler hikayesinde bu oluşumu ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, Çin ve Rusya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki veto yetkilerini de hesaba katarsak; bu iki ülkenin sahip olduğu bu gücün grubu dünya siyasetinde çok önemli bir noktaya taşıdığını söyleyebiliriz. Tüm bu verileri bir bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman, BRICS grubunun hem ekonomik olarak hem de politik olarak dünyanın önemli bir kısmını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Ancak, ülkeler arasında yapılan anlaşmalar veya oluşturulmaya çalışılan ittifaklar, organizasyonlar, vs. sadece belirli rakamların, özelliklerin ve etkenlerin bir araya gelmesiyle açıklandığı zaman bir çok şey gözden kaçırılmış olur. Bu bağlamda, BRICS grubunu incelediğimiz zaman; bu grup içerisindeki ülkeler arasına keskin farklılıklar olduğu açıkça gözükmemektedir. Bu farklılıkların da kimi zaman etkin,

uyumlu ve aktif bir oluşum olmalarına engel teşkil ettiği çokça dile getirilmektedir (Nye, 2010).

Temel olarak bakıldığı zaman, BRICS ülkeleri siyasi rejim, tarihsel, kültürel veya etnik yönden hiç bir ortak noktaya veya geçmişe dayanan bir temele sahip değildir. Ekonomik açıdan incelendiği zaman; Çin grubun en büyük ekonomisi olarak göze çarpmakta ve diğer 4 ülkenin toplamından daha büyük bir ekonomiye sahiptir. Diğer taraftan bakıldığı zaman, Güney Afrika'nın ekonomisi diğer 4 ülkenin ekonomisinden hayli geride gözükmektedir. Ekonomik büyüme açısından, Çin ve Hindistan diğerlerine göre çok daha güçlü ekonomik büyüme rakamları sergilemiştir ve bunun devam edeceği öngörülmektedir. 2008 yılındaki global finansal krizin etkisiyle Brezilya, Rusya ve Güney Afrika büyüme göstergelerinde belirli dönemlerde negatif rakamlar sergilemişlerdir. Ancak Çin ve Hindistan güçlü büyüme trendlerine devam etmişlerdir (Sonnesyn, 2014: 4).

Yine bu ülkeler ile ilgili temel ekonomik verilere bakıldığı zaman; Rusya, Brezilya, Güney Afrika önemli doğal kaynak ihracatçısı ülkelerdir. Çin ve Hindistan ise üretim merkezli ekonomilerdir. Diğer bir ifadeyle, kimi ülkeler ham madde ihracatçısıyken, kimileri ham madde ithalatçısıdır. Dolayısıyla, ham madde fiyatları kimilerine olumlu etkiler yaparken, kimilerine de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Stuenkel, 2013: 620). Yaşam koşulları açısından bakıldığı zaman yine büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. Grup içerisinde en büyük ekonomi olarak ifade ettiğimiz Çin, bu açıdan Rusya'nın çok uzağında kalmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiği zaman, Rusya grup içerisindeki en gelişmiş ülke olarak gözükmekte ve diğerleriyle arasında önemli bir ölçüde farkta gözükmektedir (Ladwig, 2012).

Ekonomik açıdan sıraladığımız bu farklılıkların yanı sıra politik açıdan da bir çok farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklardan en önemlisi; Brezilya, Hindistan, Güney Afrika demokratik rejimlere sahipken, Rusya ve Çin otoriter yönetimlere sahiptir. Politik açıdan değerlendirebileceğimiz bir diğer farklılıkta; Rusya ve Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki veto yetkileridir. Rusya ve Çin sahip oldukları bu gücü tıpkı diğer BMGK üyeleri gibi korumak istemekte ve paylaşımına açılmasına sıcak bakmamaktadırlar. Yani aslında; Çin ve Rusya günümüz dünya sisteminden, diğer BRICS ülkelerine nazaran daha çok faydalanan iki ülkedir. Diğer

tarafından Brezilya, Hindistan, Güney Afrika bu konuda reform taleplerini sıkça dile getirmektedirler. Bu bağlamda, Rusya ve Çin'in bu gücü paylaşmaya yanaşmak istememesi ve diğerlerinin reform talepleri ve yaşanan bu görüş ayrılıkları “daha eşit ve adil bir dünya” düzenini sıkça dile getiren BRICS grubunun söylemleriyle çelişkiler içerdiği yorumlarına yol açmaktadır (Acharya, 2014: 64-65).

Bunların yanı sıra, BRICS ülkelerinin arasında kökleri geçmişe dayanan bazı meselelerin de mevcut olması; etkili bir oluşum ortaya çıkmasına engel teşkil edebileceği görüşünü ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, Çin ve Hindistan arasında yaşanan sınır anlaşmazlıkları, Hint denizinde çatışan çıkarları bu iki ülke arasında önemli gerilimlere sebep olmaktadır. Diğer yandan, Çin'in yükselişinden rahatsız olan ve etkilenen Rusya, yine Çin'in Latin Amerika'da artan yatırımları ve bu yatırımların Brezilya'nın bölgedeki hegemonyasını zayıflatması bu ülkeler arasında zaman zaman sorunlar teşkil etmekte ve bu sorunlarda; etkili, uyumlu ve aktif bir oluşum ortaya çıkmasına engel teşkil ettiği yorumları dile getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu sorunlar kurumsallaşma ve koordinasyon açısından zaman zaman eksikliklere yol açmakta ve buda bu grubun sahip olduğu potansiyel gücün anlamını bulamayacağı yorumlarına sebep olmaktadır (Stuenkel, 2013: 620-621).

Diğer taraftan Çin'in yükselişi ve artan gücüne karşı kuşkulu yaklaşımlar, grup ülkelerinin gelişen ekonomileriyle batı hegemonyasındaki bir çok alanda etkin rol almaya başlamaları, global düzene yönelik artan eleştirileri ve reform taleplerinden dolayı; bu oluşuma karşı batı merkezli kuşkulu yaklaşımlar yöneltilmektedir. Özellikle Çin'in yükselişi ve artan gücü özelinde bu grubun günümüz liberal demokratik değerlerine dayanan ve Amerikan hegemonyasının hakim olduğu sisteme karşı revizyonist bir mücadele içine gireceği tartışmaları önemli bir boyut kazanmıştır. Bu doğrultuda, Çin ile birlikte BRICS grubunun revizyonist bir anlayış içine mi gireceği yoksa bu sisteme entegre olup, sistemin kendilerine sunduğu avantajlardan mı faydalanacağı konusu sıkça dile getirilmektedir (Coning, Mandrup ve Odgaard, 2015: 2-3).

Kavram ilk olarak 2001'de BRIC olarak ortaya çıktığında da 2009'da kurumsal ve politik bir yapıya büründüğünde de, günümüzde de, genellikle batı merkezli olan ve yukarıda da değindiğimiz olumsuz yorumlar ve eleştiriler dile getirilmiştir. Öyle ki,

Jim O'Neill'in bu kavramı bir pazarlama ürünü olarak, Goldman Sachs'ı farklı pazarlara açmak üzere ortaya attığı yönünde eleştirilerde yapılmıştır. Zira, yukarıda da belirttiğimiz üzere bu ülkeler siyasi, kültürel, tarihsel, etnik açıdan hiç bir temele dayanmıyordu. Sadece ekonomik rakamlara dayanan bir oluşum anlamsız ve imkansız olarak değerlendiriliyordu. Ancak, O'Neill bu eleştirilere yönelik olarak; bu ülkelerin sahip oldukları geniş nüfuslarının, gelişmekte olan ekonomilerinin, liberal ekonominin avantajlarından ve globalizmden faydalanma isteklerinin onları doğal bir grup, blok haline getirdiğini ifade etmekteydi (Tett, 2010). Diğer bir ifadeyle, BRICS ülkeleri yukarıda bahsedildiği gibi tarihi, kültürel, siyasi, etnik bağlardan çok, global sistemde söz sahibi olma potansiyelleriyle bir grup olarak bir araya geldiler. Global düzene bakış açıları ve sahip oldukları ortak global vizyon BRICS grubunun kurumsal ve politik açıdan meydana gelmesinde etkili faktörlerdi (Spanakos, 2013: 493).

Bu bağlamda, yukarıda bahsedildiği üzere aralarında önemli farklılıkların ve sorunların bulunduğu bu ülke grubunun ne derece bir uyum ve koordinasyon yakalayacağını, hangi ortak paydalar ile bir araya geldiklerini, revizyonist bir yaklaşım içerisinde mi olduğunu, diğer bir ifadeyle; politik anlamda uluslararası topluma ne söylediğini, ne ifade ettiğini ve ne amaçladığını anlamamız açısından kurumsallaşmaya giden süreci, düzenlediği yıllık zirveleri, ve belirli global meselelere karşı sergiledikleri tavırları incelemek; bunların anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

2.3.1. BRICS'in Kurumsallaşması

BRICS gibi yükselen güçlere göre; 21. yüzyılını yaşayan dünyada, yaşanan dönüşüm ve gelişmelerle uyum sağlayamayan ve tamamen sistemde egemen olan ülkelerin lehine olan bir Dünya düzeni mevcuttur. Bu bağlamda, 21. yüzyılın başlamasıyla birlikte yükselen ekonomiler ivme kazanmakta, gelişmiş ekonomiler olarak adlandırılan ülkeler ise ivme kaybetmekteydi. Dolayısıyla, global ekonominin yönetilmesinde başat rolü oynayan kurumlarda Kanada ve İtalya gibi ülkelerin bulunup Çin ve Hindistan gibi yükselen ve global ekonomide önemli etkisi bulunan ülkelerin yer almaması gibi durumlar sorgulanır hale gelmişti. Bu gibi durumlar

BRICS ülkeleri arasında artan düzen eleştirisine yol açmıştır. Bu ülkeler G7'ye zaman zaman gözlemci olarak davet edilmekte, ancak bu kalıcı bir adıma dönüşmemektedir (Stuenkel, 2015: 5). Diğer taraftan, bu oluşum global ekonominin önemli bir kısmını oluşturmaya rağmen, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlarda Avrupa Birliği'ne göre çok az bir oy oranına sahiptirler (Sonnesyn, 2014: 38). Bu bağlamda, 2008 yılında yaşanan global finansal kriz ve batı ülkelerinin hegemonyasındaki uluslararası finansal kuruluşların bu krize yönelik ortaya bir çözüm koyamaması ve etkisiz kalması, bu kurumlara ve sisteme karşı bir meşruiyet sorunu ortaya çıkarmaktaydı. Ortaya çıkan bu sorun grup açısından bir fırsat niteliğinde oldu ve BRICS bağlamında yükselen güçler ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki işbirliği ve koordinasyon pekişmiş oldu (Kiely, 2015: 1-2). 21. yüzyılın başından itibaren yaşanan bu gelişmeler bu ülkeleri politik ve kurumsal olarak bir oluşuma doğru yönlendiren başlıca nedenler oldu. Bu oluşumun paydaşları, Amerika ve müttefiklerinin çıkarlarına hizmet eden global düzene karşı bu ortak payda ile bir araya geldiler (Chun, 2013: 10).

BRICS'in ekonomik terimden kurumsal ve politik bir oluşuma doğru giden yolculuğu için ilk adımların 2006 yılında Rusya'nın girişimleriyle atıldığını söyleyebiliriz. 2006 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan, ve Çin'den oluşan 4'lü grup Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda dış işleri bakanları ile ilk temaslarını gerçekleştirdiler. Devam eden süreçte ülkeler bakanları ve liderleri ile temaslarına devam ettiler. 2006 yılında BRICS oluşumu için ilk temas olarak nitelendireceğimiz resmi olmayan bu görüşmelerin ardından 2007 yılında da bu ülkeler yine bir Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda bir araya gelerek gelecekte oluşturacakları işbirlikleri için görüşmeler gerçekleştirdiler (Singh ve Dube, 2014: 6).

Bu görüşmelerin gerçekleştirildiği dönemde, global ekonomi adım adım, bir ekonomik krize doğru gitmekteydi. Bir çok önemli banka iflasını açıklamakta ve likidite problemleriyle karşılaşmaktaydı. Diğer bir ifadeyle global ekonomi ve egemen ülkeleri alarm vermektedir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken hikayenin yükselen güçler tarafında ise farklı gelişmeler yaşanmaktaydı. Çin Almanya'yı geride bırakıp dünyanın 3. Büyük ekonomisi olmuş ve bir kaç yıla kalmadan Japonya'yı geride bırakıp 2. Büyük ekonomi olacağı tahminleri ekonomi uzmanları

tarafından dile getirilmekteydi. İki taraflı yaşanan bu gelişmeler, dikkatleri o dönemde BRIC olan bu oluşuma yöneltmekteydi.

Yaşanan bu gelişmeler ışığında, 2008 yılında bu dört ülke dış işleri bakanları düzeyinde ilk resmi temaslarını Rusya'nın Yekaterinburg şehrinde gerçekleştirdiler. Böylelikle, ekonomik bir terim olan BRIC politik bir gerçekliğe dönüşmüş oldu (Stuenkel, 2015: 12). Bu bağlamda, ekonomik kriz grup ülkeleri için eşsiz bir fırsata dönüşmüştü. 2008 yılında dış işleri bakanlarıyla gerçekleştirdikleri ilk resmi temas; uluslararası finansal kurumların ve global düzenin reforma ihtiyacı olduğunu, çoğulcu karar alma mekanizmalarının olması gerektiğini, bu kurumlarda temsiliyetin güçlendirilmesi gerektiğini, şeffaf ve adil bir yapıya bürünmesi gerektiğini, gelişmekte olan ülkelere daha fazla hak tanınması gerektiğini, dolayısıyla G20'nin global ekonomi için daha ideal bir platform olduğunu dile getirdikleri, günümüze dek gelecek BRICS oluşumun kurumsal ve politik tarafını başlatmış oldu (Gu ve diğerleri, 2016: 7-8).

Grup ülkeleri 2008 yılında gerçekleşen ilk resmi temasın ardından hızlı bir koordinasyon sürecine girdiler. Yine 2008 yılı içerisinde Brezilya'da ve 2009'da G-20 zirvesi öncesinde Londra'da, dört ülkenin ekonomi bakanları ve merkez bankası yetkilileri bir araya geldiler. 2009 yılında ilk BRIC zirvesinden önce gerçekleştirilen bu görüşmeler grup arasında ki koordinasyon ve işbirliğine önemli bir ivme kazandırdı. Bu görüşmelerin ardından finansal alanda uyumlu bir işbirliği yakalandı ve güçlü bir şekilde IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlarda reformlar yapılması gerektiğini vurguladılar. BRIC'in yaptığı bu reform talepleri G-20'de de yankı buldu ve sonraki yıllarda yükselen güçler adına önemli somut adımlar atıldı. Grup arasındaki işbirliğinin kısa sürede sonuç vermesi; kısmen de olsa bu beynelmilel bütünleşme hareketinin gündem belirleme kabiliyetini gözler önüne serdi. Ayrıca, bu sonuç veren iş birliği aralarındaki ilişkilerde güveni de arttırdı ve farklı alanlarda oluşabilecek iş birliklerinin önünü açmış oldu. Bu bağlamda, BRIC zirvelerini de incelediğimizde; politik alandan, ekonomiye, eğitimden teknolojiye, tarımdan güvelige, sağlıktan sosyal ve kültürel alana kadar bir çok alanda işbirliği bu oluşumun paydaşları arasında gelişmiş oldu (Stuenkel, 2015: 17-19).

2.3.2. BRICS Zirveleri

Tarihler 16 Haziran 2009'u gösterdiğinde, Brezilya, Hindistan, Çin ve Rusya'dan oluşan 4 ülke günümüze kadar devam edecek olan BRICS zirvelerinin ilkinin Rusya'nın Yekaterinburg şehrinde gerçekleştirmişlerdi. Liderler düzeyinde gerçekleşen bu zirve; 2008 yılında gerçekleşen global finansal krizin de etkisiyle global ekonomiyle alakalı meselelerin yoğun olduğu bir gündem ile gerçekleşti (Coning, 2015: 26). Bu çerçevede, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlarda reform talepleri dile getirildi. Bu kuruluşların daha adil ve şeffaf bir yapıya dönüştürülmesi ve uluslararası para sisteminin daha çeşitli bir yapıya dönüştürülmesi vurgulandı. Aynı zamanda global ekonomide G-20'nin merkezi bir yer edinmesi gerektiği bu bağlamda yükselen ve gelişmekte olan ekonomilere global ekonomiye dair daha fazla söz hakkı verilmesi gerektiği dile getirildi. Diğer taraftan, Birleşmiş Milletlere yönelik reform talepleri de dile getirilmiş; Brezilya ve Hindistan'ın global olarak daha fazla ve etkin bir rol alma isteklerine de yer verilmiştir. Zirvenin bir diğer gündemi de; kendi aralarındaki uyum, koordinasyon ve işbirliğinin artırılmasına yönelik adımların atılması oldu. Bu doğrultuda, bir çok alanda işbirliğine yönelik adımlar atıldı. BRIC ülkeleri gerçekleştirdiği bu zirve ile global düzene karşı ortak bir vizyon da ortaya koymuşlardır. Bu minvalde, Birleşmiş Milletlere; uluslararası toplumun barış ve güvenliğini sağlama noktasında bağlılıklarını ifade etmişler ve uluslararası hukuku önceleyen, çoğulcu karar alma mekanizmalarının olduğu, daha eşit, adil, çoğulcu ve demokratik bir global düzene vurgu yapmışlardır (Yekaterinburg Declaration, 2009).

İkinci Zirve ise 15 Nisan 2010 yılında Brezilya'nın Bresilia kentinde gerçekleşmiştir. Tıpkı bir önceki zirve gibi ekonomi temelli konular bu zirvede de devam etmiştir. Uluslararası finansal kuruluşlara yönelik reform talepleri tekrarlanmış; global düzenin bir dönüşüm ve değişim içerisinde olduğu vurgulanmış ve bu bağlamda reformların gerçekleştirilmesi dile getirilmiştir (Sonnesyn, 2014: 7). Ayrıca bu zirvede kendi aralarındaki işbirliğini geliştirme adına önemli somut adımlar atılmıştır. 4 ülkenin finansal kuruluşları arasında çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Diğer taraftan BRIC tarihi için önemli bir kararın temelleri yine bu zirvede atılmış; bir sonraki zirveye Güney Afrika üye devlet olarak davet edilmiştir. Böylece BRIC'i BRICS haline getiren süreç başlamıştır (Duggan, 2015: 18).

14 Nisan 2011 tarihinde Çin'in Sanya kentinde gerçekleşen zirveyle birlikte, başlangıçta BRIC olarak bir araya gelen grup Güney Afrika'nın dahil edilmesiyle BRICS ismini almıştır (Kiely, 2015: 15). Anlaşılacağı üzere, üçüncü zirveyi en önemli kılan özelliklerinden birisi Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi olmuştur. Diğer taraftan Güney Afrika'nın da katılımıyla farklı alanlarda iş birliklerinin ve ortaklıkların geliştirilmesine yönelik görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda, tarım, enerji, teknoloji gibi bir çok alanda önemli adımlar atılmıştır. Aynı yıl yaşanan Libya krizine de bu zirvede yer verilmiştir ve uluslararası sorunların barışçıl yöntemler ile çözülmesine ve egemenlik ve toprak bütünlüğü haklarına önemle vurgu yapılmıştır. Böylelikle BRICS grubunun uluslararası toplumu ilgilendiren meselelere yönelik bakış açısı da ortaya konulmuştur (Sanya Declaration, 2011).

29 Mart 2012 tarihinde Hindistan'ın Yeni Delhi şehrinde gerçekleşen 4. zirveyle BRICS grubu daha belirgin ve özgüvenli bir şekilde dünya siyasetinde kendilerini gösteriyorlardı. Dünya nüfusunun %40'ından fazlasını bünyesinde barındıran bu oluşum Asya, Afrika, Latin Amerika'dan bünyesinde barındırdığı devletler ile dünyanın önemli bir parçası olduklarına vurgu yapmaktaydılar. Diğer bir ifadeyle, BRICS grubu yükselen güçler hikayesinin temsilciliğini üstlenmekteydi. Bu bağlamda, ileri ekonomiler olarak tabir ettiğimiz ve gelişmekte olan ekonomiler arasında işbirliği geliştirme, gelişmekte olan ülkeleri ve yükselen ekonomileri global yönetişime dahil etme noktasında inisiyatif alma isteklerine vurgu yaptılar (Coning, 2015: 28). 4. zirvenin diğer önemli gündem maddeleri uluslararası güvenlik ve iklim değişikliği gibi konular olmuştur. Bu zirvenin en önemli taraflarından bir tanesi olarak bir kalkınma bankası kurulması fikrinin bu zirvede ortaya çıkmasını söyleyebiliriz (Duggan, 2015: 19).

Beşinci zirve 2013 yılının Mart ayında gruba sonradan dahil edilen Güney Afrika'nın Durban şehrinde gerçekleşmiştir. Grubun en küçük ekonomisi olan ve gruba dahil edilme sebeplerini bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz Güney Afrika, Afrika kıtası ve BRICS ilişkilerine çok önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu zirveyi diğerlerinden ayıran en önemli özellik; Afrika ve grup arasındaki ilişkilere yönelik spesifik bir tema çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu tema; "BRICS ve Afrika: Kalkınma, Entegrasyon ve Sanayileşme" olarak belirlenmiştir. Ayrıca, bir

önceki zirvede gündeme gelen kalkınma bankası kurulması fikri bu zirvede detaylı bir şekilde görüşüldü (Coning, 2015: 28-29).

2008 yılında gerçekleşen global finansal krizin de etkisiyle global ekonomiyle alakalı IMF, Dünya Bankası gibi kurumlarda reform talepleriyle bir araya gelen; Birleşmiş Milletlere; uluslararası toplumun barış ve güvenliğini sağlama noktasında bağlılığını ifade eden, uluslararası hukuku önceleyen, çoğulcu karar alma mekanizmalarının olduğu daha eşit, adil, çoğulcu ve demokratik bir global düzeni vurgulayan BRICS grubu, Güney Afrika’da gerçekleşen 5. Zirveden sonra kurumsallaşma açısından önemli bir eşiği geride bırakmış oldu. Böylelikle, bu zirveyle birlikte grubun her ülkesinde bir zirve gerçekleşmiş oldu ve uyum ve koordinasyon noktasında önemli bir aşamaya gelindi. Bu bağlamda, gelecek zirvelerde kurumsallaşma ve ortaklık adına daha somut ve belirgin adımlar atıldı.

Bu noktada, grubun kurumsallaşmasına yönelik en önemli somut adımın atıldığı zirve 2014 yılının temmuz ayında gerçekleştirilen 6. zirvedir. Brezilya’nın Fortaleza kentinde gerçekleşen bu zirveyle aynı zamanda zirvelerin ikinci döngüsü başlamıştır. Böylelikle, BRICS oluşumu global olarak güçlü ve etkili bir aktör olarak var olmaya devam edeceğini kanıtlamıştır (Salzman, 2019: 32). Bu zirvenin teması ise; “Kapsayıcı büyüme ve Sürdürülebilir Çözümler” olarak belirlendi. Bu tema çerçevesinde; politik koordinasyon, kalkınma ve büyüme konuları ele alındı. Belirttiğimiz üzere 6. BRICS zirvesi kurumsallaşmaya yönelik en önemli adımın atıldığı zirve olarak nitelendirilmektedir. Daha önceki zirvelerde ortaya atılan kalkınma bankası kurma gündemi bu zirve de somut bir hal almıştır. “New Development Bank” ismiyle merkezi Şangay olan 100 milyar dolar sermayeli bir kalkınma bankası kurulmuştur. Kurulan bu kalkınma bankasıyla birlikte; BRICS ülkeleri ve diğer yükselen ve gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı ve sürdürülebilir kalkınma projelerine fon sağlamayı amaçlamışlardır. Ayrıca kalkınma bankasının kurulmasının yanı sıra, bu zirvede hayata geçen bir diğer önemli gelişme de; grup ülkelerini kısa süreli finansal krizlerde yaşayabilecekleri likidite problemlerine karşı korumak adına Şartlı Rezerv Düzenlemesi (CRA) anlaşmasının imzalanmasıdır (Fortaleza Declaration, 2014).

Altıncı zirveyi bu oluşum için dönüm noktalarından bir tanesi olarak nitelendirebiliriz. Zira kalkınma bankasının ve CRA'nın hayata geçmesiyle birlikte BRICS kurumsal bir yapı kazanmış oldu. Diğer taraftan, IMF ve Dünya Bankasına yönelik güçlü reform talepleriyle bildiğimiz ve global düzene yönelik güçlü eleştiriler ortaya koyan bu ülkeler eleştirdiği bu kurumlara ve yapıya karşı kendi kurumlarını ortaya koymuş oldu. Bu minvalde, bu zirveyi BRICS tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

Bu zirvede yaşanan önemli gelişmeler ile birlikte BRICS daha fazla dikkat çekmiş ve zirveler öncekilerden daha fazla ilgi görmeye başlamıştı. Bu gelişmeler yaşanmaya devam ederken grup ülkeleri çeşitli alanlarda işbirliklerini genişletmeye ve geliştirmeye devam etmekteydiler (Stuenkel, 2015: 104). Bu bağlamda, 2015 yılı Temmuz ayında Rusya'nın Ufa şehrinde gerçekleşen 7. zirve işbirliklerini genişletmek ve geliştirmek eğiliminde gerçekleşti. Bu doğrultuda, BRICS Ekonomik Ortaklığı için Strateji Belgesi kabul edildi (Ufa Declaration, 2015). Diğer taraftan bu zirve Avrasya Ekonomik Birliği ve Şangay İşbirliği Teşkilatıyla görüşmelere de ev sahipliği yaptı (Korgenay, 2017: 16). Bir önceki zirvede yürürlüğe giren "New Development Bank" ve "CRA" bu zirve ile birlikte faaliyete başlamıştır. 7. zirve daha çok bu oluşum paydaşları arasında işbirliğinin geliştirmesine odaklanan bir zirve olarak görülmektedir. Bu bağlamda, çeşitli alanlarda işbirliğinin arttırılmasına yönelik ortak bir diyalog platformu kurulmasına bu zirvede karar verilmiştir (Ufa Declaration, 2015).

2016 yılının Ekim ayında Hindistan'ın Goa kentinde gerçekleşen 8. zirvede, diğer zirvelerde de sıkça vurgulanan iş birliği geliştirme konusuna atıfta bulunulmuştur. Diğer bir önemli konu ise uluslararası alanda terörle mücadele konusu olmuştur. Bu bağlamda Suriye meselesi de gündeme gelmiştir. BRICS'in ortak global vizyonu olarak ifade ettiğimiz; Birleşmiş Milletlere; uluslararası toplumun barış ve güvenliğini sağlama noktasında bağlılık, uluslararası hukukun önemi, çoğulcu karar alma mekanizmalarına, daha eşit, adil, çoğulcu ve demokratik bir global düzene vurgu yaparak; Birleşmiş Milletlerin terörle mücadelede daha etkin ve aktif rol olmasını vurgulamışlardır (Goa Declaration, 2016).

2017 yılında Çin'in Xiamen şehrinde gerçekleşen 9. zirve, "Daha Parlak Bir Gelecek için Daha Güçlü Ortaklık" temasıyla gerçekleşti. Bu zirvenin en fazla merak uyandıran tarafı; zirveden uzun bir süre önce sona ermesine rağmen Himalayalar'da Çin ile Hindistan arasında yaşanan gerilimin zirveye nasıl yansıtacağıydı. Ancak, iki tarafta gerilimi düşürmüş ve zirveye olumsuz bir yansıması olmamıştır (Pandey, 2017). Gümrük düzenlemeleri gibi ekonomik alanda işbirliğini derinleştiren anlaşmalar bu zirveyle birlikte hayata geçti (Xiamen Declaration, 2017). BRICS global vizyonuna ve terörle mücadeleye tekrar vurgu yapılmıştır. Bu zirvenin en önemli göstergesi; aralarında derin farklılıklar sebebiyle başarılı bir ortaklık olamayacağı düşünülen bu ülkelerin, bu görüşün aksine ittifaklarını geliştirmeye devam etmeleridir. Zira Çin ve Hindistan arasında yaşanan sınır gerginliğinin zirveye yansımaması bunun en önemli göstergesidir.

10. BRICS zirvesine 2018 yılının temmuz ayında Güney Afrika ev sahipliği yapmıştır. "Afrika'da BRICS: "4. Sanayi Devriminde Paylaşılan Refah için Ortaklık ve Kapsayıcı Büyüme" temasıyla toplandılar. 2017 yılında Çin'in girişimleriyle başlayan "BRICS plus" kapsamında 2018 yılında gerçekleşen zirveye; Endonezya, Mısır, Arjantin, Türkiye gibi ülkeler misafir olarak davet edildiler. "BRICS plus" kapsamında davet edilen bu ülkeler ile de "Küresel Güney'in Refahı için Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyümeyi Sağlamak" teması altında işbirliği fırsatları oluşturma amacıyla görüşmeler gerçekleştirmişlerdir (Dal, 2018). Bu zirveye etki eden en önemli konulardan bir tanesi; ABD'de Trump yönetimi tarafından başlatılan ticaret savaşları konusuydu. Daha önce belirttiğimiz üzere; çok derin farklılıklara sahip olan grup ülkeleri, bu farklılıkların ötesinde ortak tehditler, Amerikan hegemonyasına karşı birlikte hareket etme paydasıyla bir araya geldiler. Bu bağlamda, Ticaret Savaşları BRICS açısından ortak bir tehdit olarak tanımlanabilir ve ABD'nin bu hamlesine karşılık derin işbirliklerinin önünü açabilir (Kavas, 2018).

Bu doğrultuda, BRICS ülkeleri önceki zirvelerde görmeye alışık olduğumuz; Birleşmiş Milletler ve uluslararası hukuka bağlı, çok taraflı, eşit, adil ve demokratik değerlere dayanan ortak global vizyonlarına vurgu yaparak Trump yönetiminin başlattığı ticaret savaşlarıyla bu değerlerin ve Dünya ekonomisinin tehlikeye girdiğini ifade etmişlerdir. Liberal değerlere dayanan çok taraflı ticaret sistemine ve ilkelerine bağlı kalınması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, ticarete yerel para

kullanılması gündemi de zirvede görüşülmüştür. Güney Afrika'da gerçekleşen zirveye bir çok Afrika devleti misafir olarak davet edilmiştir (Johannesburg Declaration, 2018). BRICS ve Afrika kıtası arasındaki ilişkiler açısından önemli bir zirve olmuştur. Zira, ticaret savaşlarıyla birlikte özellikle Çin yeni pazarlar aramaktadır. Afrika, bu ülkeler için bu bağlamda önemli bir yere sahiptir (Vasquez, 2018).

En son gerçekleştirilen BRICS zirvesine ise geçtiğimiz yıl Brezilya ev sahipliği yapmıştır. Bu zirve, “İnovatif bir gelecek için ekonomik büyüme” temasıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda; bilim, teknoloji ve inovasyon alanlarında iş birliğinin geliştirilmesi zirvenin öncelikli konularından olmuştur. Ayrıca, dijital ekonomi uluslararası suçlarla mücadele, uyuşturucu ticareti ve kara para aklamanın önüne geçilmesi gibi konular 11. BRICS zirvesinin önemli alt başlıkları olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca BRICS İş konseyi ve Kalkınma Bankası arasındaki uyum ve koordinasyonun artırılması hedeflenmiştir (Brasilia Declaration, 2019).

2.3.3. BRICS Ne İfade Ediyor?

2008 krizinin de etkisiyle, başlangıçta uluslararası finansal kuruluşlarda reform ve yükselen güçlerin daha fazla söz sahibi olduğu, daha eşit ve adil bir Dünya söylemi ve gündemiyle ortaya çıkan, bu bağlamda ilk zamanlar ekonomik işbirliğini önceleyen ve global yönetişime yönelik reformları hedefleyen BRICS grubu sadece bununla sınırlı kalmamış; aralarındaki uyum ve koordinasyonu arttırarak, sağlık, güvenlik, eğitim, teknoloji, enerji, ticaret, turizm, kültürel ve sosyal etkileşimden, global siyasete kadar bir çok başka alana kadar çok önemli mesafeler kat ederek önemli etkileşim, paylaşım ve işbirliklerine ulaşmışlardır. Bu işbirliklerinin sonucu olarak BRICS'in kurumsallaşması adına önemli adımlar atılmış ve kendilerine ait kurumları da ortaya çıkarmışlardır. Bu bağlamda, yukarıda da bahsettiğimiz üzere; aralarında derin farklılıklar bulunan ve uyumlu ve başarılı bir ittifak olmasına çok ihtimal verilmeyen bu ülkeler, 2009 yılından bu yana bir çok alanda, işbirliği geliştirmiş, zirveler sadece liderlerin görüşmeleriyle kalmamış, ilgili alandaki bakanlıklardan, devlet kurumlarına, sivil toplum kuruluşlarına kadar çalışmalar yürütülmüştür.

Genel olarak BRICS'in kurumsallaşmaya giden sürecini ve zirvelerini değerlendirecek olursak; yükselen güçler cephesine göre, 21. yüzyılını yaşayan dünyada, yaşanan dönüşüm ve gelişmelerle uyum sağlayamayan ve tamamen Amerika ve batılı müttefiklerinin çıkarlarına bağlı hale gelmiş bir global düzen mevcuttur. BRICS ülkeleri gibi yükselen ekonomiler ekonomilerinin hızlı büyümesinin katkısıyla mevcut global düzene entegre olmaya çalışıyor ancak bu çabalarına rağmen sistemin dışında kalıyorlardı. Bu gelişmelerin yaşandığı 21. yüzyılda kendilerine sistemin merkezinde yer bulamayan BRICS ülkeleri 2008 yılında yaşanan global finansal krizinde etkisiyle kurumsal ve politik bir ittifak olma yolunda adım atmışlardı. Amerika ve Batılı müttefiklerinin hegemonyasında olan ve liberal demokratik düzene dayanan günümüz sisteminin dışında kalmaları, grup ülkelerinin ortak bir paydası olmuş ve onları bir araya getirmişti. Bu bağlamda, siyasi, ekonomik, kültürel, tarihsel, etnik açıdan hiçbir ortak noktası olmadığı için anlamsız bir ortaklık olarak değerlendirilen bu oluşum, Amerika ve müttefiklerinin çıkarlarına hizmet eden global düzene karşı bu ortak payda ile ortak bir global düzen vizyonu çerçevesinde bir araya gelmişlerdir.

BRICS'i meydana getiren ortak vizyon; herhangi bir devletin veya devlet grubunun uluslararası sistemi domine etmesini engelleyecek bir global düzen olarak açıklanmaktadır. Bu oluşumun paydaşları global düzene süper güç seviyesine ulaşmak arzusuyla yaklaşmadıklarını, bunun aksine herhangi bir devletin süper güç veya egemen olmasını engelleyecek bir global düzen istediklerini sıkça dile getirmektedirler. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir devletin veya devlet grubunun ideolojisinin empoze edildiği ve bu devlet veya devlet grubunun çıkarlarına endeksli bir düzen yerine, daha eşit ve adil, çoğulcu ve farklı görüşlerin yer aldığı bir global düzen söylemi ortaya koymaktadırlar. BRICS grubunun, batı merkezli Liberal Dünya Düzenine karşı başka bir düzen isteği veya gündemine sahip olduğu görüşünün aksine; bu sistemde yeterli etkinliğe ulaşma hedefinde olduğu görüşü bu zirvelerden çıkarılan bir diğer sonuç olmuştur. Diğer bir ifadeyle, bu grubun hedefi; Amerika ve Batı hakimiyetine karşı dengeleyici ve kısıtlayıcı bir güce erişmektir (Coning, Mandrup ve Odgaard, 2015: 4-5).

Bu noktada, ilk zirveden son zirveye kadar, her zirvede; uluslararası hukukun üstünlüğü, eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesinde şekillenen devlet ilişkileri, çoğulcu

karar alma mekanizmalarının olduğu demokratik ve çeşitli aktörlerin bulunduğu ve uluslararası meseleleri bu çerçevede barışçıl yollarla çözen bir global dünya düzenine vurgu yaptıklarını, ve her zirve bildirisinde bu ifadelerle yer verdiklerini görmemiz mümkündür. BRICS grubu, politik açıdan ne ifade ediyor? sorusu genel olarak her zirve bildirisinde yer verilen bu ifadelerle cevaplanmıştır. Bu bağlamda; IMF, Dünya Bankası gibi kurumlarda reformlar yapılması gerektiğini her zirvede güçlü ve koordineli bir şekilde dile getirmişlerdir. Ayrıca, IMF ve Dünya Bankasında istenilen reformlar kadar güçlü bir motivasyonla olmasa da Birleşmiş Milletlere yönelik reform söylemlerini ve Brezilya, Hindistan, Güney Afrika'nın Birleşmiş Milletlerde daha etkin bir rol alma isteklerine de her zirvede eksiksiz yer verilmiştir.

Var olan düzene karşı ortak global vizyon ve politik söylemler geliştiren, grup ülkeleri, uluslararası toplumu ilgilendiren önemli meselelere yönelik görüşlerini bildirmişler ve çözüm noktasında dahil olmaya çalışmışlardır. BRICS grubunun temel olarak dış politika veya global meselelere yönelik ortaya koyduğu söylemler olan; toprak bütünlüğü ve egemenlik ilkesi, iç işlere karışmama, devletler arası ortak fayda, devletler arası ilişkilerde eşitlik gibi ilkeler bu grubun söylemlerinde çokça ön plana çıkarılmıştır (Coning, Mandrup ve Odgaard, 2015: 18).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BRICS ÜLKELERİNİN AFRIKA POLİTİKALARI

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte uluslararası sistem Amerika Birleşik Devletleri'nin tek güç olduğu ve neoliberal politikalarının hakim olduğu yeni bir hale bürünmüştür. Uluslararası düzenin yeniden tanımlandığı bu ortamda devletler politikalarını gözden geçirmek ve yeniden belirlemek durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda, Afrika Soğuk Savaş'ın bitiminden 21. yüzyılın başlamasına kadar geçen süreçte, uluslararası sistemde önemsiz bir hal almıştır. Diğer bir ifade ile, Amerika'nın tek güç olarak ortaya çıkması, tehdit algılarının ortadan kalkması ve değişmesiyle birlikte dış aktörlerin kıtaya olan ilgisi önemli ölçüde azalmıştır.

Ancak, bir önceki bölümde de bahsettiğimiz üzere 1990'lı yılların son dönemlerinden itibaren özellikle yeni yüzyılın başlamasıyla daha da belirginleşen Çin'in başını çektiği Brezilya, Rusya, Hindistan gibi birçok devletin yaşadığı ekonomik kalkınma bu durumun değişmesine yol açmıştır. Zira, 21. yüzyıl uluslararası düzenin çok kutuplu bir hale geldiği ve aktörlerin çeşitlendiği bir hale evrilmiştir.

Liberal ekonomik düzene ekonomilerini başarılı bir şekilde entegre eden BRICS ülkeleri yakaladıkları ekonomik kalkınmayla birlikte uluslararası düzende önemli bir etkinlik kazanmışlardır. Bu bağlamda, global ekonomi, siyaset, ticaret, yatırım, diplomasi gibi bir çok alanda görünürlüklerini ve paylarını önemli ölçüde arttırmışlar; bu alanlarda bir alternatif olarak görülmeye başlanmışlardır.

21. yüzyılda uluslararası düzende yaşanan bu değişimden Afrika kıtası da nasibini almıştır. Birinci bölümde de bahsettiğimiz üzere, 1885 yılındaki Berlin Anlaşmasından Soğuk Savaş'ın bitimine kadar gelen süreçte, Afrika ülkelerinin

kendilerini sömürge haline getiren ülkelere ekonomik ve siyasi anlamda bağımlılıkları devam etmiştir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş'ın bitimiyle sömürgeci güçlerin kıtaya ilgisinin azalması ve 21. yüzyılda aktörlerin çeşitlendiği bir yapının ortaya çıkması, Afrika'da geleneksel aktörlerin dışında bir çok aktörün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 21. yüzyılda Afrika'nın da yaşamış olduğu değişim ve 2000'li yıllarda kıtanın yakaladığı önemli büyüme oranları, BRICS gibi yükselen güçlerinde uluslararası düzende etkinliklerini artırmaları akademik alanda Afrika'da yeni aktörlerin incelenmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda 2000'li yıllarda yükselen Afrika hikayesi BRICS ülkelerinin yaşadığı ekonomik dönüşümle ilişkilendirilmiştir. BRICS gibi aktörlerin kıtada artan etkinlikleri Afrika'yı doğal kaynaklarının sömürüldüğü yeni bir talana açıp, uluslararası aktörlerin mücadele alanına mı dönüştürecek? Yoksa, Afrikalı ülkelerin ekonomik kalkınmasına yönelik fırsatlar mı sunacak? Tezimizin bu bölümünde, BRICS ülkelerinin Afrika'da artan etkinliği ve kıtaya yönelik politikaları incelenip bu sorulara cevaplar aranacaktır.

3.1.BRICS ÜLKELERİNİN AFRİKA KITASINA GENEL YAKLAŞIMI

2000'li yılların başında ve devam eden süreçte 2008 yılında gerçekleşen global finansal kriz ve sonrasında BRICS ülkeleri için çizilen olumlu tablonun bir benzeri de Afrika kıtası için çizilmekteydi. 2008 yılında global ekonomik bir kriz yaşanırken tıpkı BRICS ülkeleri gibi Afrika kıtası da önemli ekonomik büyüme rakamlarını devam ettirmiştir. Bu Dönemde 1.6 trilyon dolar olan Afrika'nın toplam GSYİH'sinin, gelecek 10 yılda 2.5 trilyon doları aşacağı tahminleri, zengin yer altı kaynakları ve ortaya koyduğu büyüme rakamları bir bütün olarak düşünüldüğü zaman, Afrika kıtası dış aktörler için tekrar cazip bir hale gelmiştir (Roxburg ve diğerleri, 2010: 1). Bu bağlamda, BRICS ve Afrika arasındaki ilişkilerde giderek derinleşmiştir.

Bu ülkelerin kıta ile olan ilişkileri özellikle batılı uzmanlar tarafından; Çin Halk Cumhuriyeti'nin başını çektiği ekonomik büyümeyi beslemek adına ham madde arayışı olarak yorumlanmıştır. Diğer bir ifade ile, BRICS ile Afrika ülkelerinin artan ilişkileri Afrika kıtasının Berlin Konferansından sonra batılı güçler tarafından talan edilmesi ile benzeştirilerek, Afrika'nın yeni bir talana açıldığı ve yeniden dış

aktörlerin çıkarlarının çatıştığı bir mücadele alanına dönüştüğü ileri sürülmüştür (Afrodad, 2015). Elbette, Çin ve grubun diğer üyelerinin kıtaya olan ilgisinin ana nedeni olarak Afrika kıtasının zengin doğal kaynaklarını gösterebiliriz. Ancak, günümüzde grup ülkelerinin kıtaya yönelik politikaları, batılı aktörler ile ekonomik çıkarlar noktasında benzerlik gösterse de tarihsel olarak farklılıklar göstermektedir. Tarihsel olarak geleneksel aktörlerden farklı ilişkilerin kurulması bu ülkelerin günümüzde kıtada algılanış biçimlerini ve Afrika kıtasına yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, BRICS ülkelerinin Afrika'da artan etkinlikleri günümüzde kıtada yeni aktörlerin ortaya çıkması olarak yorumlansa da, bu ülkelerin Afrika kıtası ile olan ilişkileri önemli bir geçmişe sahiptir. 2000'li yıllara kadar grup ülkelerinin Afrika ile ilişkileri genellikle politik iş birliği üzerine kurulmuştur. Ancak, 21. yüzyıldan sonra bu ülkelerin de Afrika ile ilişkilerinde daha çok ekonomik faktörler ve çıkarlar ön plana çıkmıştır. Grup ülkelerinin Afrika ile olan ilişkilerinin tarihsel yapısı, yeni yüzyılda geleneksel aktörlerden farklı algılanmalarına ve yeni aktörler olarak yorumlanmalarına yol açmıştır. Zira, her ne kadar günümüzde bu oluşumun kıtaya yaklaşımı geleneksel aktörler ile benzeşip ekonomik çıkar temeline dayansa da söylem olarak tarihsel ilişkilerden faydalanmaktadır (Schoeman, 2011: 36).

Bu bağlamda, Brezilya kendisini Afrika kıtasının doğal partneri olarak tanımlamıştır. Kendilerinin de sömürgecilik faaliyetlerine maruz kalmaları ve milyonlarca Afrikalının köle ticareti ile Brezilya'ya getirilmesi ile Brezilya'da ortaya çıkan önemli orandaki Afrika kökenli nüfus, Afrika ile ilişkilerin temeline koyulmuştur (Stolte, 2015: 84). Diğer taraftan Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika kıtasında hiç bir zaman sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmamasını ve bağımsızlık mücadelelerine yaptıkları katkıları ön plana çıkartmıştır (Keet, 2010: 25). Aynı şekilde Hindistan'ın da sömürgecilik faaliyetlerine maruz kalması ve bir çok Hindistanlı işçinin kıtaya taşınması, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin kıtadaki bağımsızlık hareketlerine verdiği destekler, BRICS ülkelerine Afrika ile ilişkilerinde geleneksel aktörlerden farklı bir konum sağlamıştır (Schoeman, 2011: 35).

Ayrıca, BRICS ülkelerinin yükselen ekonomiler olarak, uluslararası düzene yönelik eleştirileri Afrika kıtası ile olan ilişkilerinde de söylemlerinin temelini

oluşturmaktadır. Uluslararası sistemin mevcut yapısının Amerika ve müttefiklerinin çıkarlarına hizmet ettiği ve sistemin daha çoğulcu ve demokratik bir hale gelmesi gerektiği tezini dile getiren BRICS ülkeleri, bu argümanı batılı ülkelerin sömürgecilik faaliyetlerine maruz kalan Afrika ile ilişkilerinde ortak bir nokta olarak kullanmaktadırlar. Bu bağlamda, grup ülkelerinin Afrika kıtasında sömürgecilik geçmişine sahip olmamaları, geleneksel aktörlere karşı kıtada bir avantaj sağlamaktadır.

Genel olarak, Afrika kıtasının günümüzde sahip olduğu ve mücadele ettiği sorunların kökeninin batılı güçlerin kıtayı sömürgeleştirdikleri döneme dayanması ve bu doğrultuda batılı güçlerin sahip olduğu kötü imaj, BRICS ülkelerinin geleneksel aktörler gibi kıtada sömürgecilik geçmişine sahip olmamaları, hatta Afrikalı ülkeler ile benzer tarihsel süreçlerden geçmeleri ve batılı güçlerin hakim olduğu uluslararası sistemin dışında kalmaları, bizzat bu oluşumun paydaşları tarafından kıta ile ilişkilerde kullanılan argümanlar olmuştur. Bu doğrultuda, BRICS ülkeleri Afrika'ya yönelik politikalarının temeline gerçekleştirilen zirvelerden de hatırlayacağımız üzere; karşılıklı fayda, eşitlik, egemenlik haklarına ve iç işlere müdahale etmememe, karşılıklı işbirliği ve sürdürülebilir kalkınma söylemlerini yerleştirmiştir. BRICS ülkeleri Afrika'ya yönelik politikalarında kullandıkları bu söylem ve ilkeleri, batılı güçlerin dünyanın geri kalanıyla kurdukları ilişkilerdeki eksiklikler olarak yorumlamışlardır. Bu kapsamda, Afrika kıtasına yönelik politikalarının söylemine bu ilkeleri yerleştirmişlerdir (Schoeman, 2011: 36-37).

Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesini de bu söylem ve yaklaşımın bir örneği olarak yorumlayabiliriz. 2000'li yıllardan sonra BRICS ve Afrika ilişkileri ekonomik çıkarların yönlendirdiği ve gözetildiği bir hal alsa da, Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi ekonomik sebeplerin ötesinde sebepler ile açıklanmaktadır. Zira, grup üyeleri Afrikalı ülkeler ile Güney Afrika'ya ihtiyaç duymadan da önemli ilişkiler kurmuştur ve kurabilme kabiliyetine fazlasıyla sahiptirler. Ancak, kıtanın en önemli ülkelerinden Güney Afrika'nın bu oluşuma katılmasıyla birlikte Afrika grup içerisinde temsil edilmiş olacaktı. Diğer bir ifade ile, kıta batı ile olan ilişkilerinde bulamadığı birincil aktör olma fırsatını BRICS ile bulmuş olacaktı. Bu doğrultuda, Güney Afrika'nın gruba katılmasının önemi ekonomik sebeplerin ötesinde BRICS'in

politik imajına katkı sağlamasıydı. Zira, bu durum BRICS’e kıtaya yönelik politikaları için hareket alanı oluşturmaktaydı (Lumumba-Kasongo, 2015: 91-92).

3.1.1. Güney Afrika’nın Gruba Dahil Edilmesi

Güney Afrika’nın BRIC grubuna dahil edilmesi bu grubun Afrika’yla olan bağlarını güçlendirmesi açısından önemli ve stratejik bir adımdır. Zira, bu kavram ortaya çıktığında da ve Güney Afrika gruba dahil edildiği dönemde de, yükselen güçler hikayesinde ekonomik olarak çok daha iyi ve güçlü durumda olan ülkeler mevcuttu. Türkiye, Endonezya, Güney Kore ve Meksika gibi Güney Afrika’dan çok daha iyi konumda olan ülkeler BRIC grubuna dahil edilmezken, Güney Afrika’nın gruba dahil edilmesi basit bir genişlemenin dışında stratejik bir hamle olarak yorumlanmıştır (Schaefer ve Poffenbarger, 2014: 99). Zira, grup ülkelerinin Afrika kıtasındaki etkinlikleri giderek artmaktaydı. Çin 2010 yılı itibariyle Afrika’nın en büyük ticaret ortağı olmuş ve ayrıca bu dönemde BRICS-Afrika arasındaki ticaret hacminin 2015 yılı itibariyle 500 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir (Alden, 2013: 8). Bu bağlamda, ekonomik olarak gruptaki diğer ülkelerden çok uzakta olan Güney Afrika’nın gruba dahil edilmesinin en önemli nedeni olarak Afrika kıtası ile ilişkilerin güçlendirilmesini gösterebiliriz.

Günümüzde, Nijerya’nın ardından Afrika’nın ikinci büyük ekonomisi konumunda olan Güney Afrika’nın, gruba dahil edildiği dönemde Afrika’da ki en büyük ekonomi konumunda olması ve BRIC ülkeleri ile olan ilişkileri, Nijerya’dan ziyade Güney Afrika’nın gruba dahil olmasında etkili olmuştur. Diğer taraftan, Çin ile olan ikili ilişkileri ve en büyük ticaret partnerleri olması diğer önemli etkenler olarak göze çarpmaktadır. Zira, Güney Afrika’nın gruba dahil edilmesinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin önemli rol oynadığını söyleyebiliriz (Schaefer ve Poffenbarger, 2014: 98).

Diğer taraftan, Güney Afrika’nın grubun diğer üyeleriyle de önemli ilişkileri bulunmaktaydı. BASIC ve IBSA gibi oluşumlar ile geçmişte uyumlu ilişkiler kurduklarını test etmiş oldular. Brezilya, Çin Hindistan ve Güney Afrika’dan oluşan BASIC; temelleri 2007 yılına dayanan ve iklim değişikliği ile ilgili koordineli

çalışmayı hedefledikleri bir oluşumdur. Aynı şekilde, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika'dan oluşan IBSA 2003 yılından itibaren global meselelerde ortak bir vizyon geliştirmek için ortaya çıkmış bir oluşumdur. Bu iki oluşum ile birlikte Güney Afrika ve grubun diğer üyeleri iş birliği içerisinde çalışmayı deneyimlemiş oldular. Bu iki örnekten yola çıkarak Güney Afrika'nın gruba üyeliğinin hali hazırda bir arka plana sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu arka plan, Güney Afrika'nın üyeliğini kolaylaştıran bir etken olmuştur (Stuenkel, 2015: 45-46).

BRIC ülkelerinin Güney Afrika ile olan ikili ilişkilerinin yanı sıra, Güney Afrika'nın bu oluşuma katılmayı bir dış politika hedefi olarak belirlemesi ve bu doğrultuda ki isteği bu üyeliğin gerçekleşmesindeki bir diğer önemli etkidir. Zira, Güney Afrikalı yetkililerin global bir aktör olma yönündeki istekleri ve Afrika'nın global alanda temsilcisi olma arzuları dikkate alındığı zaman bu grubun bir parçası olmak onlar için büyük önem arz etmekteydi. Bu bağlamda, bir dizi diplomatik girişimlerde bulunan Güney Afrika, BRIC grubu ilk kez toplanmaya başladığından üyeliğine kadar olan süreçte bir çok kez diğer ülkelere ziyaretler düzenlemiş ve ikili ilişkileri geliştirmeye büyük önem vermiştir. Ayrıca, özellikle Afrika'da Çin Halk Cumhuriyeti özelinde oluşan olumsuz BRIC imajını tersine çevirme görevini de üstlenmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, Güney Afrika, BRICS ve Afrika ülkeleri arasında bir köprü görevi görmeyi hedeflemiştir (Soulé-Kohndou, 2013: 33-34).

Bunlarla birlikte Güney Afrika'nın kıtadaki ekonomik, politik ve askeri etkisi BRIC grubu açısından büyük önem arz etmekteydi. Her ne kadar ekonomik büyüklük açısından Nijerya'nın gerisine düşmüş olsalar da hala kıtanın ekonomik, politik, sosyal ve askeri anlamda en istikrarlı ülkesi olduğunu ifade edebiliriz. Güney Afrika'nın Afrika kıtasının yeniden yapılandırılmasında, barış ve güvenlik meselelerinde aldığı aktif rol kıtadaki politik üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, Güney Afrika'nın Afrika Birliğinde ki konumu, kıtanın ticaret merkezi haline gelmesi Güney Afrika'yı ön plana çıkaran önemli etkenlerdi. Güney Afrika bölgesindeki bir çok ülkenin ticari açıdan Güney Afrika'ya bağlı olması ve bölge ülkelerinin dış aktörler ile olan ticaret ilişkilerini Güney Afrika'nın limanlarından gerçekleştirmesi, Güney Afrika'nın kıtanın giriş kapısı olarak ifade edilmesine ve bölgesel bir güç olarak değerlendirilmesine yol açmıştır (Shubin, 2013a: 39-40).

Güney Afrika'nın BRIC grubuna dahil edilmesiyle kavram ekonomik verilerin ötesinde politik bir gerçekliğe dönüşmüş oldu. Bu ülkenin gruba dahil olması gruba sadece Afrika kıtasında avantaj sağlamamış global anlamda da önemli avantajlar sağlamıştır. Bir önceki bölümde gördüğümüz üzere uluslararası düzende çok taraflı ve daha demokratik bir yapıyı dile getiren BRICS, böylelikle daha çeşitli ve global bir yapıya bürünmüştür. Ayrıca, yükselen güçler hikayesinin temsilciliği noktasında önemli bir katkı sağlamıştır. Diğer taraftan grubun BRICS'e dönüşmesi Afrika kıtasının yeniden konumlandırılmasını sağlamıştır. Grup ülkelerinin Afrika'ya yönelik bu hamlesiyle uluslararası aktörlerin Afrika'ya olan ilgisi artmıştır. Bu bağlamda, her ülke bir Afrika stratejisi belirleme durumunda kalmıştır (Stuenkel, 2015: 49-50).

Daha önce belirttiğimiz gibi, Dünya'nın en geniş ormanlarına sahip ve en önemli tarımsal ürün tedarikçisi Brezilya, gaz tedarikçisi olarak nitelendirilen Rusya, iş dünyası açısından oldukça öneme sahip Hindistan ve Dünya'nın üretim merkezi olarak nitelendirilen Çin Halk Cumhuriyeti'ni bünyesinde barındıran bu oluşum, Güney Afrika'nın dahil olmasıyla birlikte yer altı kaynakları bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden birisini bünyesine dahil etmiş oldu (Kahn, 2011: 493). Diğer bir ifadeyle, BRIC grubu Güney Afrika'nın katılımıyla artı bir değer kazanmış oldu. Sadece artı bir değer kazanmakla kalmayıp; dünyanın ikinci büyük kıtası olan ve dünya nüfusunun %15'ini bünyesinde barındıran Afrika kıtasıyla ilişkilerini güçlendirmek adına önemli bir adım atmış oldular. Bu devasa coğrafyanın yer altı zenginliklerini ve uluslararası organizasyonlardaki etkilerini düşünecek olursak, Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi Afrika kıtasına yönelik atılmış stratejik bir adımdır.

Geleneksel olarak, hep yoksulluk ve insani krizler ile anılan Afrika kıtasından bir ülkenin böylesine önemli aktörlerin yer aldığı bir oluşuma dahil edilmesi; grup ülkelerinin Afrika'ya yönelik politikalarının retoriğinin de temelini oluşturmaktadır. BRIC ülkeleri Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesiyle birlikte, kıtaya batılı geleneksel aktörlerden farklı baktıkları imajını oluşturmaya çalışmışlardır.

Yukarıda incelediğimiz üzere, yeni yüzyılın başlamasıyla birlikte artan BRICS-Afrika ilişkileri, BRICS ülkelerinin karşılıklı fayda, eşitlik, egemenlik haklarına

saygı gibi söylemlerine ve paydaşlarının kıtada sömürgecilik geçmişi açısından temiz olması temeline dayandırılmaya çalışılmaktadır. Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesiyle, kıtaya yönelik geleneksel aktörlerden farklı bir yaklaşım sergilendiği imajı oluşturulmaya çalışılsa da; BRICS-Afrika ilişkileri geleneksel aktörler ile önemli benzerlikler göstermektedir. Tıpkı sömürgecilik döneminde olduğu gibi, günümüzde de BRICS ülkeleri yükselen ekonomilerini ve sanayilerini desteklemek için Afrika'nın doğal kaynaklarına bağılıdır. Bu doğrultuda, bu grubun Afrika ile olan ilişkilerinin geleneksel aktörlerden sadece söylem yönünden farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. BRICS-Afrika ilişkilerin detaylarını inceleyeceğimiz bölümde bunu daha detaylı bir şekilde göreceğiz.

3.2. BRICS - AFRIKA İLİŞKİLERİ

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi 21. yüzyılın başından itibaren BRICS ülkelerinin ve Afrika kıtasının artan ilişkileri dikkat çekmekteydi. Öyle ki, bu oluşumun paydaşlarının kıtada artan etkinlikleri, geleneksel aktörlerin kıtadaki etkisinin azaldığı yorumlarını beraberinde getirmişti. Bu doğrultuda, BRICS ve Afrika kıtasının ilişkilerini incelediğimiz zaman; ilişkilerin kapsamı ve yapısı hakkında önemli bilgiler edinmiş olacağız. Ayrıca, grubun Afrika'ya yönelik politikalarının söylem ve pratik yönünden ayrımını görmüş olacağız. Zira, yukarıda da incelediğimiz üzere, söylem olarak geleneksel aktörlerden ayrılan ve sömürgecilik açısından temiz bir geçmişe sahip olan BRICS ülkeleri kıtaya yönelik uyguladıkları politikalar açısından geleneksel aktörler ile büyük benzerlikler göstermektedirler. Bu bölümde ticaret, yatırım, yardımlar vs. gibi alanlardaki ilişkiler incelenerek bu oluşumun kıtaya yeni fırsatlar mı getirdiği yoksa geçmişte olduğu gibi kıtayı yeni bir talana mı sürüklediği sorularının cevabını daha net anlamış olacağız.

2000'li yılların başında Çin ve Hindistan'ın başını çektiği yükselen ekonomilerin sanayilerinin ham maddeye duyduğu ihtiyaç ve bu doğrultuda artan talep, aynı zamanda 2000'lerde Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler; 2003 yılında Irak Savaşının patlak vermesi petrol fiyatlarını 2003-2008 yılları arasında neredeyse beşe katlamıştı. Diğer taraftan, bir çok ham maddenin fiyatlarında önemli artışlar görülmekteydi. Bu

durum Afrika'yı en önemli ham madde pazarı haline getirmiş oldu. Bu doğrultuda, BRICS grubunun da Afrika'yla artan ilişkilerinin ana motivasyon kaynağı Afrika kıtasının zengin doğal kaynakları olmuştur (Carpintero, Murray ve Bellver, 2016: 207-208). Özellikle Çin ve Hindistan'ın yüksek büyüme oranları ve grubun diğer ülkeleri gibi doğal kaynak yönünden zengin olmamaları, Afrika ile ilişkilerin yükselişe geçmesindeki en önemli nedenlerden birisi olarak göze çarpmaktadır. Ticaret rakamları incelendiği zaman da açık bir şekilde görülmektedir ki; BRICS-Afrika ilişkilerinin merkezinde ham madde ticareti yer almaktadır. Zira, grup ülkeleri ile en yoğun ilişkilere sahip olan Afrika ülkelerini incelediğimiz zaman, aralarında çok sayıda kaynak bakımından zengin olanları dikkatleri çekmektedir (Taylor, 2018: 728).

BRICS-Afrika ilişkilerinin bu özelliği geleneksel aktörlerin kıta ile olan ilişkileriyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Zira, Afrikalı ülkelerin Amerika ve Avrupa'ya olan ihracatının büyük bir kısmını ham madde ürünleri oluşturmaktadır. İthal ettiği ürünler ise teknolojik ürünlerden ve işlenmiş sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Aynı döngünün BRICS-Afrika ilişkilerinde de devam etmesi kıta da sadece aktörlerin çeşitlendiği, sömürgecilikten günümüze kıtada var olan yapının devam ettiği ve derinleştiği yorumlarını beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifade ile, Afrika'nın ticari ilişkilerinde Batı'dan Doğu'ya doğru bir eksen kayması olsa da, bu eksen kaymasının merkezinde hala doğal kaynak faktörü olmaya devam etmektedir. Bu çerçevede, değişen Afrika'nın yapısal durumu değil, ticaret partnerlerinin çeşitlenmesidir (Schoeman, 2011: 39).

Bu doğrultuda, artan ilişkiler neticesinde BRICS'in Afrika ile olan toplam ticareti 2000-2012 yılları arasında 22 milyar dolardan, 340 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde, toplam ticaretin 2015 yılına kadar 500 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir (Deych, 2015a: 154). 2014 yılında 366 milyar dolar ile zirveyi gören BRICS-Afrika ticareti 2016 yılı itibarıyla 248 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Fin24, 2017). Her ne kadar bir gerileme görülse de BRICS ülkeleri Afrika kıtasının en önemli ticaret partnerlerinden olmayı sürdürmektedirler. Zira, kıtanın Avrupa Birliği ile olan ticaretinin 2013 yılında 430 milyar dolar olarak gerçekleştiğini düşünecek olursak; BRICS ülkelerinin kıtanın geleneksel aktörlerinden olan

Avrupalı güçlere rağmen kısa sürede yakaladığı bu rakamlar, BRICS-Afrika ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır (Tjønneland, 2015: 1).

2000-2012 yılları arasında BRICS-Afrika ticareti, kıtanın diğer bölgeler ve aktörler ile olan ilişkilerinden çok daha hızlı gelişmiştir (Deych, 2015b: 172). Öyle ki, BRICS-Afrika ticari ilişkileri bu dönemde yıllık %20'lere varan büyüme oranları sergilemiştir (Fin24, 2017). 2006 yılında BRICS ülkelerinin toplam ithalatının %15'i Afrika kıtasından karşılanırken, bu rakam 2017 yılı itibariyle %27'ye yükselmiş; aynı zamanda grup ülkelerinin Afrika kıtasına olan ihracatı %20 oranından %34'e yükselmiştir. Rakamsal olarak ifade edecek olursak; 2006-2017 yılları arasında BRICS ülkelerinin Afrika kıtasına olan ihracatı 45 milyar dolardan 140 milyar dolara çıkmış; Afrika kıtasından yapılan ithalat ise 48 milyar dolardan 86 milyar dolara çıkmıştır. Özellikle 2008 yılındaki global finansal kriz ve sonrasında bir çok Afrika ülkesi artan bu ilişkilerden faydalansa da, uzun vadede kıtayı tıpkı geçmişte olduğu gibi doğal kaynak ihracatına bağımlı hale getirmiş ve tekrar eden bir döngünün içerisine sokmuştur. 2017 yılı itibariyle Afrika kıtasının BRICS ülkelere yönelik ihracatının %80'ini doğal kaynaklar oluşturmuştur (Sidiropoulos ve diğerleri, 2018: 24). Böylelikle, Afrika dış etkenlere daha bağımlı bir hale gelmiştir. Zira, 2014 yılında ham madde fiyatlarının düşmesi ve üye ülkelerin taleplerinde görülen azalmalar, Afrika kıtasını yineleyen ekonomik sorunlar silsilesine sokmuştur. Ayrıca, ithal edilen ürünlerin işlenmiş sanayi ürünleri ve katma değerli ürünler olması Afrika-BRICS ilişkilerinde Afrika aleyhine bir ticaret açığı meydana getirmiştir. Bu durum tıpkı Afrika'nın geleneksel aktörler ile ilişkilerinde görüldüğü üzere, BRICS ile olan ilişkilerinde de kronik problemler meydana getirmiştir (Sidiropoulos ve diğerleri, 2018: 26).

BRICS-Afrika ilişkilerinde yaşanan artış sadece ticaretle sınırlı kalmamış, bu oluşumun taraflarının kıtaya yönelik yatırımlarında da büyük artışlar görülmüştür. Öyle ki, Çin başta olmak üzere grup ülkeleri tarafından yapılan yatırımlar neticesinde Afrika kıtası 2010 yılından itibaren Doğrudan Yabancı Yatırımlarda yükseliş gösteren nadir bölgelerden birisi olmuştur (Adams ve Opoku, 2017: 147). Ticari ilişkilerde de görüldüğü gibi BRICS ülkeleri bu alanda da paylarını arttırmışlardır. Grubun global ölçekteki dış yatırım payı, 2002-2012 yılları arasında %1'den %12'ye

yükselirken; bu oranın %4.3'lük kısmını Afrika ülkelerine yapılan yatırımlar oluşturmuştur (Tjonneland, 2015: 2).

Ayrıca, 2008-2012 yılları arasında geleneksel aktörler olarak nitelendirebileceğimiz OECD ülkelerinin kıtaya yönelik DYY'ları düşüş gösterirken; tam tersi şekilde BRICS ülkelerinin kıtaya yönelik DYY stoklarında 2009-2012 yılları arasında artış gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, grup ülkelerinin Afrika kıtasındaki DYY stoklarındaki pay %8'den %12'ye yükselmiştir (Adams ve Opoku, 2017: 148). Grubun kıtaya yönelik yatırımlarında Çin, Hindistan ve Güney Afrika'nın önemli rol oynadığını ifade edebiliriz. Kıtaya yönelik artan yatırımlar neticesinde bu oluşumun paydaşları DYY alanında kıtanın ilk 20 yatırımcıları arasında yer almışlardır (Deych, 2015a: 157).

BRICS ülkelerinin kıtaya yönelik yatırımları da tıpkı ticari ilişkilerde olduğu gibi doğal kaynak zengini ülkelere yönelmiştir. Cezayir, Angola, Bostwana, Kamerun, Kongo, Ekvator Ginesi, Gabon, Gana, Gine, Liberya, Libya, Moritanya, Namibiya, Nijerya, Sierra Leone, Güney Afrika, Sudan, Zambiya, gibi ülkeler BRICS yatırımlarının uğrak noktaları olmuştur (Adams ve Opoku, 2017: 154). Grubun kıtaya yönelik yatırımları; tarım, inşaat telekomünikasyon gibi farklı alanları içerip geleneksel aktörlere göre, görece çeşitlilik ve istihdam fırsatları içerse de; tıpkı geleneksel aktörlerin yatırımlarında olduğu gibi ana odak noktası doğal kaynaklar olmuştur (Adams ve Opoku, 2017: 56). Zira, BRICS grubunun üyelerinin önemli devlet şirketleri Afrika'nın madencilik sektöründe önemli satın almalar ve birleşmeler gerçekleştirerek; doğal kaynaklara daha kolay ve ucuz ulaşmayı hedeflemişlerdir (Carpintero, Murray ve Bellver, 2016: 193-194).

3.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti ve Afrika

Daha öncede belirttiğimiz üzere 90'lı yılların sonunda ve özellikle 2000'li yılların başında gerçekleştirdiği ekonomik dönüşümle uluslararası arenada önemli bir aktör haline gelen Çin, aynı zamanda Afrika kıtasının da en önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Günümüzde, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin Halk

Cumhuriyeti aynı zamanda Afrika'nın en büyük ticaret partneri olmuştur. Bu bağlamda, BRICS grubunun kıtadaki lokomotifi olduğunu da ifade edebiliriz.

Çin-Afrika ilişkileri yüzyıllar öncesine dayanan bir geçmişe sahip olsa da, günümüz modern Çin-Afrika ilişkilerinin kökeni 1950'li yıllara dayanmaktadır (Chun, 2013: 10). 1955 yılında gerçekleşen Bandung Konferansı Çin ve Afrika ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Zira, bu konferansta bir çok Afrikalı liderin bulunması ilişkilerin başlaması için önemli bir fırsat oluşturmuştu. Bu bağlamda, 1956 yılında Mısır ile resmi diplomatik bağların kurulmasıyla Çin-Afrika ilişkileri başlamış oldu (Men ve Barton, 2011: 6). Bu dönemdeki ilişkiler, karşılıklı olarak sömürgeciliğe karşı bir tavır sergileme çerçevesinde ve bağımsızlıklarının uluslararası alanda tanınmasına odaklanmıştır (Ermağan ve Fidan, 2014: 53). Zira, bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti ve Tayvan arasında Çin'in temsilcisi olarak tanınma mücadelesi Çin'in dış politikasının ana unsuruydu. Bu bağlamda, Afrika kıtası Çin Halk Cumhuriyeti için büyük önem arz etmekteydi. Kıta ile yakın ilişkiler kurulmaya büyük özen gösterildi ve bağımsızlık hareketlerine önemli destekler verildi. Bu çerçevede, 1971 yılında Birleşmiş Milletlerde tanınan Çin Halk Cumhuriyeti Afrikalı ülkelerin önemli desteğini almıştı (Alden, 2007: 20-21). 1980'li yıllara gelindiğinde, Çin'in yaşadığı sanayileşme ile birlikte Afrika ilişkileri politik temelli bir politikadan ekonomik temelli bir politikaya evrilmeye başlamıştır (Ermağan ve Fidan, 2014: 54-55). 90'lı yılların sonlarından itibaren ve 2000'li yılların başında iyice belirginleşen ekonomik gelişim ile birlikte Afrika ile ilişkiler iyice ekonomik çıkar temeline dayanmaya başlamıştır. Ekonomik büyümeyi beslemek adına artan enerji ihtiyacı Çin'in Afrika politikasını belirleyen en temel unsur olmuştur.

Her ne kadar ilişkiler bu şekilde bir değişim gösterse de, ilişkilerde öne çıkarılan tarihsel bağlar ve söylemler değişmemiştir. Zira, Çin 1950'li yıllardan itibaren Afrika ile olan ilişkilerini tarihsel bir temele oturtmaya çalışmış ve kıtada hiçbir dönemde sömürgecilik faaliyetlerinde bulunmamasını ön plana çıkarmıştır. Ayrıca, sömürgeciliğe karşı tutum ve bağımsızlık hareketlerine verilen destekler Afrika politikasının söylemlerine yerleştirilmiştir. Öte yandan, egemenlik haklarına saygı, iç işlere karışmama gibi ilkeler ön plana çıkarılmıştır (Ermağan ve Fidan, 2014: 61-62).

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere geçmişte Afrika ile ilişkileri daha çok politik ilişkiler üzerine kurulu olan Çin, yaşadığı ekonomik dönüşümle birlikte 2000’li yıllarda kıtaya yönelik politikalarını daha çok ekonomik çıkarlar çerçevesine oturtmuştur. Ekonomik anlamda yaşadığı bu dönüşümü ve sanayisini beslemek adına kendi doğal kaynaklarının yeterli olmaması, Çin ve Afrika kıtasının ilişkilerinin seyrini bu şekilde değiştirmiştir. Çin-Afrika ilişkilerinin seyrini ticaretten yatırıma kadar bir çok alanda ham madde ticareti belirlemiştir. Bu bağlamda, Çin’in Afrika ile kurduğu ilişkiler kıtanın tümüne yayılsa da, odak noktasında ham madde bakımından zengin ülkeler yer almıştır. Afrika kıtası Çin’in ekonomik büyümesi ve sanayisi için gerekli olan doğal kaynakların sağlanması açısından önemli bir pazar haline gelmiştir ve 2000’li yıllardan itibaren kıtaya özel bir önem atfedilmiştir.

Bu bağlamda, 2000’li yıllarda hızla gelişen Çin-Afrika ilişkileri için en önemli platformlardan birisi olan Çin-Afrika İş Birliği Forumu (FOCAC) kurulmuştur. 2000 yılında kurulan bu platform Çin-Afrika ilişkilerini kurumsal bir boyuta taşımakla beraber bir derinlikte kazandırmaktadır. Zira, ekonomik kalkınma, ticaret, yardım, yatırım, siyasi meseleler olmak üzere bir çok alanda iş birliği geliştirilmesi bu platformun en önemli amacıdır (Men ve Barton, 2011: 8). Günümüzde, 53 Afrika ülkesinin katılım sağladığı bu iş birliği forumu ikili ilişkiler açısından da büyük önem taşımaktadır (FOCAC, 2020)

2000 yılından itibaren her üç yılda bir gerçekleşen iş birliği forumunda taahhüt edilen finansmanların miktarları Çin-Afrika ilişkilerinin geldiği boyuta dair önemli bilgiler vermektedir. Zira, 2006 yılında gerçekleşen zirvede 5 milyar dolar olarak açıklanan destek 2009 yılında 10 milyar dolara, 2012’de 20 milyar dolara ulaşmıştır. 2015 yılında gerçekleşen zirvede açıklanan 60 milyar dolarlık finansman desteği ile bu finansmanlar zirveyi görmüştür (Lahtinen, 2018: 21). Son olarak 2018 zirvesinde ise 50 milyar dolarlık bir finansman desteği açıklanmıştır. Çin’in sağladığı bu destekler; sanayileşme, tarım, altyapı, finansal hizmetler, yoksullukla mücadele, sağlık gibi alanları kapsamaktadır (Tiezzi, 2018).

Çin’in kıtaya yönelik bu özel girişimleri ticaretten, yatırıma kadar bir çok alana yansımıştır. Bu doğrultuda, 2005-2011 yılları arasında Afrika’nın Çin’e olan ihracatı yüzde 28 oranında bir artış göstermiştir. Diğer taraftan ithalatta ise, yüzde 25.6’lık

bir büyüme gözlemlenmiştir (Deych, 2015b: 172). 90'lı yılların sonlarından itibaren hızla gelişen Çin-Afrika ticareti 2008 yılında 86 milyar dolara ulaşmıştır. Hızla gelişen ilişkiler neticesinde, Çin 2009 yılında Afrika'nın en büyük ticaret partneri olmuştur. Bu tarihten sonra da Çin-Afrika ticaret rakamları yükselmeye devam etmiştir. 2013 yılı itibariyle 210 milyar dolara ulaşan ticaret rakamları 2015 yılında 300 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir (Lahtinen, 2018: 40-41). 2018 yılı itibariyle, 204.19 milyar dolara ulaşan toplam ticaret hacmiyle Çin, Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmektedir (MOFCOM, 2019).

Diğer taraftan, Çin'in Afrika kıtasına yönelik yatırımlarının da önemli ölçüde arttığını gözlemek mümkündür. Bu doğrultuda, 2000'li yılların başında çok düşük oranlarda olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin kıtadaki yatırımları; 2004-2010 yılları arasında yıllık %115'lik bir büyüme oranı sergilemiştir. 2011 yılında Çin tarafından Afrika'ya 1.7 milyar dolarlık DYY girişi gerçekleştirilmiş; DYY stoku ise 14.7 milyar dolara çıkarılmıştır (Guimei, 2014: 84). 2011-2016 yılları arasında Çin'in Afrika'daki DYY stoku 16 milyar dolardan 40 milyar dolara ulaşmıştır. Çin ulaştığı bu rakamla birlikte, bu alanda Afrika'nın en büyük dördüncü partneri olmuştur (Obe, 2019). Ayrıca, Çin İhracat-İthalat Bankası ve Çin Kalkınma Bankası, şirketlerinin kıtadaki faaliyetlerini desteklemek ve teşvik adına önemli fonlar sağlamıştır. 2010 yılında yurt dışında iş yapan şirketlere sağlanan 112 milyar dolarlık fonun büyük bir kısmı Afrika kıtasına açılan şirketlere gitmiştir (Tjonneland, 2015: 4). Çin'in yatırımları genel olarak kıtanın tüm ülkelerine yayılsa da; Güney Afrika, Cezayir, Nijerya, Sudan ve Zambiya gibi doğal kaynak bakımından zengin ülkelere daha çok yoğunlaşmıştır (Guimei, 2014: 84).

Günümüzde binlerce Çinli şirket Afrika kıtasında faaliyet göstermekte ve bir çok alanı domine etmektedir. Bankacılık ve finans sektöründen, maden, enerji, inşaat, altyapı ve telekomünikasyona kadar her sektörde Çin şirketlerinin payı ve önemi giderek artmaktadır. 2013 yılında, Çinli şirketlerin projelerinin toplam hacmi 2.200 kilometreden fazla demiryolunun ve 3.500 kilometreden fazla yolun yapımını içeriyordu. Ayrıca, Sinopec, Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation) gibi önde gelen Çinli petrol şirketleri kıtada önemli faaliyetler yürütmektedirler (Deych, 2015a: 158).

Kıtaya yönelik kalkınma yardımlarında da BRICS grubu içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin başı çektiğini söyleyebiliriz. 2001-2010 yılları arasında Çin İthalat-İhracat Bankası ve Çin Kalkınma Bankasının Afrika ülkelerine verdiği krediler 67.2 milyar dolara ulaşarak; aynı dönemde 54.7 milyar dolar kredi veren Dünya Bankasını geride bırakmıştır (White, 2013: 119). Çin Halk Cumhuriyeti'nin sağladığı kredilerin ana odak noktası; otoyollar, demir yolları limanlar gibi alt yapı çalışmaları olmuştur. Özellikle maden üretimi yapan Afrika ülkelerine önemli alt yapı yatırımları yapılmıştır. Yapılan bu alt yapı yatırımları uzun dönemli ve ucuz ham madde tedarik edilmesi karşılığında yapılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kalkınma yardımlarının da ana odak noktası doğal kaynaklar olmuştur. Zira, Çin alt yapı yardımları karşılığında enerji ihtiyacını güvence altına almayı hedeflemiştir (Tjonneland, 2015: 4).

Çin bu hamlelerinin dışında uluslararası örgütler aracılığıyla da Afrika kıtası ile ilişkilerini geliştirmektedir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen barışı koruma operasyonları Çin-Afrika ilişkileri için büyük önem teşkil etmektedir. Çin, Afrika'da gerçekleştirilen barışı koruma operasyonlarında ve kıtaya gönderilen barış misyonlarında oldukça etkin bir rol almaktadır. Çin, 2016 yılında ilk deniz aşırı üssünü Cibuti'ye kurmasıyla birlikte bu alanda da iyice etkinliğini arttırmıştır. Her ne kadar Çinli yetkililer bu adımları kıtada barış ve güvenliği sağlama adına attıkları adımlar olarak açıklayıp bu politikaları bir yumuşak güç unsuru olarak kullanmaya çalışsa da, askeri anlamda yapılan bu hamleler Çin'in kıtadaki çıkar ve faaliyetlerini koruması olarak yorumlanmaktadır (Lahtinen, 2018: 28).

Çin'in Afrika'ya yönelik politikalarının dikkat çeken bir kısmı da yumuşak güç politikalarıdır. Çin yumuşak güç politikaları kapsamında bir çok unsuru kullansa da bu noktada en dikkat çekici unsur olarak Konfüçyüs Enstitülerini görmekteyiz. Zira, Afrika'da ilk kez 2005 yılında Kenya'da açılan Konfüçyüs Enstitüleri günümüzde kıtanın 43 farklı ülkesinde faaliyet göstermekte ve sayıları 65'i bulmaktadır. Aynı zamanda Afrikalı öğrencilere yönelik burs programları da önemli bir unsur olarak kullanılmaktadır. Günümüzde 80 binden fazla Afrikalı öğrenci Çin'de eğitim almaktadır (Kavas, 2020).

3.2.2. Hindistan ve Afrika

Çin Halk Cumhuriyetiyle birlikte BRICS grubunun Afrika'daki en önemli aktörlerinden bir diğeri de Hindistan olmuştur. Her ne kadar günümüzde Hindistan-Afrika ilişkilerinde genel olarak 2000'li yıllara odaklanılsa da, Hindistan'ın kıta ile olan ilişkileri köklü bir geçmişe sahiptir. Hindistan ve Afrika arasındaki ilişkiler Hint Okyanusunun Afrika'ya uzanan kıyılarında yapılan ticaretle birlikte çok eski zamanlara dayanmaktadır. Sömürgecilik döneminde Hindistan ve Afrika'nın belli bölgelerinin İngilizlerin hakimiyetine girmesiyle iki bölge arasında köle ve işçi akışı başlamıştır. Sömürgecilik döneminde yaşanan bu durum ile birlikte Afrika kıtasında önemli bir Hintli nüfus oluşmuştur (Dubey ve Biswas, 2016: 1). Hindistan ve Afrika arasındaki ilişkiler sömürge karşıtı mücadele döneminde ve Soğuk Savaş döneminde daha da güçlenmiştir. Zira, Afrikalı ülkelerden daha önce bağımsızlığını elde eden Hindistan bu dönemde dış politikasının merkezine daha adil bir dünya düzeni söylemiyle Bağlantısızlar Hareketini ve Güney-Güney işbirliğini yerleştirmiştir. Bu çerçevede, Afrikalı ulusların bağımsızlık mücadelelerine önemli destekler verilmiştir. Uluslararası alanda Afrika'nın bağımsızlık mücadelesine verdikleri desteği her fırsatta dile getirmişlerdir. Afrikalı uluslar için önemli bir rol model olan Hindistan, kıta ile ilişkilerini bu çerçevede geliştirmiştir (Tepeciklioğlu, 2018: 24).

1960'lı yılların başında gerçekleşen Çin-Hint savaşı ve Çin'in kıtadaki bağımsızlık hareketlerine verdiği ciddi destekler Hindistan'ın kıtadaki imajını sarsmıştır. Ayrıca, Hindistan'ın dış politika önceliklerinde değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda, dış politikasında daha yakın çevresine odaklanan Hindistan'ın Afrika politikasında gerileme görülmüştür. Özellikle 90'lı yıllarda ekonomik nedenler ile Afrika'daki temsilciliklerini kapattıkları görülmüştür (Tepeciklioğlu: 2018: 25-26). Ancak, 90'lı yıllarında sonlarından itibaren ve özellikle 2000'li yılların başında iyice belirginleşen ekonomik iyileşme Hindistan'ın Afrika politikasını yeniden şekillendirmiş ve ilişkiler bu yıllardan itibaren giderek artmaya başlamıştır. Bu dönemde yeniden şekillenen ve artan ilişkiler daha çok ekonomik çıkar temeliyle yürütülmüştür. Zira, büyüyen ekonomisini beslemek adına duyduğu enerji ve ham madde ihtiyacını karşılayabileceği bölge olarak Afrika kıtası büyük önem teşkil etmektedir (Bhattacharya, 2010: 67). Bu noktada, 2000'li yıllarda ekonomik temelli bir Afrika

politikası yürüten Hindistan, yukarıda bahsedilen tarihi bağlardan ve kıtadaki Hint kökenli nüfustan çokça faydalanmaya çalışmaktadır (Fırat, 2012: 57).

Değişen Afrika politikası çerçevesinde ilişkiler gelişmeye başlamış; 90'lı yıllarda kapatılan temsilcilikler sayısı artarak yeniden açılmaya başlamıştır. 2018 yılında Afrika'da 28 temsilciliği bulunan Hindistan kıtanın 18 ülkesinde yeni temsilcilikler açacağını duyurmuştur (Tepeciklioğlu, 2018: 27). Diğer taraftan, ilişkilerin geliştirilmesi adına en önemli adımlardan birisi 2008 yılında ilk kez gerçekleştirilen Hint-Afrika Forumu Zirveleri olmuştur. Bu platform ile çok daha geniş ve derin iş birlikleri geliştirilmesi hedeflenmiştir. (Dubey ve Biswas, 2016: 6) 2015 yılında 54 Afrika ülkesinin tamamının bu zirvede yer alması Hint-Afrika ilişkilerinin kaydettiği ilerlemeyi anlamamız adına önemlidir (Berı, 2015). Kıtaya yönelik bu girişimlerin yanı sıra, bölgesel örgütler ile de yakın ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır.

Yeni yüzyılın başlamasıyla birlikte tıpkı diğer yükselen güçler gibi Hindistan da ticaretten yatırıma bir çok alanda Afrika'da etkinliğini arttırmıştır. Bu bağlamda, 2005-2011 yılları arasında Afrika'nın Hindistan'a olan ihracatı yüzde 41 oranında artış göstermiştir. İthalatta ise, yüzde 23.1'lik bir artış görülmüştür (Deych, 2015b: 172). Toplam ticaret hacmi 2001- 2014 yılları arasında 7.2 milyar dolardan 78 milyar dolara yükselerek önemli bir artış göstermiştir. 2017 yılı itibariyle, toplam ticaret hacmi 59.9 milyar dolara gerileyerek bir düşüş gösterse de; Hindistan Afrika'nın dördüncü büyük ticaret partneri olarak önemini devam ettirmektedir (Afreximbank ve Exim India, 2018: 23).

Hindistan'ın özellikle petrol ve diğer ham maddelerde ithalata olan bağımlılığını düşünecek olursak; Afrika kıtası Hindistan için ham madde ticaretinde önemli bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu bağlamda, Hindistan yakıt ithalatının %20'sini Afrika kıtasından karşılamaktadır (Amisi ve diğerleri, 2015: 101-102). Bu doğrultuda, Hindistan; Nijerya, Güney Afrika, Angola, Mısır gibi doğal kaynak yönünden zengin ülkeler ile önemli ticari ilişkiler geliştirmiştir (Dubey, 2016: 31). Aynı zamanda, Hindistan için büyük öneme sahip olan nükleer enerji sektörüne yönelik hamleler de kıta ile olan ilişkilerde önemli bir yer almıştır. Bu bağlamda, uranyum ithalatı için Nijer, Uganda ve Tanzanya gibi ülkeler Hindistan'ın Afrika ilişkilerinde önemli bir yere sahip olmuştur (Deych, 2015b: 175).

Diğer taraftan kıtaya yönelik yatırımlarda da Hindistan'ın 2000'li yıllarda önemli bir ivme kazandığını söylemek mümkündür. Hindistan'ın 2000-2009 yılları arasında Afrika'ya yönelik DYY'ları yaklaşık 9 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam aynı zamanda Hindistan'ın toplam DYY'larının yüzde 12.3'ünü oluşturmaktadır (Guimei, 2014: 84). 2008- 2016 yılları arasındaki periyotta global ölçekte toplam 250 milyar dolar DYY gerçekleştiren Hindistan, bu dönemde, bu miktarın 52,6 milyar dolarını Afrika kıtasına yönlendirmiştir. Afrika kıtasına yapılan yatırımlar Hindistan'ın toplam yatırımlarının yüzde 21'ini oluşturmuştur. Ancak, Hindistan'ın bu dönemde ki yatırımlarının 47,6 milyar dolarlık kısmı vergi cenneti olarak adlandırılan Mauritius'a gitmiş sadece 5 milyar dolarlık kısmı kıtanın diğer ülkelerine yönlendirilmiştir (Chakrabarty, 2018: 6-8).

Hindistan'ın Afrika kıtası ile ilişkilerinde bir diğer dikkat çekici noktada kalkınma yardımları olmuştur. Hindistan'ın kalkınma yardımları genel olarak insan kaynağı geliştirme ve kapasite geliştirme desteklerine odaklanmıştır (Large, 2013: 34). 2000'li yıllarda gelişen ekonomisiyle teknoloji, sağlık, tarım, gibi bir çok alanda yaşadıkları dönüşümü Afrika ülkelerine kalkınma yardımları aracılığıyla aktardıklarını görmekteyiz. Bu noktada, sağlıktan, tarıma ve teknolojiye kadar bir çok alanda eğitimler ve danışmanlık hizmetleri Afrikalı ülkelere aktarılmaktadır. Hint kalkınma yardımlarının bir diğer önemli aracı da borç silme politikası olmuştur. Bu kapsamda, çeşitli Afrika ülkelerinin 20 milyar doların üzerindeki borcu silinmiştir (Tepeciklioğlu, 2018: 34)

Günümüzde kamu ve özel olmak üzere bir çok Hindistanlı şirket kıtada varlık göstermektedir. Bu şirketler; doğal kaynak, madencilik, enerji, inşaat, altyapı ve telekomünikasyon gibi alanlarda önemli faaliyetler yürütmektedir (Amisi ve diğerleri, 2015: 101). Hindistan'ın kıtadaki ticari ilişkilerini, yatırımlarını ve kalkınma yardımlarının lokomotifinin bu şirketler olduğunu ifade edebiliriz. Tata, Mahindra, Bharti, Ranbaxy, ONGC, Indian Telephone Industry, RITES gibi bir çok şirket kıtada yukarıda belirttiğimiz alanlarda önemli faaliyetler yürütmektedirler. Bu minvalde, 2003 yılında, Afrika'da ekonomik entegrasyonu desteklemek ve Afrika'daki Hintli şirketleri desteklemek adına Hindistan-Afrika Fonu kuruldu. Hindistan, 2011 Afrika-Hindistan Zirvesinde 2014 yılına kadar 54 milyar dolar ihracat kredisi sağlayacağını duyurmuştu. Diğer taraftan, Hindistan İthalat-İhracat

Bankası kalkınma yardımlarında önemli rol oynamaktadır. 2014 yılında banka kredilerinin %60'ının Afrika kıtasına gittiği ifade edilmektedir (Tjonneland, 2015: 4).

Yeni dönemde Hindistan'ın Afrika politikasında dikkat çeken bir diğer noktada Birleşmiş Milletlerin barışı koruma operasyonlarına verdiği desteklerdir. Hindistan Afrika'daki barışı koruma operasyonlarına en fazla destek veren ve en aktif rol alan ülkelerden birisidir. Tıpkı Çin gibi bu operasyonlara verilen destekler uluslararası alanda barış ve güven ortamına verilen destekler olarak nitelenip söylemler ile bir yumuşak güç unsuru olarak kullanılmaya çalışılmaktadır (Cheru ve Obi, 2011: 24) Ancak, bu desteklerin temel amacı kıtada artan faaliyetlerin güvenliğini sağlamak olduğu uzmanlar tarafından dile getirilmektedir (Tepeciklioğlu, 2018: 29).

3.2.3. Brezilya ve Afrika

Güney Afrika'nın kıtanın doğal bir aktörü olduğunu ve Rusya'nın da kıtaya olan ilgisinin ve politikalarının artış göstermesine rağmen grubun diğer üyelerinden epey geride olduğunu düşünecek olursak; BRICS grubu içerisinde Çin ve Hindistan'dan sonra kıtada etkinliği artan en belirgin aktör olarak Brezilya dikkat çekmektedir. Brezilya, Afrika ile ilişkilerinde tarihsel bağlarını ön plana çıkarmaktadır. Zira, Brezilya'nın önemli bir siyahi nüfusa sahip olması Afrika kıtası ile ilişkilerinde kullandıkları önemli bir araç olmuştur.

Brezilya'nın Afrika kıtası ile ilişkilerinin çok köklü bir geçmişe dayandığını ifade edebiliriz. Bu ilişkiler 16. yüzyılın başından itibaren Brezilya'ya getirilen köleler ile başlamıştır. Bu durum 19. yüzyılın sonlarında köleliğin yasaklanmasına kadar devam etmiştir (Tepeciklioğlu, 2016: 133). Bu dönemde öylesine fazla Afrikalı Brezilya'ya getirildi ki; Brezilya dünya da en fazla köleyi bünyesinde barındıran ülke oldu (Aslan, 2017). Bu durumun etkileri günümüze kadar yansımış; 2010 yılında Brezilya'da yapılan nüfus sayımında Afrika kökenli nüfusun % 50'yi aştığı görülmüştür (Tepeciklioğlu, 2016: 134). Ayrıca, günümüzde Afrika kıtası dışında en fazla Afrika kökenli nüfusa sahip ülke Brezilya olmuştur Kıta ile böylesine önemli bir bağa sahip olan Brezilya uzun yıllar hem iç politikasında hem dış politikasında

Afrikalılara ve Afrika'ya önem vermemiştir (Stolte, 2015: 84).

Öyle ki, köleliğin yasaklanmasının ardından kıta ile ilişkiler minimum düzeye gelmiştir. 1970'li yıllara kadar bu şekilde devam eden Afrika politikası, Portekiz ile ilişkiler doğrultusunda sürdürülmüştür. Ancak, bu dönemden sonra ilişkiler tekrar ivme kazanmış; bağımsızlıklarını kazanan ülkeler ile ilişkiler kurulmuş, sömürgecilğe karşı bir duruş sergilenmiştir. 90'lı yıllara kadar bu şekilde gelen Brezilya-Afrika ilişkilerinde asıl değişim 2000'lerde Lula döneminde yaşanmıştır. 2000'li yıllarda tıpkı diğer ülkelerde gördüğümüz gibi Brezilya'da da ekonomik bir iyileşme yaşanmış, iç siyaseti ilgilendiren bir çok sorun çözüme kavuşmaya başlamıştı. Bu durumda, Brezilya'nın da dış politika çerçevesi genişlemiş, çok yönlü bir politika izlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, Brezilya'nın global anlamda bir güç olma isteği dış politikada yüzünü farklı çevrelere dönmesine sebep olmuştur (Alves, 2013: 38-39). Bu bağlamda, hem siyasi hem ekonomik açıdan Afrika'nın öneminin farkında olan Brezilya kıtaya ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

Lula, Afrika kıtasıyla olan ilişkileri dış politikada önceliklendirmiş; kısa sürede bir çok Afrika ülkesine ziyaretler düzenlenmiştir. Bu dönemde 20 yeni büyükelçilik açılmış; 2011 yılı itibarıyla Brezilya'nın Afrika'daki büyük elçiliklerinin sayısı 37'ye yükselmiştir. Lula döneminde Afrika kıtasına yönelik girişimler sadece ziyaretler ve temsilcilik açmakla sınırlı kalmamıştır. İlişkilerin kurumsallaşması adına başka adımlarda atılmıştır. Bu çerçevede, Güney Amerika'dan ve Afrika'dan 66 devlet başkanını bir araya getiren ve olası iş birliklerinin görüldüğü Afrika-Güney Amerika Zirvesi (ASA) gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan, Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu (CPLP) Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir platform olarak kullanılmıştır (Stolte, 2015: 2). Zira, Brezilya'nın Afrika politikası için Portekizce konuşan Afrikalı ülkelerin önemini düşünecek olursak bu platform Brezilya için önem teşkil etmektedir. Diğer taraftan, kıtadaki bölgesel örgütler ile de yakın ilişkiler geliştirilmeye özen gösterilmiştir.

Lula döneminde ivme kazanan Brezilya Afrika ilişkileri ticaretten yatırıma kadar her alanda ivme kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, 2000-2012 yılları arasında Brezilya-Afrika toplam ticareti 4.3 milyar dolardan 26.5 milyar dolara yükselmiştir (Alves, 2013: 39). Ayrıca bu dönemde, Afrika'nın Brezilya'ya olan ihracatı yüzde

14.9 oranında, ithalat ise yüzde 12.6 gelişme göstermiştir (Deych, 2015b: 172). Genel itibariyle, Brezilya'nın kıtadaki en önemli ticaret partnerleri ise; Nijerya, Angola, Cezayir, Güney Afrika ve Libya gibi doğal kaynak bakımından zengin ülkeler olmuştur. Bu ülkeler Brezilya'nın Afrika kıtasıyla olan ticari ilişkilerinin %77'sini oluşturmuştur (Amisi ve diğerleri, 2015: 99).

Diğer taraftan 2000'li yıllarda Brezilya'nın kıtaya yönelik yatırımlarında da artışlar gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Brezilya'nın yatırımları 2003-2009 yılları arasında 10 milyar dolara ulaşmıştır (Guimei, 2014: 84). Tıpkı ticari ilişkilerde olduğu gibi yatırımlarda kaynak bakımından zengin ülkelere yoğunlaşmıştır. Bu minvalde, Angola, Mozambik, Cezayir, Güney Afrika, Nijerya, Gana gibi ülkeler Brezilya'nın yatırımlarının yoğunlaştığı başlıca ülkeler olmuştur (Deych, 2015a: 158). Yatırımlara sektör bazında baktığımızda ise petrol ve inşaat sektörlerine odaklanıldığı görülmektedir. Bu noktada, Petrobas, Vale, Odebrecht, Andrade, Gutierrez, Camargo Correa gibi Brezilya şirketleri kıtada önemli yatırımlar yapmaktadırlar. Petrobas ve Vale şirketleri pek çok Afrika ülkesinde petrol arama faaliyetleri yürütmektedir. Dünya'nın en büyük madencilik şirketlerinden olan Vale'nin kıtadaki yatırımları 2011 yılında 2.5 milyar dolar olarak ifade edilmiştir. Obredecht'in başını çektiği inşaat şirketleri ise pek çok Afrika ülkesinde alt yapı projeleri gerçekleştirmektedirler. Bu noktada, Brezilya Kalkınma Bankası (BNDES) Brezilyalı şirketlerin yatırımları için büyük önem taşımaktadır. Zira, Afrika'da yatırım yapmak isteyen şirketlere özel krediler tahsis etmektedir. 2007- 2015 yılları arasında kıtadaki projelere 2.9 milyar dolar destek sağlayan Brezilya Kalkınma Bankasının Güney Afrika'da bir ofisi de bulunmaktadır (Tepeciklioğlu, 2016: 128-129). Ayrıca, belli dönemlerde Brezilya Kalkınma Bankasının Afrika kıtasına sağladığı fonlar Dünya Bankasının sağladığı fonları geride bırakmıştır (Amisi ve diğerleri, 2015: 99)

Brezilya'nın kıtadaki kalkınma yardımları Çin ve Hindistan'a göre geri planda kalsa da bu alanda da etkinliğini arttırdığını söylemek mümkündür. Brezilya her ne kadar dış yardım alan bir ülke konumunda olsa da kalkınma yardımlarını Afrika politikasında önemli bir araç olarak kullanmaktadır. İnsani yardım, öğrencilere yönelik bursa programları, bir çok alanda teknik yardım ve destek Brezilya'nın kalkınma yardımlarını oluşturmaktadır. Özellikle Lula döneminde, bu yardımlar

önemli bir yumuşak güç unsuru olarak görülmüştür. Bu dönemde, 81 ülkede projesi olan Brezilya İş Birliği Ajansının bu projelerinin 36'sı Afrika kıtasındaydı (Alves, 2013: 42). Lula döneminde hızla gelişen Brezilya-Afrika ilişkileri, Lula sonrası dönemde Brezilya'nın iç siyasetinde yaşadığı sorunlar nedeniyle yavaşlasa da, grubun kıtadaki aktif ülkelerinden birisi olduğunu ifade edebiliriz.

3.2.4. Rusya ve Afrika

Her ne kadar günümüzde Rusya Afrika kıtasındaki aktörler arasında yeni bir aktör olarak anılsa da kıta ülkeleriyle ilişkileri önemli bir geçmişe sahiptir. 18. yüzyılın sonlarında Kahire ve İskenderiye'ye Rus konsoloslukları açılarak kıta ile resmi temaslar başlatılmıştır. Devam eden süreçte 19. yüzyılda Etiyopya ve Güney Afrika Cumhuriyeti ile ilişkiler geliştirilmiştir. Özellikle Etiyopya, Rusya'nın kıtaya yönelik politikaları için büyük önem teşkil etmiş, kıtaya yönelik politikalar için bir giriş kapısı olarak görülmüştür (Pham, 2010: 71-72). 1917 yılında gerçekleşen Ekim devrimiyle Rusya İmparatorluğunun yerini alan SSCB döneminde de kıta ile ilişkiler geliştirilmeye devam edilmiştir. Ancak, Afrika ile ilişkilerin hızla yükseldiği dönem Soğuk Savaş dönemi olmuştur. Zira, Afrikalı ulusların bir çoğu 1950'li ve 60'lı yıllarda bağımsızlığını kazanmaya başlamış; SSCB tarafından bu bağımsızlık mücadelelerinde önemli destekler görmüşlerdir (Shubin: 2013b: 1) Bu doğrultuda, 1955 yılında gerçekleşen Afrikalı ve Asyalı devletlerin düzenlediği Bandung Konferansının kararları desteklenmiş ve sömürgeciliğin tüm biçimlerine karşı olduklarını vurgulamışlardır. SSCB, bağımsızlık mücadelesi veren bu ülkelere yönelik desteğini Birleşmiş Milletlerde de dile getirmiş; 1960'lı yılında Sovyetlerin girişimleriyle "Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri" kabul edilmiştir (Arkhangelskaya ve Shubin, 2013: 5-6) SSCB, bağımsızlık mücadelesi veren Afrikalı uluslara ve bağımsızlığını elde etmiş devletlere, itimat edilecek bir müttefik imajını yansıtmayı hedeflemiştir (Tepeciklioğlu, 2015: 41). Bu doğrultuda, SSCB'nin kıtada bir sömürge geçmişine sahip olmaması bu imaja katkı sağlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın Afrika ilişkilerini ABD ile giriştiği mücadele şekillendirmiş ve kıtaya yönelik politikaları genel itibariyle ideolojik çerçevede

şekillendirmiştir (Arkhangelskaya ve Shubin, 2013: 6). Bu minvalde, kıta ülkelerine askeri, siyasi, teknik vb. bir çok alanda yardımlar sağlanmıştır. Bu dönemde kıtadaki en aktif aktörlerden birisi olarak nitelendirebileceğimiz Rusya, 1980’li yıllarda yaşadığı siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle Afrika’ya yönelik politikalarını gözden geçirmeye başlamıştır. 1991 yılında SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Afrika ilişkileri minimum düzeye inmiştir (Tepeciklioğlu, 2015: 45-46). Öyle ki, kıtaya yapılan yardımlar durmuş, bir çok proje yarım bırakılmıştır. Ayrıca, Afrikalı ülkelere borçlarını en kısa sürede ödemeleri istenmiştir. Diğer taraftan, bu dönemde kıtadaki bir çok Rus büyükelçiliği, konsoloslugu ve kültür merkezi kapatılmıştır. Aynı zamanda, kıta üzerindeki görevli diplomatların sayısı azaltılmıştır (Pham, 2010: 74). Bu durum ticari ilişkilere de yansımış; 1994 yılında Rusya-Afrika arasındaki ticaret hacmi 740 milyon dolara gerilemiştir (Tepeciklioğlu, 2015: 47).

Bu dönemde Rus dış politikası batı ile daha yakın ilişkiler kurmaya odaklanmış, Afrika kıtasına dış politikada yer verilmemiştir. Ancak, 21. yüzyılın başlamasıyla Rusya’da yaşanan olumlu ekonomik tablo ve batı ile yaşanan anlaşmazlıklar, Rusya’nın dış politikasını yeniden şekillendirmiştir. Bu minvalde, bu dönemde Rus dış politikası daha pragmatik bir yapıya bürünmüştür. Bu durumdan Afrika kıtası da nasibini almış; kıta ile ilişkilerin arttırılması hedeflenmiştir (Fidan ve Aras, 2010: 50). Bu doğrultuda, yeniden şekillenen ilişkiler tarihsel bağlar üzerine kurulmuş ve Rusya’nın kıtada sömürgecilik geçmişine sahip olmamasına ve bağımsızlık hareketlerine verdiği desteklere vurgu yapılmıştır (Amisi ve diğerleri, 2015: 99).

90’lı yıllarda diplomatik misyonlarını kapatan Rusya; 2000-2008 yılları arasında Putin’in başkanlığında 53 Afrika ülkesiyle diplomatik ilişkiler geliştirilmiş; bunlardan 41’inde diplomatik misyonlar açılmıştır. Ayrıca, Ekim 2005’te Rusya’nın Etiyopya büyükelçisi Afrika Birliğini akredite edilmiştir. Diğer taraftan, bölgesel örgütler ile de yakın ilişkiler kurulması amaçlanmıştır. Aynı zamanda Afrika’yı ilgilendiren sorunların çözümünde yer almak istediğini göstermek adına Birleşmiş Milletlerin Afrika’daki barış gücü misyonlarına personel ve teknik destek sağlanmaktadır (Pham, 2010: 75). Tüm bu veriler Afrika’nın Rusya dış politikasında yeniden önem kazandığını kanıtlar niteliktedir.

Tıpkı diğer grup ülkeleri gibi 2000 sonrası Afrika ilişkilerinde ekonomik çıkarlar Rusya'nın da Afrika politikasında öne çıkmıştır. Bu bağlamda, Afrika Rusya için hem önemli bir pazar olarak hem de sahip olduğu zengin doğal kaynaklarıyla büyük bir öneme sahip olmuştur. Her ne kadar Rusya doğal kaynak bakımından oldukça zengin olup ihracatçı konumda olsa da, Afrika'nın doğal kaynaklarına büyük ilgi duymaktadır. Zira, kıtanın sahip olduğu doğal kaynaklar petrol ve doğalgazın ötesinde, çok fazla çeşitliliğe sahiptir. Rusya'nın bu alanda sahip olduğu şirketler için Afrika kıtası büyük fırsatlar sunmaktadır. Artan ilişkiler kapsamında, Lukoil, Gazprom, Renova, Alrosa, Rusal vb. bir çok Rus şirketi kıtada önemli yatırımlara sahiptir. Bu minvalde, Rusya'nın Afrika ile ilişkileri doğal kaynak bakımından oldukça zengin olan Kuzey Afrika ülkelerine ve Nijerya, Güney Afrika, Angola gibi ülkelere odaklanmıştır (Tepeciklioğlu, 2015: 51-52).

Her ne kadar, Rusya; Çin, Hindistan ve Brezilya'nın Afrika kıtasına yönelik hamlelerinin gerisinde kalsa da 2000'li yılların başından itibaren kıtaya yönelik politikalarını ve ilişkilerinde artış gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, 2007 yılında 7 milyar dolara ulaşan toplam ticaret 2013 yılında 9 milyar dolar seviyesine çıkmıştır (Tjonneland, 2015: 1). 2018 yılı itibariyle, 20 milyar dolara ulaşan toplam ticaret rakamlarının artması beklenmektedir (Russia Briefing, 2019). Rusya'nın Afrika kıtasından yaptığı ithalatın en önemli kısmını gıda, kakao ve tütün ürünleri oluşturmaktadır. Ayrıca, demir ve uranyum ithalatı da giderek önem kazanmaktadır (Barka, 2011: 3). Mısır, Güney Afrika, Fas, Cezayir, Gine, Fildişi Sahilleri Rusya'nın kıtadaki en önemli ticaret partnerleri olmuştur (Olivier ve Suchkov, 2015: 151).

Tıpkı Ticari ilişkilerde olduğu gibi kıtaya yönelik dış yatırımlarda da grubun diğer ülkelerine göre geride olan Rusya, bu alanda da son dönemde etkinliğini arttırmaya başlamıştır. 2012 yılında Rus şirketlerinin kıtaya yönelik yatırımlarının değeri yaklaşık 9 milyar dolar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, 2013 yılında Rusya'nın Afrika'da gerçekleştirdiği yatırımlar DYY stokunun %4'ünü oluşturmaktaydı. Aynı zamanda, kıtanın toplam DYY stoğunda %3'üne denk gelmekteydi (Deych, 2015a: 158). Bu bağlamda, Rus şirketleri enerji, madencilik ve altyapı alanlarında Afrika kıtasında giderek görünürlük kazanmaktadırlar.

Rusya'nın bu dönemdeki diğer önemli politika araçları borç silme ve silah satışı olmuştur. Afrika ülkelerinin toplamda 20 milyar dolar değerindeki borucu silinmiş; bunun karşılığında önemli silah satış anlaşmaları yapılmıştır. Örneğin Cezayir ile 7.5 milyar dolar değerinde silah satış anlaşması yapılmıştır. Liba ve Sudan gibi ülkeler ile de buna benzer anlaşmaları görmek mümkündür (Pham, 2010: 79).

Her ne kadar diğer ülkelerin gerisinde olsalar da, Afrika ülkelerine insani yardım konusunda da destekler sağlanmaktadır. Bu kapsamda, sağlık alanında yapılan yardımları örnek gösterebiliriz. Diğer taraftan, çeşitli burs programlarıyla bir çok Afrikalı öğrenci Rus üniversitelerinde eğitim görmektedir. Yukarıda Rusya-Afrika ilişkilerine dair verdiğimiz rakamların giderek artması beklenmektedir. Öyle ki, 2019 yılı itibariyle Rusya ve Afrika ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir platform olan Rusya-Afrika zirvesi gerçekleştirilmiştir ve Rusya'nın Afrika'ya yönelik en güncel hamlelerinden birisi olarak görülmektedir (Foy, 2019).

3.2.5. Güney Afrika ve Afrika

BRICS grubunun Afrikalı üyesi olan Güney Afrika, ekonomik olarak grubun diğer üyelerinden bir hayli geride kalsa da, Afrika'nın en büyük ve en etkin ekonomilerinden olması, siyasi ve askeri açıdan da kıtada önemli bir etki alanına sahip olması nedeniyle kendi coğrafyasının global bir aktörü olarak ön plana çıkmıştır.

1994 yılında Apartheid rejiminin son bulmasıyla birlikte bir dönüşüm içerisine giren Güney Afrika, dış politikasını da yeniden dizayn etmiştir. Bu çerçevede, uluslararası toplum tarafından uygulanan ambargolar kaldırılmış, kıta üzerinde ve kıta dışında bir çok ülke ile ilişkiler yeniden geliştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca, hem bölgesel hem uluslararası organizasyonlar ile ilişkiler yeniden ve daha aktif bir şekilde tesis edilmeye başlanmıştır. Mandela ile birlikte başlayan bu yeni dönemde dış politikanın temel unsurlarını insan hakları, demokratik gelişim ve Afrika'nın global siyasette yerini alması oluşturmuştur. Bu doğrultuda, kıtadaki yoksulluk ve geri kalmışlığın ortadan kaldırılması en önemli dış politika konularından olmuştur. Bu dönemde, demokratik ve insani değerlerin ön plana çıktığı idealist bir politika izlenmiş, kıtada

gelişen olaylara bu çerçevede reaksiyon verilmiştir (Özkan, 2009: 22-24). Mandela sonrası dönemde ise bu durum değişmiş, ilkelere daha önce Afrika'nın geldiği bir dış politika anlayışı ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile, dış politikanın en önemli unsuru Afrika olmuştur (Barber, 2005: 1088). Kıtanın ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan yeniden dizayn edilmesi gibi konular gündeme getirilmiş ve somut adımlar atılmasında önemli bir rol alınmıştır. Bu kapsamda, eski ismi Afrika Birliği Örgütü olan Afrika Birliği Güney Afrika'nın etkin girişimleriyle yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca, Afrika'da yoksulluğu ve geri kalmışlığı azaltmayı amaçlayan Afrika'nın Kalkınması için Yeni İş Birliği (NEPAD) kalkınma programının oluşturulmasında da Güney Afrika'nın etkisi büyük olmuştur (Özkan, 2009: 25). Diğer taraftan, Güney Afrika kıtayı ilgilendiren tüm meselelerin çözümünde yer almayı çalışmış; özellikle barışı koruma operasyonlarında ve barış misyonlarında etkin rol oynamayı hedeflemiştir. Zira, kıtada siyasi ve ekonomik etkinliğini artırma hedefinde olan Güney Afrika insani yardımları, barışını koruma operasyonlarını ve misyonlarını bu hedefini gerçekleştirmek için önemli bir araç olarak görmüştür (Amisi ve diğerleri, 2015: 103).

Apartheid rejimi sonrası dış politikasının merkezine Afrika'yı yerleştiren Güney Afrika, kıtanın sorunlarının çözümüne ve kıtanın kalkınmasına yönelik adımları birincil dış politika meselesi olarak ele almıştır. Bu kapsamda, yukarıda da bahsettiğimiz gibi kıtanın yeniden yapılandırılması ve başka bir çok konu da aktif rol oynamıştır. Bu doğrultuda, kıtanın diğer ülkelerinden çok daha büyük ve çeşitli bir ekonomiye sahip olması, modern altyapısı, dünya ekonomisiyle sağladığı entegrasyon, uluslararası siyasette etkin rol alma çabası; hem batı ülkeleriyle hem de Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkeler ile ilişkileri Güney Afrika'yı kıtanın bir temsilcisi gibi ön plana çıkarmıştır (Zondi, 2012: 7).

Ayrıca, Afrika Birliği, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) ve Güney Afrika Gümrük Birliği gibi organizasyonlarda sahip olduğu konum Güney Afrika'ya kıtada önemli avantajlar sağlamıştır. Diğer taraftan, kıtanın en büyük bankalarının ve şirketlerinin Güney Afrikalı şirketler olması ve bu şirketlerin kıta da bir çok alt yapı projesine öncülük etmesi Güney Afrika'yı kıtanın en önemli aktörü haline getirmiştir.

Kıtanın doğal bir partneri ve aktörü olan Güney Afrika, 2011 yılında kıtanın diğer ülkeleriyle toplamda 21.4 milyar dolar ticaret hacmine sahipken BRICS'e katıldıktan sonraki yılda bu rakam 24.5 milyar dolara yükseltmiştir (Deych, 2015b: 179). 2019 yılında diğer Afrika ülkeleriyle olan toplam ticareti 34 milyar dolara ulaşan Güney Afrika'nın toplam ihracatının %27'sini kıta ülkelerine yapılan ihracat kalemleri oluşturmuş; toplam ithalatının da %12'sini yine kıta ülkelerinden yapılan ithalat kalemleri oluşturmuştur (Tralac, 2019). Ayrıca, Güney Afrika, BRICS grubunun diğer üyelerinin kıtayla olan ticari ilişkilerinin önemli bir kısmını temsil etmektedir. Güney Afrika, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika ile olan ticaretinin yaklaşık %30'unu, Hindistan'ın %20'sini, Brezilya'nın ise yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır (Tjonneland, 2015: 1).

Güney Afrika'nın kıtadaki DYY stoku 2012 yılında 23.6 milyar dolara yükselmiştir (Carpintero, Murray ve Bellver, 2016: 214). Güney Afrika kıtanın yatırım ve sermaye akışı açısından lokomotif konumundadır. Güney Afrika hem kendi yaptığı yatırımlar hem de grubun diğer ülkelerinin yaptığı yatırımların merkezi haline gelmesini göz önünde bulunduracak olursak; bu alanda büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz (Guimei, 2014: 85).

3.3. YÜKSELEN AFRİKA

Daha önce de bahsettiğimiz üzere, 2000'li yıllarda BRICS ülkelerinin yaşadığı ekonomik dönüşüm, özellikle 2008 yılında yaşanan global finansal kriz ve sonrasında ortaya koydukları güçlü ekonomik tablolar, bu dönemde grup ülkelerini ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda, uzmanlar tarafından gelecek projeksiyonları çıkarılmış ve bu oluşumun paydaşlarının gelecek 30-40 yılda global ekonominin başat aktörleri olacağı yönünde olumlu ekonomik tablolar çizilmiştir. Bu dönemde BRICS ülkeleri için çizilen bu olumlu görüntülerin bir benzeri de Afrika için çizilmekteydi. Zira, 2000'li yıllar Afrika kıtasının da olumlu ekonomik göstergeleri yakaladığı bir dönem olmuştu. Bağımsızlıklarını elde ettiklerinden bu yana Afrika kıtası; açlık, salgın hastalıklar, savaşlar, insani krizler, derin ekonomik ve siyasi sorunlar ile anılan bir kıta olmuştur. Kökleri sömürgecilik dönemine dayanan bu

sorunlar ve kıtaya yönelik olumsuz bakış açısı, 2000’li yıllarda yaşanan olumlu ekonomik göstergelerle birlikte yerini kıtaya yönelik daha olumlu ve umut vaat eden analizlerin yapıldığı bir ortama bırakmıştır.

1980’lerde ve 1990’larda yaklaşık olarak % 2 civarında olan büyüme oranı 2001-2014 yılları arasında ortalama % 5’lik gibi bir orana yükselmiştir (Wamboye ve Tiruneh, 2017: 5). Diğer taraftan 2008 yılı itibariyle en hızlı büyüyen 10 ekonomiden 4’ü Afrika kıtasında yer almıştır. 2008 yılında yaşanan global finansal krize rağmen, Afrika olumlu büyüme rakamlarını sürdürmeye devam etmiştir. Yine aynı şekilde 2014 yılında en hızlı büyüyen 10 ekonomi içerisinde 6 Afrikalı ülke yer almıştır (Carmody, 2016: 102). Diğer taraftan, Sahra altı Afrika’da genişleyen orta sınıf ve yükselen satın alma gücü, dış aktörlerin, yatırımcıların ve akademik çevrenin ilgisini kıtaya çekmiştir. 2000’li yıllarda Afrika kıtasında yaşanan bu durum iş dünyasında ve akademik alanda “Yükselen Afrika” gibi anlatıların ve söylemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlatıya göre, Afrika’da yoksulluk azalıyor, sosyal refah artıyor ve kıta sömürgecilik döneminden miras kalan problemlerden kurtulmaya başlıyordu. Ayrıca, doğal kaynakların ihracatına ve maden sanayisine bağlı olan kıta ekonomisinin çeşitlendiği ve istikrara kavuştuğu savunuluyordu.

Bu dönemde, Afrika’nın yaşadığı yüksek büyüme oranları ve kıta da yaşanan görece refah artışı bu söylemlerin temelini oluştursa da Afrika kıtasında yapısal ve köklü değişikliklerin önünü açmamıştır (Wengraf, 2018: 99-100). Afrika’nın bu dönemde yaşadığı olumlu ekonomik göstergeler yine dışa bağımlı olarak gelişmiştir. Zira, BRICS grubunun yaşadığı ekonomik dönüşüm, özellikle Çin ve Hindistan’ın kimi zaman %10’lara varan büyüme oranları kendi sınırları içerisindeki kaynakları tüketir hale gelmişti. 1990’larda petrol ihracatçısı konumundan petrol ithalatçısı ülke konumuna gelen Çin ve Hindistan ekonomik dönüşümlerini beslemek adına ham madde arayışı içine girmişlerdir. Bu arayış için en uygun pazar Afrika kıtası olmuştur (Carmody, 2016: 32). Bu doğrultuda, Afrika kıtasında görülen bu olumlu ekonomik tablo ve yüksek büyüme oranları Çin ve Hindistan’ın başını çektiği yükselen güçlerin kıtada artan etkinlikleriyle ve ham madde fiyatlarının artmasıyla doğrudan bağlantılı olmuştur. Zira artan talep ve bu doğrultuda arzın azalması ham madde fiyatlarını katlamış ve buna bağlı olarak Afrika Kıtasının GSYİH’si önemli büyüme rakamları sergilemiştir. 2000-2010 yılları arasında Dünya GSYİH’si %4, 2011-2015 yılları

arasında %3.6 oranlarında büyüme gösterirken; bu oranlar Afrika Kıtası için 2000-2010 yılları arasında %5.7, 2011-2015 yılları arasında %4.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum kıtanın refah seviyesinde görece artışlar oluştursa da, aslında Afrika'nın sömürgecilik döneminden bu yana gelen ekonomik bağımlılığını arttırmış; ucuz ham madde ihraç eden ve işlenmiş mal ithal eden kıta konumu devam ettirmiştir (Wengraf, 2018: 153-154).

Ancak, Yükselen Afrika gibi söylem ve anlatıların savunucuları kıtaya yönelik ilginin artmasını kıtanın yapısal bir dönüşüm sürecine girmesi olarak yorumlamışlardır. 2008 yılında yaşanan global finansal krize rağmen büyüme oranlarının devam etmesi bu görüşlerde etkili olmuştur. Kuşkusuz 2000'li yıllarda yaşanan ekonomik büyüme Afrika kıtasına olumlu katkılar sağlamıştır. Ancak, bu katkıyı kıtanın yapısal bir dönüşüme girmesi ve sömürgecilik döneminden kalan problemlerden kurtulması olarak yorumlamak fazlasıyla eksik ve üstünkörü bir yaklaşım olacaktır. Zira, temel ekonomik verileri incelediğimiz zaman; kıtada yapısal bir dönüşümün yaşanmadığı aksine kıtada sömürgecilik döneminden bu yana var olan yapının derinleşerek devam ettiğini söyleyebiliriz. “Yükselen Afrika” anlatılarının aksine yeni yüzyılın ilk 10 yıllık döneminde Afrika'daki yüksek büyüme oranlarının baş aktörü artan ham madde ihracatı ve fiyatlarıydı.

Bu dönemde, Afrika ekonomisindeki üretim ve sanayi sektörünün payı giderek düşmekteydi. 1990 yılında Afrika'nın toplam GSYİH' sinde %15 olan üretim sektörünün payı 2008 yılı itibarıyla %10'a düşmüştü. Ayrıca, üretim sektörünün gelişimi, 12 sektör arasında en alt sıradaydı (Taylor, 2016a: 168). Bununla birlikte, toplam ihracatta üretimin payı az bir yere sahipti. 2000-2008 yılları arasında imalatın toplam ihracattaki payı %43'ten %39'a düşmüştür. Burada bahsedin imalatın da önemli bir kısmı doğal kaynaklara dayalı bir imalattan oluşmaktadır. 1960 yılından 2012 yılına kadar gelen süreçte üretim sektörü Afrika'nın toplam GSYİH'sinde gerileme göstermiş; aynı zamanda toplam GSYİH' de ki katma değerli üretimin payı da 2000-2008 yılları arasında %12,8'den, %10,5'e gerilemiştir. Aynı zamanda, global katma değerde ki payları da %1,2'den, %1,1'e gerilemiştir (Taylor, 2018: 732-733). Afrika'nın ekonomik yapısıyla alakalı önemli çıkarımlar yapmamızı sağlayacak bir diğer sektör olan sanayi sektörünün GSYİH' de ki payı da 2000-2014 yılları arasında %14'ten %10'a gerilemiştir.

Yükselen Güçler anlatısına göre, satın alma gücü artan ve sosyal refahı yükselen Sahra altı Afrika’da, dünya genelinde hafif sanayi ihracatındaki pay 1980 yılında %1.2’yken bu oran 2008 yılında %0.9’a gerilemiştir. Ağır sanayi ise %0.1’den %0.3’e yükselerek durağana yakın bir artış göstermiştir. Tarımsal ticarete %0.2 gibi yetersiz bir artış göstermiştir. Kıtanın ekonomik yapısını gözler önüne seren bu rakamlar göstermektedir ki; kıtanın yapısal dönüşümünü sağlayacak, yoksulluğu ve dışa olan bağımlılığı ortadan kaldıracak tüm sektörlerde, “Yükselen Afrika” anlatılarının sıkça dile getirildiği ve BRICS gibi yükselen güçler ile ilişkilerin zirve yaptığı bu dönemde durağanlık veya düşüşler gözlemlenmiştir (Taylor, 2016b: 45-46).

Tüm bu sektörlerde yaşanan durağanlık ve düşük göstergelerin aksine doğal kaynak ihracatında artışlar gözlemlenmiştir. 1995 yılında ihracatın %72’sini oluşturan ham madde ihracatı 2009 yılı itibariyle %81’e çıkmıştır. Ham madde ihracatında yaşanan bu artış, kıtanın doğal kaynak ihracatına ve dışa olan bağımlılığını tescil eden bir gösterge olmuştur (Taylor, 2018: 734). Ayrıca, 2000’li yıllarda Afrika kıtasının yaşadığı yüksek büyüme rakamlarının temelini açıklayan en somut göstergelerden birisidir.

Afrika kıtasında yapısal bir dönüşümün yaşanması ve yoksulluğun ciddi bir azalma göstermesi için önümüzdeki 30 yıl boyunca %7 ve üzerinde bir büyüme oranı yakalaması gerektiği uzmanlar tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca, bu dönemde yaşanan ekonomik büyümenin kişi başına gelire çok dikkate değer bir katkısı olmadığı görülmektedir. Afrika kıtasında yaşanan bu büyüme çoğunlukla ham madde ihracatına dayalı olarak gelişmiştir. Tıpkı sömürgecilik döneminde de gördüğümüz gibi Afrika kıtasının ham madde ihracatına ve dış aktörlere olan bağımlılığı bu dönemde de devam etmiştir. BRICS ülkelerinin de ana odağı Afrika kıtasının zengin doğal kaynakları olmuştur. Bunun yanı sıra, BRICS ülkelerinin kıtaya yönelik politikaları ve yatırımları katma değer oluşturmak ve ekonomiyi çeşitlendirmek bir yana, istihdam oluşturmak yönünden de beklentileri karşılamamıştır. Zira, grup ülkelerinin kıtaya yaptıkları yatırımlar çoğunlukla sermaye yoğun yatırımlar olmuştur. Daha fazla istihdam oluşturacak emek yoğun yatırımlar daha az ölçekte görülmüştür. Ayrıca, sınırlı ölçekte oluşan istihdam fırsatları için Afrikalı işçilerin tercih edilmesinden kaçınılmıştır (Taylor, 2016b: 40-41).

Elbette, yeni yüzyılda Afrika kıtasında yaşanan bu ekonomik büyümeyi bütünüyle hiçe sayamayız. Gelişen perakende sektörü, sağlık ve eğitim gibi sosyal sektörlerde yaşanan gelişmeler bu dönemin görece olarak önemli gelişmelerinden sayılabilir. Öte yandan, BRICS ülkelerinin geleneksel aktörlerden farklı olarak yaptığı alt yapı yatırımları kıtaya olumlu etkiler yapmıştır. Zira, ticaret rakamlarının artması bu yatırımların artmasıyla doğrudan ilişkili olmuştur. Ayrıca, 90'lı yılların sonunda ve 2000'li yılların başında ekonomik reformlar karşılığında Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların, Afrikalı ülkelerin 100 milyar dolar değerindeki borçlarını iptal etmeleri, kıta adına bu dönemdeki olumlu gelişmelerden olmuştur. Ancak, ham madde fiyatlarında yaşanan düşüşle birlikte kıta tekrar artan borç yüküyle karşı karşıya kalmıştır (Taylor, 2018: 724-725).

Genel olarak, Afrika ekonomisinin sergilediği ve “Yükselen Afrika” gibi anlatılara neden olan yüksek büyüme oranları, üretime dayalı olarak değil doğal kaynak ticaretine bağlı olarak gelişmiştir. Bu durumdan faydalanan geçmişte gördüğümüz üzere, yine dış aktörler olmuştur. Zira, Çin ve Hindistan gibi yükselen güçlerin yaşadıkları ekonomik dönüşüm, Afrika'nın doğal kaynaklarına olan talebi yükseltirken, kıtanın kalkınmasını ve yapısal değişikliğinin önünü açacak en önemli sektörlerden olan üretim sektörüne ağır bir darbe vurmuştur. Bu doğrultuda, global ekonomide Afrika'ya biçilen gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilere ucuz ham madde sağlama rolü bir kez daha tekerrür etmiştir.

Afrika kıtası sömürgecilikten bu yana artan ham madde fiyatlarına ve dış aktörlerin ilgisine bağlı olarak dönem dönem benzer ekonomik tablolar sergilemiştir. Ancak, bu olumlu ekonomik göstergeler kıtanın yapısal durumunda değişikliklere yol açmamıştır. Diğer bir ifade ile, Afrika kıtası sömürgecilikten bu yana belli dönemlerde ham madde fiyatları, ham madde ihracatı ve yüksek büyüme rakamları arasında bir kısır döngü yaşamaktadır. BRICS ve Afrika ilişkilerinin zirveye çıktığı bu dönemde bu döngü tekrar etmiştir. Afrika kıtasının sahip olduğu avantajlar bu dönemde de yapısal değişikliğe dönüşmemiştir.

SONUÇ

Günümüzde Afrika'nın sahip olduğu ekonomik, siyasi, coğrafi bir çok avantaja ve zenginliklere rağmen yoksullukla ve krizlerle mücadele etmesi, olumsuzluklar ile anılması tarihsel bir süreç olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile, Afrika kıtası için kronikleşmiş, sürekli nükseden sorunların ve kıta dışı aktörlere bağımlı yapının kökeninin geçmişe dayandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, temel olarak BRICS ve Afrika ilişkilerini konu alan bu tezde ilk olarak kıtanın dış aktörler ile etkileşimi tarihsel olarak ele alınmıştır. Zira, kıtanın dış aktörler ile ilişkilerinin tarihsel olarak ana hatlarını çıkarmak günümüz ilişkilerine ve BRICS'in kıta ile ilişkilerine de ışık tutmaktadır.

Bu bağlamda, 1884-1885 yıllarında gerçekleşen Berlin Konferansı'nın Afrika'nın kaderini değiştirir nitelikte olduğu ve etkilerinin günümüze kadar devam ettiği anlaşılmıştır. Zira, bu teşebbüsün ardından kıtanın insan kaynağı dahil olmak üzere tüm kaynakları sömürgeci güçlerin refahı için kullanılmıştır. Sömürgeci güçler Afrika kıtasını bedava işçi çalıştırılan ve ucuz ham madde ithal edilen bir bölge haline getirmiş; kıtayı tamamen kendi ekonomilerine entegre bir hale sokmuşlardır. Diğer taraftan, kıtanın coğrafi, etnik ve kültürel yapısından bihaber çizilen sınırlar, Afrika'ya miras bırakılan baskıcı ve otoriter yönetim şekli ile gelecekte ortaya çıkacak bir çok siyasi, etnik ve ekonomik krizlere temel oluşturmuştur. Bu bağlamda, sömürgecilik dönemi; fakirleştirilen, altyapı, eğitim ve sağlık gibi alanlarda yatırım yapılmayan, siyasi ve etnik bir çok krize gebe, çeşitliliğe sahip olmayan ve ham madde ticaretine bağlı bir ekonomiye sahip bir Afrika kıtası ortaya çıkarmıştır. Öyle ki, Afrikalı devletler bağımsızlıklarını elde ettiklerinde ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan talan edilmiş bir yapıyla karşı karşıya kalmışlar; sömürgecilik döneminin kıtaya bıraktığı izler neticesinde zayıf ve bağımlı devletler olarak ortaya çıkmışlardır.

Böyle bir ortamda sömürgecilik döneminden kalan problemleriyle boğuşan Afrika devletleri bir de çetin Soğuk Savaş mücadelesinin ortasında kalmışlar; kimi zaman güvenlik kaygılarıyla kimi zaman ekonomik ve ideolojik sebepler ile bu mücadelesinin tarafı olmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde SSCB ve ABD arasında gerçekleşen mücadele kıtada sömürgecilik döneminden miras kalan problemleri derinleştirmiş ve kıtada var olan dışa bağımlı yapıyı perçinlemiştir.

Ekonomik açıdan bir çeşitliliği bulunmayan ve ham madde ihracatına bağımlı olan Afrika devletleri bu dönemde ağır borç yüküne maruz kalmışlar ve 1980’li yıllarda IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kurumların çözüm reçetelerine mecbur bırakılmışlardır.

Bu doğrultuda, bağımsızlıklarını elde ettiklerinde sömürgecilik döneminde yaşadıkları problemlerin biteceğini ve refaha kavuşacaklarını düşünen kıta ülkeleri büyük bir yanılgıya düşmüş; kağıt üzerinde siyasi bağımsızlıklarını elde etseler de sömürgeciliğin farklı bir versiyonuna maruz bırakılmışlardır. Kıtanın dış aktörler ile ilişkilerini tarihsel olarak ele aldığımız bu bölümde; sömürgecilik döneminden miras kalan problemlerin yıllar geçtikçe ve aktörler değiştikçe derinleşerek devam ettiği, kıtanın her yeni dönemde uluslararası güçlerin talanına maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. 1990’lı yılların başında Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle önemi azalan Afrika kıtası, sömürgecilik döneminden kalan ve sonrasında derinleştirilerek devam eden problemler ile baş başa bırakılmıştır.

Ancak, 2000’li yıllarda uluslararası düzende farklı aktörlerin ortaya çıkması, bilhassa BRICS grubunun yükselişi Afrika’ya da yansımıştır. 2000’li yıllar kıta için olumlu yorumların ve projeksiyonların ortaya konulduğu bir dönem olmuş; bu dönemde ülke ekonomilerinin sergilediği yüksek büyüme oranları “Yükselen Afrika” gibi söylemlerin ve anlatıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Afrika’nın görece yaşadığı bu olumlu tablo 2000’li yıllarda uluslararası düzende yaşanan çeşitlilikle, BRICS gibi aktörlerin artan etkinliğiyle ilişkilendirilmiştir. Bu minvalde, bu çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası düzende artan çeşitlilik kapsamında BRICS kavramı ele alınmıştır. Zira, 2000’li yıllarda yükselen ekonomiler ve gelişmiş ekonomiler arasındaki fark önemli ölçüde azalmış; global ekonomideki büyümenin % 50’den fazlası yükselen güçler tarafından karşılanır hale gelmiştir. Yükselen güçler hikayesinde de, 2001 yılında Jim O’Neill’in BRIC olarak ortaya çıkardığı daha sonra Güney Afrika’nın dahil edilmesiyle BRICS halini alan grup lokomotif görevini görmüştür. Diğer bir ifade ile, 2000’li yıllarda global düzende artan çeşitlilik söylemi bu grup ile bağdaştırılmış ve bu doğrultuda incelenmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, tezimizde BRICS kavramı ekonomik ve politik açıdan ele alınarak; bu oluşumun kapasitesi ve uluslararası düzene yaklaşımı idrak edilmeye

alışılmıştır. Zira, grubun kapasitesi ve uluslararası düzene yaklaşımı Afrika ile ilişkilerinin seyri açısından büyük öneme sahiptir.

O'Neill BRIC adı altında topladığı ülkeleri ekonomik bir çerçevede ele almış; gelecek 30-40 yılda global ekonominin başat aktörleri olacakları tezini bu ekonomik verilere ve projeksiyonlara dayandırmıştır. Bu bağlamda, özellikle Çin ve Hindistan başta olmak üzere grubun ekonomik yükselişinin devam edeceği vurgulanmıştır. Zira, 2000-2005 yılları arasında global ekonomide ki büyümenin yaklaşık %30'u grup ülkeleri tarafından karşılanmış; diğerk taraftan, grubun global ticaretteki ve yatırımlardaki payları önemli ölçüde artmıştı. Bu ülkelerde yaşanan ekonomik değışim ve yükselen nüfus, global üretim ve tüketimi önemli ölçüde etkiler hale gelmişti. Bunlarla birlikte, 2008 yılında yaşanan global finansal krizi gelişmiş ekonomilere göre çok daha iyi bir şekilde atlatmaları dikkatleri çekmiştir.

Grubun yaşadığı bu ekonomik dönüşüm, sahip olduğu ekonomik potansiyel ve kapasite, diğerk taraftan global ekonomide, ticarete, yatırımda artan payları ve görünürlükleri, 2008 yılında yaşanan global finansal krize rağmen özellikle Çin ve Hindistan'ın gösterdiği yüksek büyüme oranları grubun uluslararası alanda bir alternatif olarak görülmesine yol açtı. Diğerk taraftan, tüm bunlar ve özellikle 2008 yılında yaşanan global finansal krize karşı batı hakimiyetinde olan uluslararası finansal kuruluşların bir reaksiyon gösterememesi bu oluşumun paydaşlarının uluslararası arenada sesinin daha gr çıkmasına ve reform taleplerini dile getirmelerine yol açtı. Bu bağlamda, her ne kadar, bu olumlu gelişmelerin yanı sıra bir takım dezavantajlara, uyumsuzluklara ve problemlere sahip olsalar da bu kavram ekonomik bir terim olmanın ötesine geçmiştir. Zira, 2009 yılında, günümüze dek sürecek olan BRICS zirvelerinin ilki gerçekleşmiş; 2011 yılında grup lkeleri, Güney Afrika'yı aralarına dahil ederek kavramı BRICS'e dönüştürmüşlerdir. Bu doğrultuda, BRIC kavramı teoriden pratiğe geçmiştir. Ayrıca, ekonomik bir kavram olarak ortaya çıkan BRIC 2009 yılında gerçekleşen ilk zirveyle politik bir oluşuma dönüşmüş; 2011 yılında Güney Afrika'nın dahil edilip grubun BRICS halini almasıyla artık ekonomik rakamların ötesinde incelenmeye başlamıştır.

Bu bağlamda, grup 2009 yılında gerçekleştirdiği ilk zirveden sonra daha çok politik bir çerçevede ele alınmıştır. Diğerk bir ifade ile, ilk zirveden sonra grup, global

düzene bakışı, ne anlam ifade ettiği, neyi amaçladığı ve istediği gibi yaklaşımlar ile ele alınmıştır. Grup ülkeleri arasında derin farklılıklar olmasına ve tarihsel, kültürel vb. açıdan hiç bir ortak noktalarının bulunmamasına rağmen böyle bir oluşumu başlatmaları; diğer taraftan, ekonomik olarak grubun diğer ülkelerinden çok daha geride olan Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi bu durumda etkili olmuştur. Öte yandan, günümüze kadar devam eden zirveler ile birlikte grup ülkeleri arasındaki iş birliği alanlarının genişlemesi, Yeni Kalkınma Bankası ve Koşullu İhtiyat Fonu Düzenlemesi gibi kendilerine ait kurum ve mekanizmaları ortaya çıkarmaları bu durumu kuvvetlendirmiş; yükselen güçler hikayesinde grubu ayrı bir konuma taşımıştır. Zira, grup ülkeleri, aralarındaki farklılıklara rağmen çokça şikayet ettikleri batı hakimiyetinde olan kurumlara karşı kendi kurumlarını ortaya koyabilmişler ve aralarındaki iş birliğini arttırarak devam ettirmişlerdir. Elbette, bu durumu BRICS'in yeni bir güç odağı olduğu yönünde yorumlamak çok doğru bir yaklaşım olmasa da, grubun sahip olduğu potansiyel ve kapasite noktasında büyük öneme sahiptir.

Bu bağlamda, BRICS grubu sahip oldukları bu potansiyelin, kapasitenin ve global ekonomide artan paylarının Uluslararası Finansal Kuruluşlarda ve global yönetişimde reformlara dönüşmesini dile getirmişler; yükselen güçlerin daha fazla söz sahibi olduğu çok taraflı karar alma mekanizmalarının olduğu bir yapıyı dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda, BRICS grubunu tüm farklılıklarına rağmen bir araya getiren ortak paydanın; Amerika ve batılı müttefiklerinin hegemonyasında olan global düzenin dışında kalmaları olduğu anlaşılmıştır.

Bu çerçevede, BRICS ve Afrika ilişkilerini incelediğimiz üçüncü bölümde de görülmüştür ki; bu oluşumun Afrika kıtasına yönelik yaklaşımı da bu çerçevede şekillenmiştir. Bu grup Amerika ve batılı müttefiklerinin hegemonyasında olan mevcut global düzenin dışında kalmalarını Afrika kıtasına yönelik ilişkilerinde de ortak bir payda olarak kullanmıştır. Bu doğrultuda, Batılı güçlerin kıtada bıraktıkları kalıcı izler ve sahip oldukları olumsuz imaj, BRICS grubuna bir avantaj sağlamış; grup Afrika'ya yönelik ilişkilerinde tarihsel bağlardan faydalanmıştır. Tarihsel bağlar kapsamında, grup ülkelerinin geleneksel aktörler gibi kıtada sömürgecilik geçmişine sahip olmaması ve kendilerinin de Afrika kıtası gibi benzer mağduriyetler yaşadıkları ön plana çıkartılmış; karşılıklı fayda, egemenlik haklarına saygı, sürdürülebilir kalkınma gibi ilkeler kıtaya yönelik söylemlerin temeline yerleştirilmiştir. Öyle ki,

Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesiyle de grubun Afrika'ya batıdan farklı bir yaklaşım içerisinde olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda, grubun kıtaya bu yaklaşımı; BRICS'in kıtada geleneksel aktörlerden farklı olarak algılanmasına yol açmış; bu durum 2000'li yıllarda Afrika kıtasında yaşanan yüksek büyüme oranlarıyla birleşince, grubun kıtanın kalkınmasına yönelik yeni fırsatlar sunduğu izlenimi oluşmuştur. Ancak, BRICS ve Afrika ilişkilerinin geleneksel aktörlerden sadece söylem yönünden ayrıldığı görülmektedir. Kıtaya yönelik oluşturulan söylem dili, tarihsel bağların ön plana çıkarılması gruba kıtaya yönelik politikaları için hareket alanı oluşturma amacı taşımaktadır. Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi de bu amaca hizmet etmektedir. Zira, Güney Afrika'nın kıtada ki ticari, siyasi, ve askeri konumu düşünüldüğü zaman; Güney Afrika'nın gruba dahil edilmesi Afrika kıtasına yönelik atılmış stratejik bir adımdır.

BRICS ve Afrika ilişkilerini ele aldığımız bölümde, grubun kıta ile olan ilişkilerinin yapısı daha net anlaşılmış; söylem ve pratik arasındaki fark çok daha net ortaya çıkmıştır. Zira, BRICS ve Afrika ilişkilerinin tıpkı geleneksel aktörler gibi ekonomik çıkar temeline dayandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 2000'li yıllarda BRICS ve Afrika arasında hızla yükselen ticaret rakamları incelendiğinde görülmektedir ki; ilişkilerin ana odağında ham madde ticareti yer almaktadır. Grup ülkelerinin ilişkilerinin yoğunlaştığı ülkeler genel olarak doğal kaynak açısından oldukça zengin olan ülkeler olmuştur. Bu doğrultuda, bu ülkelerinin kıtaya yönelik yatırımları ve yardımları da bu şekilde yönlendirilmiştir. Diğer taraftan, Afrika ülkelerinin BRICS grubuna ham madde ihraç edip teknolojik ve işlenmiş sanayi ürünleri ithal etmesi; geleneksel batılı aktörlerin kıtayla olan ilişkileri akıllara getirmiştir.

Bu bağlamda, BRICS grubu kıtada sömürgecilikten bu yana var olan yapıyı devam ettirmiş; 2000'li yıllarda Afrika kıtasında görülen ve "Yükselen Afrika" gibi anlatılara yol açan yüksek büyüme rakamlarının, başta Çin ve Hindistan olmak üzere grup ülkelerinin ekonomik yükselişini beslemek adına ihtiyaç duyduğu ham madde arayışıyla doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Diğer bir ifade ile, Afrika kıtasının yapısal dönüşüme girdiği ve kalkınmaya yönelik adımların atıldığı gibi söylemlerin ifade edildiği bu dönemde sergilenen olumlu ekonomik göstergelerin, yapısal bir dönüşüm olmadığı, aksine yine dış aktörlere ve yükselen ham madde fiyatlarına

bağlı olarak gelişen görece bir refah artışı olduğu anlaşılmıştır. Zira, kıtanın yapısal dönüşümünü sağlayacak sanayi, üretim, tarım vb. gibi sektörlerdeki gelişim incelendiğinde, düşüşler görülmüştür. Diğer taraftan, ham madde ihracatının yükselişte olduğu görülmüştür. Ayrıca, BRICS yatırımları yapısal dönüşüme katkı sağlamak bir kenara, istihdam açısından da kayda değer bir fırsat oluşturmamıştır.

Temel olarak, BRICS ve Afrika ilişkilerine odaklandığımız bu çalışmada, 2000’li yıllarda Afrika kıtasında yaşanan yüksek büyüme oranlarının global düzende artan çeşitliliğin kıtaya bir yansıması olduğu anlaşılmıştır. Diğer bir ifade ile, yaşadıkları ekonomik dönüşümle BRICS gibi aktörlerin global düzende etkinliklerini arttırmaları Afrika’ya da yansımış; bu aktörler kıtada da etkinliklerini arttırmışlardır. Bu bağlamda, kıtada bu dönemde görülen yüksek büyüme oranları yine dış aktörlere bağlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, BRICS grubunun kıtada artan etkinliğinin de asıl hedefi Afrika’nın zengin doğal kaynakları olmuş; sömürgecilikten bu yana kıtaya global ekonomide biçilen, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilere ucuz ham madde ihraç etme ve işlenmiş ürünleri ithal etme rolü BRICS-Afrika ilişkilerinde de devam ettirilmiştir. Bu bağlamda, kıta ülkeleri yine artan ham madde talebi ve fiyatlarıyla doğrudan ilişkili olarak, dönemsel bir ekonomik yükseliş gösterse de bu durum yapısal bir düzelmeye dönüşmemiş; BRICS’in Afrika kıtasıyla olan ilişkilerinin kıtaya geleneksel aktörlerden farklı bir şey sunmadığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, Brezilya, Rusya, Hindistan Çin gibi ülkelerin Afrika’da artan etkinlikleri sadece kıtadaki aktör çeşitliliğinin artması olarak yorumlanmıştır. Zira, geçmişten günümüze kıtada var olan yapı bu ülkelerin kıtaya yönelik politikalarında da devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2014). *The End of American World Order*. Malden: Polity Press.
- Adams, S., & Opoku, E. O. (2017). BRIC versus OECD Foreign Direct Investment Impact on Development in Africa. E. Wamboye, & E. A. Tiruneh içinde, *Foreign capital flows and economic development in Africa: The impact of BRICS versus OECD* (s. 147-162). Palgrave Macmillan: New York.
- Afreximbank, & Exim India. (2018). *Deepening South-South Collaboration: An Analysis of Africa and India's Trade and Investment*. Cairo: Afreximbank and Exim India.
- Afrodad. (2015, June). BRICS in Africa, Consolidating the Gains of Partnerships. *Concept Note*. Harare, Zimbabwe: African Forum and Network On Debt and Development.
- Ajayi, J. (1989). Africa at the beginning of the nineteenth century: issues and prospects. J. Ajayi içinde, *Africa in the Nineteenth Century Until the 1880s* (s. 1-23). California: Unesco.
- Alden, C. (2007). *China in Africa*. London: Zed Books.
- Alden, C. (2013). Introduction. N. Kitchen içinde, *Emerging Powers in Africa* (s. 7-10). London: LSE.
- Alves, A. C. (2013). Brazil in Africa: Achievements and Challenges. N. Kitchen içinde, *Emerging Powers in Africa* (s. 37-44). London: LSE.
- Amisi, B., Bond, P., Kamidza, R., Maguwu, F., & Peek, B. (2015). BRICS corporate snapshots during African extractivism. P. Bond, & A. Garcia içinde, *BRICS: An Anti-Capitalist Critique* (s. 97-116). London: Pluto Press.
- Arkhangelskaya, A., & Shubin, V. (2013). Russia's Africa Policy. *SAIIA Occasional Paper, No: 157*, s. 1-25.
- Arnold, G. (2017). *Africa: A Modern History: 1945-2015*. London: Atlantic Books.
- Aslan, H. (2017, Ekim 11). *Brezilya'nın Afrika Politikası*. Nisan 26, 2020 tarihinde AFAM: <https://afam.org.tr/brezilyanin-afrika-politikasi/> adresinden alındı

- Barber, J. (2005). The new South Africa's foreign policy: principles and practice. *International Affairs* 81, 5, s. 1079-1096.
- Barka, H. B. (2011, May 11). Russia's Economic Engagement with Africa. *Africa Economic Brief, Volume 2, Issue 7*, s. 1-7.
- Bayeh, E. (2015, February). The Political and Economic Legacy of Colonialism in the Post-Independence African States. *International Journal in Commerce, IT & Social Sciences, Vol.2 Issue-2*, s. 89-93.
- Bayram, M. (2018, Ocak). Çin-Afrika İlişkilerinde Güç Ve Kimlik Faktörlerinin Rolü. *Doktora Tezi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beausang, F. (2010). *Globalization and the BRICs: Why the BRICs Will Not Rule the World for Long*. New York: Palgrave Macmillan.
- Beri, R. (2015, October). *Third India Africa Forum Summit: Key Outcomes*. Mayıs 16, 2020 tarihinde IDSA: https://idsa.in/africatrends/third-india-africa-forum-summit_rberi_1215 adresinden alındı
- Bhattacharya, S. B. (2010). Engaging Africa: India's interests in the African continent, past and present. F. Cheru, & C. Obi içinde, *The rise of China and India in Africa: Challenges, opportunities and critical interventions* (s. 63-77). London: Zed Books.
- Boahen, A. (1985). Africa and the colonial challenge. A. A. Boahen içinde, *Africa under Colonial Domination 1880-1935* (s. 1-19). California: Unesco.
- Bragança, A., & Wallerstein, I. (1982). *The Anatomy Of Colonialism (Vol. 1)*. London: Zed Press.
- Brasília Declaration . (2019, November 14). BRICS Summit Declaration. Brasília, Brazil.
- Bremmer, I. (2017, September 1). *The Mixed Fortunes of the BRICS Countries, in 5 Facts*. Mayıs 9, 2019 tarihinde Time: <https://time.com/4923837/brics-summit-xiamen-mixed-fortunes/> adresinden alındı

- BRICS Brasil . (2019). *What is BRICS?* Ocak 14, 2020 tarihinde BRICS BRASIL 2019: <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/what-is-brics> adresinden alındı
- Brooke-Smith, R. (1987). *The Scramble for Africa*. London: Palgrave.
- Callaghy, T. (2009). Africa and the World Political Economy: Still Caught Between a Rock and a Hard Place? J. Harbeson, & D. Rothchild içinde, *Africa in world politics: reforming political order* (s. 39-72). Philadelphia: Westview Press.
- Carmody, P. (2016). *The New Scramble For Africa*. Malden: Polity Press.
- Carpintero, Ó., Murray, I., & Bellver, J. (2016). The new scramble for Africa: BRICS strategies in a multipolar world. *Analytical Gains of Geopolitical Economy, Volume 30B*, s. 191-226.
- Chakrabarty, M. (2018, February). Indian Investments in Africa: Scale, Trends, and Policy Recommendations. *ORF Occasional Paper, 142*. Observer Research Foundation.
- Cheng, H. F., Gutierrez, M., Mahajan, A., Shachmurove, Y., & Shahrokhi, M. (2007). A future global economy to be built by BRICs. *Global Finance Journal, 18*, s. 143-156.
- Cheru, F., & Obi, C. (2011). India–Africa relations in the 21st century: genuine partnership or a marriage of convenience? E. Mawdsley, & G. McCann içinde, *India in Africa: Changing Geographies of Power* (s. 12-30). Oxford: Pambazuka Press.
- Christensen, S. F., & Xing, L. (2016). The Emerging Powers and the Emerging World Order: Back to the Future? S. F. Christensen, & X. Li içinde, *Emerging powers, emerging markets, emerging societies: global responses* (s. 3-30). London: Palgrave Macmillan.
- Chun, K. H. (2013). *The BRICs Superpower Challenge: Foreign and Security Policy Analysis*. Farnham: Ashgate Publishing.

- Chun, Z. (2013). The Sino-Africa Relationship: Toward a New Strategic Partnership. N. Kitchen içinde, *Emerging Powers in Africa* (s. 10-19). London: LSE.
- Coning, C. d. (2015). BRICS and coexistence. C. Coning, T. Mandrup, & L. Odgaard içinde, *The BRICS and Coexistence: An alternative vision of world order* (s. 25-49). New York: Routledge.
- Coning, C., Mandrup, T., & Odgaard, L. (2015). Introduction. C. Coning, T. Mandrup, & L. Odgaard içinde, *BRICS and Coexistence: An alternative vision of world order* (s. 1-25). New York: Routledge.
- Dal, E. P. (2018, Temmuz 26). 10. Güney Afrika BRICS Zirvesi, BRICS Plus ve Türkiye. Ocak 22, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/10-guney-afrika-brics-zirvesi-brics-plus-ve-turkiye/1214365> adresinden alındı
- Deych, T. (2015a). BRICS Regional Policy in Africa. *International Organisations Research Journal*, Vol. 10. No. 2, s. 153-170.
- Deych, T. (2015b). BRICS as an Important Actor in Africa. *Insight on Africa*, 7(2), s. 169-185.
- Dilek, Ş., İstikbal, D., & Yanartaş, M. (2018, Eylül). Küresel Ekonomide Yeni Bir Güç Odağı: "BRICS". *SETA Analiz*, Sayı: 256, s. 1-20.
- Dubey, A. K. (2016). India–Africa Relations: Historical Goodwill and a Vision for the Future. A. K. Dubey, & A. Biswas içinde, *India and Africa's Partnership: A Vision for a New Future* (s. 11-40). New Delhi: Springer.
- Dubey, A. K., & Biswas, A. (2016). Introduction: A Long-Standing Relationship. A. K. Dubey, & A. Biswas içinde, *India and Africa's Partnership: A Vision for a New Future* (s. 1-11). New Delhi: Springer.
- Duggan, N. (2015). BRICS and the Evolution of a New Agenda Within Global Governance. M. Rewizorski içinde, *The European Union and the BRICS: Complex Relations in the Era of Global Governance* (s. 11-27). London: Springer.

- Ermağan, İ., & Fidan, G. (2014). Çin'in Afrika Politikası. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 1* (s. 49-73). İstanbul: Nobel.
- Erol, M. S., & Bingöl, O. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nın Afrika'ya ve Sömürgeciliğe Etkileri. *Gazi Akademik Bakış, Cilt 7, Sayı 14*, s. 177-196.
- Fidan, H., & Aras, B. (2010). The Return of Russia-Africa Relations. *Bilig, Sayı 52*, s. 47-68.
- Fin24. (2017, September 6). *Trump could give Brics new lease on life - economist*. Şubat 12, 2020 tarihinde fin24: <https://www.fin24.com/Economy/trump-could-give-brics-new-lease-on-life-economist-20170906> adresinden alındı
- Fırat, M. (2012). Hindistan'ın Afrika Politikası. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1*, s. 41-58.
- FOCAC. (2020). *African Members of FOCAC*. Mayıs 13, 2020 tarihinde Forum on China-Africa Cooperation: https://www.focac.org/eng/ltjj_3/ltffcy/ adresinden alındı
- Fortaleza Declaration. (2014, July 15). The 6th BRICS Summit: Fortaleza Declaration. Fortaleza, Brazil.
- Foy, H. (2019, October 24). *Russia turns on the charm at first Africa summit*. March 3, 2020 tarihinde Financial Times: <https://www.ft.com/content/b042bd8e-f648-11e9-9ef3-eca8fc8f2d65> adresinden alındı
- Global Times. (2016). *BRICS to continue growing momentum, contributions to world*. Mayıs 10, 2019 tarihinde Global Times: <http://www.globaltimes.cn/content/1011813.shtml> adresinden alındı
- Goa Declaration. (2016, October 16). 8th BRICS Summit: Goa Declaration. Goa, India.
- Griffiths, I. (1986, July). The Scramble for Africa: Inherited Political Boundaries. *The Geographical Journal, Vol. 152, No. 2*, s. 204-216.
- Gu, J., Carey, R., Shankland, A., & Chenoy, A. (2016). Introduction: International Development, South-South Cooperation and the Rising Powers. J. Gu, A.

- Shankland, & A. Chenoy içinde, *The BRICS in International Development* (s. 1-25). London: Palgrave Macmillan.
- Guimei, Y. (2014). BRICS economic and trade cooperation with Africa. A. Bawa, N. Bohler-Muller, S. Fikeni, S. Zondi, & S. Naidu içinde, *Papers of the fifth BRICS Academic Forum: BRICS and Africa: partnership for development, integration and industrialisation* (s. 82-87). Pretorya: Dırco.
- Harlow, B. (2003). The Scramble for Africa: From the Conference at Berlin to the Incident at Fashoda. B. Harlow , & M. Carter içinde, *Archives of Empire: Volume 2. The Scramble for Africa* (s. 13-20). Durham: Duke University Press.
- Iliffe, J. (2007). *Africans: The history of a continent*. New York: Cambridge University Press.
- IMF DataMapper. (2019). *World Economic Outlook*. Mayıs 11, 2019 tarihinde IMF: <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets> adresinden alındı
- Johannesburg Declaration. (2018, July 26). 10th BRICS Summit Johannesburg Declaration. Johannesburg, South Africa.
- Kahn, M. (2011, July). The BRICS and South Africa as the gateway to Africa. *The Journal of The Southern African Institute of Mining and Metallurgy, Volume: 111*, s. 493-496.
- Kavas, A. (2006). Afrika’da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti’nin Rolü. *Yükselen Afrika ve Türkiye. I. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi*, (s. 103-108). İstanbul.
- Kavas, A. (2018, Ağustos 10). *AB-ABD ortaklığı ile BRICS’in çatışma noktası: Afrika*. Ocak 23, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/ab-abd-ortakligi-ile-brics-in-catisma-noktasi-afrika/1227615> adresinden alındı
- Kavas, A. (2020, Mayıs 13). *Kovid-19 gölgesinde Konfüçyüs Enstitüleri'nin akıbeti*. Mayıs 27, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı:

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-golgesinde-konfucyus-enstitulerinin-akibeti/1839803> adresinden alındı

- Keet, D. (2010). South–South strategic bases for Africa to engage China. F. Cheru, & C. Obi içinde, *The rise of China and India in Africa: Challenges, opportunities and critical interventions* (s. 21-33). London: Zed Books.
- Kiely, R. (2015). *The BRICs, US ‘Decline’ and Global Transformations*. London: Palgrave Macmillan.
- Kornegay, F. (2017, March). BRICS 2016 and IBSA’s ‘Three Blind Mice’. *Global Dialogue, Volume: 15, No: 2*, s. 15-19.
- Ladwig, W. (2012, March 26). *An Artificial Bloc Built on a Catchphrase*. Ocak 20, 2020 tarihinde The New York Times: <https://www.nytimes.com/2012/03/27/opinion/an-artificial-bloc-built-on-a-catchphrase.html?auth=login-google> adresinden alındı
- Lahtinen, A. (2018). *China’s Diplomacy and Economic Activities in Africa: Relations on the Move*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Large, D. (2013). India’s African Engagement. N. Kitchen içinde, *Emerging Powers in Africa* (s. 28-37). London: LSE.
- Lumumba-Kasongo, T. (2015). Brazil, Russia, India, China, and South Africa (BRICS) and Africa: New Projected Developmental Paradigms. *Africa Development, Volume XL, No. 3*, s. 77-95.
- Men, J., & Barton, B. (2011). Introduction: China and the EU in Africa: Changing Concepts and Changing Policies. J. Men, & B. Barton içinde, *China and the European Union in Africa* (s. 1-23). Farnham: Ashgate.
- Mielniczuk, F. (2013). BRICS in the Contemporary World: changing identities, converging interests. *Third World Quarterly, Vol. 34, No. 6*, s. 1075–1090.
- MOFCOM. (2019, January 26). *Statistics on China-Africa Trade in 2018*. Şubat 25, 2020 tarihinde Ministry of Commerce People’s Republic of China:

<http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/lanmubb/AsiaAfrica/201901/20190102831255.shtml> adresinden alındı

Mpofu, W. (2018). Decoloniality as a Combative Ontology in African Development. S. O. Oloruntoba , & T. Falola içinde, *The Palgrave Handbook of African Politics, Governance and Development* (s. 83-103). New York: Palgrave Macmillan.

Nye, J. S. (2010, May 10). *What's in a BRIC?* Ocak 18, 2020 tarihinde Project Syndicate: <https://www.project-syndicate.org/commentary/what-s-in-a-bric?barrier=accesspaylog> adresinden alındı

O'Neill, J. (2001, November 30). Building Better Global Economic BRICs. *Goldman Sachs Global Economics Paper*, No: 66, s. 1-15.

O'Neill, J. (2011). *The Growth Map: Economic Opportunity in the BRICs and Beyond*. London: Penguin Books.

O'Neill, J., & Stupnytska, A. (2005, December 4). The Long-Term Outlook for the BRICs and N-11 Post Crisis. *Global Economics Paper*, No: 192, s. 1-28.

O'Neill, J., Wilson, D., Purushothaman, R., & Stupnytska, A. (2005, December 1). How Solid are the BRICs? *Global Economics Paper*, No: 134, s. 1-24.

Obe, A. V. (2019, January 8). *Global Engagement With Africa Continued to Surge in 2018*. Şubat 24, 2020 tarihinde Chatham House: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/global-engagement-africa-continued-surge-2018#> adresinden alındı

Odukoya, A. O. (2018). Settler and Non-settler Colonialism in Africa. S. O. Oloruntoba, & T. Falola içinde, *The Palgrave Handbook of African Politics, Governance and Development* (s. 173-187). New York: Palgrave Macmillan.

Olivier, G., & Suchkov, D. (2015). Russia is back in Africa. *Strategic Review for Southern Africa*, Vol 37, No 2, s. 146-167.

Özkan, M. (2009). Güney Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri ve Güney Afrika Dış Politikası. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 14, s. 20-37.

- Pandey, P. (2017, September 7). *2017 BRICS Summit: Post-Doklam, India, China Meet in Xiamen*. Ocak 22, 2020 tarihinde The Diplomat: <https://thediplomat.com/2017/09/2017-brics-summit-post-doklam-india-china-meet-in-xiamen/> adresinden alındı
- Petropoulos, S. (2015). Opportunities, Challenges and Prospects of South Africa in the BRICS. M. Rewizorski içinde, *The European Union and the BRICS: Complex Relations in the Era of Global Governance* (s. 161-178). London: Springer.
- Pham, J. P. (2010). Back to Africa: Russia's New African Engagement. J. Mangala içinde, *Africa and the NewWorld Era: From Humanitarianism to a Strategic View* (s. 71-87). New York: Palgrave Macmillan.
- Rodney, W. (1982). *How Europe Underdeveloped Africa*. Washington: Howard University Press.
- Roxburgh, C., Dörr, N., Leke, A., Tazi-Riffi, A., Wamelen, A., Lund, S., et al. (2010). *Lions on the move: the progress and potential of African economies*. New York: McKinsey Global Institute.
- Russia Briefing. (2019, August 30). *Russian Trade Turnover With African Countries Up 17% To US\$20 Billion*. Şubat 24, 2020 tarihinde Russia Briefing News: <https://www.russia-briefing.com/news/russian-trade-turnover-african-countries-17-us-20-billion.html/> adresinden alındı
- Salzman, R. S. (2019). *Russia, BRICS, and the Disruption of Global Order*. Washington: Georgetown University Press.
- Sanya Declaration. (2011, April 14). BRICS Summit Declaration. Sanya, Hainan, China.
- Scaffardi, L. (2014). BRICS, a Multi-Centre "Legal Network"? *Beijing Law Review*, 5, s. 140-148.
- Schaefer, M., & Poffenbarger, J. (2014). *The Formation of the BRICS and Its Implication for the United States*. New York: Palgrave Macmillan.

- Schmidt, E. (2013). *Foreign Intervention in Africa: From the Cold War to the War on Terror*. New York: Cambridge University Press.
- Schoeman, M. (2011, March). Of BRICs and Mortar: The Growing Relations between Africa and the Global South. *The International Spectator*, Vol. 46, No. 1, s. 33-51.
- Shubin, V. (2013a, September 5). Why South Africa needs BRICS, why BRICS needs South Africa. *Security Index: A Russian Journal on International Security*, 19:3, s. 33-44.
- Shubin, V. (2013b, April). Russia's policy towards Africa. *ISPI Analysis*, No: 168, s. 1-7.
- Sidiropoulos, E., Prinsloo, C., Mpungose, L., & Grobbelaar, N. (2018, July). BRICS, Africa and Global Economic Governance: Achievements and the Future. *Discussion Paper*. Global Economic Governance (GEG) Africa.
- Singh, S., & Dube, M. (2014, May 30). BRICS and the World Order: A Beginner's Guide. *Working Paper*. South Africa Institute of International Affairs. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2443652 adresinden erişildi.
- Sønnesyn, J. S. (2014, Spring). Why Brazil, Russia, India, China and South Africa do not (yet) constitute a new power bloc in international relations. *Master's thesis*. Trondheim, Norway: Department of Sociology and Political Science.
- Soulé-Kohndou, F. (2013). South Africa in the BRICS-Africa Relationship: Ambitions, Challenges, and Paradoxes. *Afrique Contemporaine*, No:248, s. 31-43.
- Spanakos, A. P. (2013). China and the Rise of the BRICS. W. Gungwu, & Z. Yongnian içinde, *China: Development and Governance* (s. 491-497). Singapore: World Scientific.
- Steinbock, D. (2018, July 24). *BRICS on right track to the future*. Mayıs 10, 2019 tarihinde China Daily:

<https://www.chinadaily.com.cn/a/201807/24/WS5b565c7ba31031a351e8fa5e.html> adresinden alındı

- Stolte, C. (2015). *Brazil's Africa Strategy: Role Conception and the Drive for International Status*. New York: Palgrave Macmillan.
- Stuenkel, O. (2013, October). The financial crisis, contested legitimacy, and the genesis of intra-BRICS cooperation. *Global Governance*, 19, s. 611–630.
- Stuenkel, O. (2015). *The BRICS and the Future of Global Order*. London: Lexington Books.
- Tandoğan, M. (2018). Giriş. A. Kavas, & M. Tandoğan içinde, *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika* (s. 17-36). İstanbul: Alelmas Yayıncılık.
- Taylor, I. (2016a). BRICS in Africa and Underdevelopment: How Different? S. F. Christensen, & L. Xing içinde, *Emerging Powers, Emerging Markets, Emerging Societies: Global Responses* (s. 162-184). London: Palgrave Macmillan.
- Taylor, I. (2016b). The BRICS in Africa: Agents of Development? J. Merwe, I. Taylor, & A. Arkhangelskaya içinde, *Emerging Powers in Africa: A New Wave in the Relationship?* (s. 39-56). Cham: Palgrave Macmillan.
- Taylor, I. (2018). Africa and the BRICS: In Whose Interest? S. O. Oloruntoba, & T. Falola içinde, *The Palgrave Handbook of African Politics, Governance and Development* (s. 723-736). New York: Palgrave Macmillan.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2015). Rusya'nın Afrika Politikası. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 2* (s. 35-61). İstanbul: Nobel.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2016). Brezilya'nın Afrika Politikası. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 3* (s. 115-143). İstanbul: Nobel.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2018). Hindistan'ın Afrika Politikası. İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetinde Afrika 5* (s. 21-45). İstanbul: Nobel.

- Tett, G. (2010, January 15). *The story of the Brics*. Ocak 19, 2020 tarihinde Financial Times: <https://www.ft.com/content/112ca932-00ab-11df-ae8d-00144feabdc0> adresinden alındı
- Thomson, A. (2010). *An Introduction to African Politics*. New York: Routledge.
- Tiezzi, S. (2018, September 5). *FOCAC 2018: Rebranding China in Africa*. Mayıs 13, 2020 tarihinde The Diplomat: <https://thediplomat.com/2018/09/focac-2018-rebranding-china-in-africa/> adresinden alındı
- Tjønneland, E. N. (2015). *African development: what role do the rising powers play?* Norwegian Peacebuilding Research Centre (NOREF).
- Tralac. (2020). *South Africa: Intra-Africa trade and tariff profile*. March 3, 2020 tarihinde Tralac Trade Law Center: <https://www.tralac.org/resources/our-resources/13142-south-africa-intra-africa-trade-and-tariff-profile.html> adresinden alındı
- Ufa Declaration. (2015, July 9). VII BRICS Summit: 2015 Ufa Declaration. Ufa, Russia.
- Uzoigwe, G. (1985). European partition and conquest of Africa: an overview. A. A. Boahen içinde, *Africa under Colonial Domination 1880-1935* (s. 19-45). California: Unesco.
- Vazquez, K. C. (2018, July 28). *Can the BRICS propose a new development paradigm?* Şubat 6, 2020 tarihinde Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/brics-propose-development-paradigm-180718121646771.html> adresinden alındı
- Wamboye, E., & Tiruneh, E. A. (2017). Exploring the Nature, Motives, and Implications of Foreign Capital in Africa. E. Wamboye, & E. A. Tiruneh içinde, *Foreign capital flows and economic development in Africa: The impact of BRICS versus OECD* (s. 3-26). New York: Palgrave Macmillan.
- Wengraf, L. (2018). *Extracting Profit: Imperialism, Neoliberalism and the New Scramble for Africa*. Chicago: Haymarket Books.

- White, L. (2013). Emerging powers in Africa: Is Brazil any different? *South African Journal of International Affairs*, Vol. 20, No. 1, s. 117-136.
- Wilson, D., & Purushothaman, R. (2003, October 1). DreamingWith BRICs: The Path to 2050. *Global Economics Paper*, No: 99, s. 1-24.
- Wilson, D., Burgi, C., & Carlson, S. (2011a, June 24). The BRICs Remain in the Fast Lane. *BRICs Monthly*, Issue No: 11/06, s. 1-4.
- Wilson, D., Burgi, C., & Carlson, S. (2011b, May 31). Population Growth and Ageing in the BRICs. *BRICs Monthly*, Issue No: 11/05, s. 1-4.
- Wilson, D., Kelston, A., & Ahmed, S. (2010, May 20). Is this the 'BRICs Decade'? *BRICs Monthly*, Issue No: 10/03, s. 1-4.
- Woodruff, W. (2002). *A Concise History of the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wright, S. (1987). Introduction: Africa in World Politics- Changing Perspectives. S. Wright, & J. Brownfoot içinde, *Africa in World Politics* (s. 1-15). London: Macmillan.
- Xiamen Declaration. (2017, September 4). BRICS Leaders Xiamen Declaration. Xiamen, China.
- Yekaterinburg Declaration. (2009, June 16). Joint Statement of the BRIC Countries' Leaders. Yekaterinburg, Russia.
- Yifan, D. (2018, January 3). *How Will the BRICS Lead the Global Economy?* Haziran 4, 2019 tarihinde China Us Focus: <https://www.chinausfocus.com/finance-economy/how-will-the-brics-lead-the-global-economy> adresinden alındı
- Yoon, M. Y. (2014, January). Colonialism and Border Disputes in Africa: The Case of the Malawi-Tanzania Dispute over Lake Malawi/Nyasa. *The Journal of Territorial and Maritime Studies*, Volume 1, Number 1, s. 75-89.
- Zondi, S. (2012). South Africa in Southern Africa: A Perspective.